

diyanet

Aylık Dergi | Aralık 2018 | Sayı: 336

MANEVİ ARINMA TÖVBE

KİŞİNİN KENDİNİ
YENİDEN TANIMLAMASI
OLARAK TÖVBE

İLK İNSAN
İLK TÖVBE

PEYGAMBERLERİN
TÖVBESİ

ALLAH'A YÖNELİŞ
BİLİNCİNİ TAZELEME:
TÖVBE

PROF. DR. MUSTAFA KARA
İLE TÖVBE ÜZERİNE

YENİ
YAYINLARIMIZ

{ Gençlik ve İletişim }

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden, yurt dışında Müşavirlik ve Ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

www.diyamet.gov.tr

Cenab-ı Allah, insanı eşref-i mahlukat olarak yaratmış ve imtihan vesilesiyle dünyaya göndermiştir. Âdemoğlu için dünya hayatı, sonu ebedî saadet ya da ebedî hüsrân olan bir yolculuktur. Allah Teala, insanı bu yolculuğu esnasında yalnız bırakmamış, ilahî kitaplar ve peygamberler aracılığıyla uyarmış, sırat-ı müstakim üzere olması için akıl ve irade ile desteklemiştir. İnsan, sahip olduğu tüm bu imkânlar ile maddi ve manevi tehlikelerle dolu dünya hayatında düşmesi muhtemel tuzaklardan ve kötülüklerden korunmaya çalışır.

İnsanın yeryüzüne gönderilişinin anlatıldığı Hz. Âdem kıssasının aynı zamanda bir tövbe kıssası olması manidardır. İnsanoğlunun yaşamı tövbeyle birlikte başlamış, yolculuğu boyunca ona rehberlik edecek tecrübe, daha yolun başında kendisine gösterilmiştir. Allah (c.c.), insanı yaratıp meleklerden onun karşısında saygıyla eğilmelerini istemiştir. İblis kibre kapılıp bu tazime yanaşmayarak Allah'a isyan etmiş, huzurdan kovulmuştur. Sonraki süreçte de Hz. Âdem Allah'ın kendisine belirlediği sınırın dışına çıkmış, hata işlemiş (Taha, 20/121.), bunun üzerine Hz. Havva ile birlikte dünyaya sürgün edilmiştir. Hz. Âdem ile Havva tövbe ederek hatada ısrar etmemiş ve affedilmiştir. Şeytan ise isyanında ısrarcı olduğundan dolayı lanetlenmiştir.

Yüce Allah, tövbe edenleri çok sevdiğini haber veriyor. (Bakara, 2/222.) Bu ayetin işaret ettiği manalardan biri de insanın düştüğü bir hatadan dolayı kendini kaybetmemesi, toparlanarak tekrar Allah'ın ipine sarılmasının gerekliliğidir. Nitekim insan nefsinin arzularına veya şeytanın desiselerine aldanabilir, yenik düşebilir. Aslolan günahı ısrar etmemek, isyanı büyütmemektir. Hz. Peygamber, "Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz Allah, sizin yerinize günah işleyen ve tövbe eden bir topluluk yaratır ve onları bağışlardı." (Müslim, Tövbe, 10.) buyurmak suretiyle kulun hata edebileceğini, önemli olan hususun hatada ısrar etmeyerek tövbe ırmağında yıkanabilmek olduğuna dikkat çeker. Nitekim Rasulü Allah Efendimiz, kendisinin günde yetmiş kereden fazla tövbe ve istiğfar ettiğini buyurarak (Buhari, Daavat, 3.) bu konuda ümmetine yol göstermiştir.

Diyanet Aylık Dergi olarak 2018 yılının son sayısında "Manevi Arınma: Tövbe" isimli bir dosyayla huzurlarınızdayız. Doç. Dr. Halil Altuntaş, Manevi Arınma: Tövbe; Prof. Dr. Asım Yapıcı, Kişinin Kendini Yeniden Tanımlaması Olarak Tövbe; Dr. Lamia Levent Abul, İlk İnsan İlk Tövbe; Prof. Dr. Selim Özarslan, Allah'a Yöneliş Bilincini Tazeleme: Tövbe; Murat Padak, Peygamberlerin Tövbesi; Sema Bayar, Günahın ve Sevabın Kelebek Etkisi; Selma Maşlak, Her Daim Tövbe başlıklı yazılarıyla dosyamıza katkıda bulundular. Bu ayki söyleşi konuşumuz Prof. Dr. Mustafa Kara ile tövbe konusunda hasbihal ettik.

İnancını ve davranışlarını tövbe bilinciyle daima canlı tutan ve muhafaza edenlerden olmak dileğiyle...

İyi okumalar.

DİN DÜŞÜNCE YORUM

Günahın ve Sevabın
Kelebek Etkisi

28

GÜNDEM

Manevi Arınma:
Tövbe

6

KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

Yunus Emre Düşüncesinde
İnsan-ı Kâmil

50

2018 ARALIK

GÜNDEM

- 6 Manevi Arınma: Tövbe
Doç. Dr. Halil ALTUNTAŞ
- 10 Kişinin Kendini Yeniden
Tanımlaması Olarak Tövbe
Prof. Dr. Asım YAPICI
- 13 İlk İnsan İlk Tövbe
Dr. Lamia LEVENT ABUL
- 16 Peygamberlerin Tövbesi
Murat PADAK
- 20 Allah'a Yöneliş Bilincini Tazeleme:
Tövbe
Prof. Dr. Selim ÖZARSLAN

SÖYLEŞİ

- 24 Prof. Dr. Mustafa KARA:
"Samimi Tövbe Allah'ın
Dostluğuna Vesiledir."
Mustafa BERK

DİN DÜŞÜNCE YORUM

- 28 Günahın ve Sevabın Kelebek Etkisi
Sema BAYAR
- 30 Her Daim Tövbe
Selma MAŞLAK

VAHYİN AYDINLIĞINDA

- 32 Allah Dostları Kimlerdir?
Dr. Abdülkadir ERKUT

HADİSLERİN IŞIĞINDA

- 34 Hedefte İsabet Yolda İstikamet
Meral GÜNEL

EN GÜZEL İSİMLER

- 36 Bulan-Bulunan-Bulduran
Vâcid
Fatma BAYRAM

BÜYÜTEÇ

- 38 Kiyametın Tellalları -II
Prof. Dr. Adnan Bülent BALOĞLU

İZ BIRAKANLAR

- 42 Sultanlıktan Köleliğe:
Barbaros Hayreddin Paşa
Eyüp DEMİR

BUNU KONUŞALIM

- 45 Mehmet KESKİN:
"İrşat, Kur'an ve sünneti
rehber edinerek yapılmalıdır."
Mustafa BERK

Diyaret İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Dr. Fatih KURT

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Elif ARSLAN

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Bünyamin KAHRAMAN

Yayın Kurulu
Dr. Fatih KURT
Dr. Elif ARSLAN
Dr. Faruk GÖRGÜLÜ
Abdülkâki İŞCAN
Dr. Lamia LEVENT ABUL

Yayın Koordinatörleri
Dr. Lamia LEVENT ABUL
Mustafa BEKTAŞOĞLU
Emin GÜRDAMUR
Mahir KILINÇ
Mustafa BERK

Dijital Medya
Muhammed Kâmil YAYKAN
Ömer GÜÇLÜ

Tashih
Mustafa BEKTAŞOĞLU

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik-Tasarım
EVEN Medya
www.evenmedya.com
iletisim@evenmedya.com

Abone İşleri
Tel: 0312 295 71 96-97
Faks: 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr

online abonelik: yayinsatis.diyanet.gov.tr

İletişim

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
www.diyanetdergi.com
diyanetdergi@diyanet.gov.tr

Abone Şartları

Yurtiçi yıllık: 84.00 TL
Yurtdışı yıllık: ABD: 30 ABD Doları
AB Ülkeleri: 30 Euro
Avustralya: 50 Avustralya Doları
İsveç ve Danimarka: 250 Kron
İsviçre: 45 Frank

Baskı

Çağlayan A.Ş.
Tel: 0232 274 22 15

Yayın Türü: Aylık, Yerel, Süreli Yayın, Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)
Basım Tarihi: 30/11/2018 **ISSN-1300-8471**

Abone kaydı için, ücretin Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü'nün T.C. Ziraat Bankası, Ankara Kamu Girişimci Şubesi IBAN: TR08 0001 0025 3305 9943 0850 19 nolu hesabına yatırılması ve makbuzun fotokopisi ile abonenin hangi sayıdan başlayacağını bildirir bir dilekçe, mektup, yazı, faks veya e-mailin Diyanet İşleri Başkanlığı Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğüne gönderilmesi gerekmektedir.

Temsilcilikler; Yurtiçi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri - Yurtdışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayınlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

GEZİ-YORUM Balkanlar II

76

SÖYLEŞİ Prof. Dr. Mustafa Kara

24

DİN VE HAYAT İstirca

74

HATIRA DEFTERİ

- 48** Gurbetin Çocuklarıyla
Hira'yı Anlamak
Halime KARABULUT

KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

- 50** Yunus Emre Düşüncesinde
İnsan-ı Kâmil
Doç. Dr. Ahmet ÇAPKU

- 52** Otağlardan Köy Odalarına
Hz. Ali Cenkmeleri
Emin GÜRDAMUR

DIYANET ARŞİVİ

- 56** "Hazreti Ali Diyor ki..."
Dr. Mehmet BULUT

GEÇMİŞ ZAMANIN İZİNDE

- 60** Bir Zamanlar Osmanlı
Nermin TAYLAN

DİN VE HAYAT

- 64** Mevlana'ya Göre Birlikte
Yaşamının İlkeleri
Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ

- 68** Onun Adımlarının İzinde
Dr. Ravza CİHAN

- 70** Çocukta Dinî Duygu ve Gelişimi
Fatıma GÜNER

- 74** İstirca
Hilal CEYHAN KÖKSAL

GEZİ-YORUM

- 76** Evlad-ı Fatihana Yedigâr
Topraklar: Balkanlar (II)
F. Hilâl FERŞATOĞLU

KİTAPLIK

- 80** Hz. Peygamber ve Gençlik
Muhammed Kâmil YAYKAN

Prof. Dr. Ali ERBAŞ
Diyanet İşleri Başkanı

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

TÖVBE

Yüce dinimiz İslam, saygın ve üstün vasıflarla donatılmakla birlikte, aynı zamanda çeşitli zaafarla yüklü bir varlık olarak dünyaya gelen insanın, düşünce ve aksiyon planında zaaf ve sapmalara yenilmeden kulluk yolculuğuna devam edebilmesi için her daim yolunu ve ufku aydınlatmaktadır. Yaşadığı dünya hayatında Rabbinin rızasına ulaşmayı nihai hedef edinen insanın bu menzile ulaşabilmesi ve nihayetinde ilahî nusrete kavuşabilmesi için iradesini Allah'ın muradıyla buluşturması gerekir. Aksi hâlde insanın yeryüzü serüveninde savrulmalar yaşaması, istikamet ve eksen kaymasına maruz kalarak günahlar tarafından kuşatılması kaçınılmazdır. Zira günah kavramıyla şöret bulan durum, yaratıcının belirlediği çizgilerin ihlal edilmesini ve sınırlı varlık insandan sadır olması imkân dâhilindeki menfi tutum, tavır ve eylemleri ifade etmektedir. Bu noktada, günaha düşen mümin için, yolunu ve yönünü yeniden tayin eden deniz feneri mesabesindeki en önemli kılavuz tövbedir. Bu yönüyle tövbe, günah işleyebilme potansiyeline sahip bir varlık olan insana, Yüce Allah'tan armağan edilmiş bir kurtuluş ve arınma mustusudur. Çünkü esasında her türlü günahattan sakınmamızı isteyen Rabbimiz, biz kullarının hatasız ve günahsız bir hayata güç yetirmeyeceğini bildiği için, günahı ısrar etmemeyi ve işlenen günaha vakit kaybetmeden tövbe etmeyi, günah işlememekten daha çok vurgulamaktadır. Vahyin ışığıyla yolumuzu aydınlatan Sevgili Peygamberimizin; "Eğer siz günah işlememiş olsaydınız Allah sizi yok eder, başka bir kavim getirir, onlar günah işlerler, günahlarının bağışlanmasını Allah'tan isterler, Allah da onları bağışlar." (Müslim, Tevbe, 11, [2106]) buyurması, söz konusu hakikatin izahı ve doğru anlaşılması açısından önemli bir referanstır. Aynı şekilde, Efendimizin, kul tövbe ettiğinde Allah'ın, yitiğini

çölde bulan kimsenin sevinmesinden daha çok sevineceğini müjdeleyen (bkz. Buhari, Deavât, 4.) hadis-i şerifi, Rabbimizin günahkâr kullarına merhametini ve onları tövbe ile arınmaya teşvik etmesini anlatan çarpıcı bir benzetmedir.

Sahip olduğu iyi ve güzel davranışlarının kişiyi sevindirmesi, kötü eylemlerinin de üzüp vicdan ikliminde huzursuzluk yaratması, İslam'la neşvünema bulmuş bünyedeki imanın en önemli tezahürlerindendir. Günahların kişideki söz konusu tesiri, esasen tövbenin Müslümanda fitraten kendiliğinden gelişen bir netice olduğunu bizlere göstermektedir. Bu açıdan tövbe; kulun, kendisine şah damarından daha yakın olan Rabbine doğru emin adımlarla yürüyerek yol aldığı tabii bir limandır. Günah denizinde vurgun yiyen insan için bu sığınaktan daha sükûnetli ve güvenilir bir karargâh düşünülemez. Bu boyutuyla tövbe, günah gerçeği ile ilk yüzleşen insan ve aynı zamanda ilk peygamber olan Hz. Âdem'in eşyayı öğrenme sürecinin sonunda Allah'la yeniden iletişim kurmasına vesile olan değerli bir eylemdir. Dolayısıyla tövbe, günahlardan arınmanın, Rabbimizle ahdimizi ve akdimizi yenilemenin; örselenen zihin ve gönül dünyamızı yeniden ihya etmenin en güzel vesilesidir. Nitekim günde yetmiş defadan fazla Allah'tan bağışlama dileyip tövbe ettiğini bizzat ifade eden Peygamber Efendimizin (bkz. Buhari, Deavât, 3.); "Günahattan tövbe eden kimse, hiç günahı olmayan kimse gibidir." (İbn Mâce, Zühd, 30.) hadis-i şerifi de bu hususu taçlandıran ve tövbenin müminler için vazgeçilmez bir ahlak ve her daim yeni başlangıçlara kapı aralayan bir müjde olduğunu ifade etmektedir.

Tövbe, Kur'an ve sünnet ilkeleri ile yaşanan bir hayatın neticesinde asil bir duruşun tezahürü olarak ortaya çıkan ve Cenab-ı Hakk'ın bizlerden ne istediğini bilme ve onu dav-

Bizleri doğrudan Rabbimize yaklaştıran imanımızı kuvvetlendiren, O'nun emir ve yasaklarına uyma konusunda nefsimizi/irademizi güçlendiren ve nihayetinde bizi sekinetle buluşturup pas tutan kalplerimizi cilalandıran tövbenin ideal boyutta yaşantımızda yer edinebilmesinin birtakım öncülleri bulunmaktadır. Buna göre tövbe süreci öncelikle, bilerek ya da bilmeyerek işlenen günahlardan dolayı kişinin bütün dünyasını etkileyen derin bir pişmanlıkla uç vermelidir. Söz konusu aşama, akli ve tefekkürü söz, tutum ve davranışlara hâkim kılma şeklinde ifade edebileceğimiz muhasebe ameliyesini işlevsel kılması cihetiyle bahse konu tövbenin farkındalık boyutudur.

ranışlara dönüştürme gayreti olarak tebarüz eden istikamet nirengi noktasıdır. Bu açıdan tövbe, kişinin kulluk yolculuğunda savrulmalar yaşamaması için imanın içselleştirilerek tahkiki boyuta taşınması, kulluğun özle buluşması ve ahlakın ideal boyutta yaşanması noktasında hayati bir fonksiyon icra etmektedir. Buradan hareketle ifade edelim ki, önemsemeyerek küçük günahlarla meşguliyeti devam ettirmek ne denli hatalı bir yaklaşım ise Allah'ın rahmetinden ümidi keserek kulluk istikametinden ayrılıp bazı çıkmaz sokaklara girmek de o derece yanlış bir yönelimdir. Buna göre, elimizi uzatma mesafesinde olan ve son nefesimize kadar bize yarenlik eden halisane bir tövbe; var olmanın, ayakta durmanın, nefisle mücadelenin ve dosdoğru yola revan olmanın diğer bir adıdır.

Bu sebeple, sağlam bir imanla Rablerine bağlananlar, Allah'ın rahmetinden hiçbir zaman ümidini kesmemelidir. Nitekim hayat kaynağımız Kur'an-ı Kerim'deki; "De ki: 'Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.'" (Zümer, 39/53.) şeklinde Hz. Peygambere yapılan hitap, bizlere istikamet ve umut üzere huzurlu bir yaşamın anahtarını sunmaktadır. Bu yönüyle dinamik, kararlı ve istikrarlı bir mümin portresini daima gözden geçirmemize imkân sağlayan, hesap gününde Allah'ın huzuruna günah yüküyle çıkmamak için bizleri bu dünyada iken tedbir almaya teşvik eden tövbe, Cenab-ı Hakk'ın rızasına dönük dosdoğru şekilde mesafe kat etmedeki en sadık yardımcımızdır.

Bizleri doğrudan Rabbimize yaklaştıran imanımızı kuvvetlendiren, O'nun emir ve yasaklarına uyma konusunda nefsimizi/irademizi güçlendiren ve nihayetinde bizi sekinetle buluşturup pas tutan kalplerimizi cilalandıran tövbenin ideal boyutta yaşantımızda yer edinebilmesinin birtakım öncülleri bulunmaktadır. Buna göre tövbe süreci öncelikle, bilerek ya da bilmeyerek işlenen günahlardan dolayı kişinin bütün dünyasını etkileyen derin bir pişmanlıkla uç vermelidir. Söz konusu aşama, akli ve tefekkürü söz,

tutum ve davranışlara hâkim kılma şeklinde ifade edebileceğimiz muhasebe ameliyesini işlevsel kılması cihetiyle bahse konu tövbenin farkındalık boyutudur. Kişinin resmedilen süreci her yönüyle görmesine yardımcı olacak bir ikrarla, kendisi ve potansiyeliyle yüzleşerek tanışmasını ifade eden bu merhaleyi, işlenen günahı zihin ve gönül arşivinden silip sonrasında kati surette bu türden bir davranışa yönelmemeyi temin edecek azmetme, nefsin telkin ve tekliflerine bariyerler çekme kararlılığı takip etmelidir. Bu da; "Ey iman edenler! Allah'a içtenlikle tövbe edin..." (Tah-rîm, 66/8.) ayetiyle, atılan okun bir daha geri dönmemesi gibi eski davranışlara geri dönüşün imkânsızlığını deklare eden muhkem bir tutum ve tavır ifade etmektedir.

Sözü edilen mukaddimeden sonra kişinin irade ve duygusunu tamir süreci olarak karşımıza çıkan ve tövbeyle asıl hedeflenen boyut olan inşa süreci göze çarpmaktadır. Bu da kişiye manevi tatmin duygusunu veren, onun Cenab-ı Hak'la kurduğu bağlantıyı tazeleyip sağlamlaştırmasına vesile olan ve dinî literatürde "salih amel" olarak bilinen eylemlerle yansıma bulmaktadır. Kişinin kendisi ve başkaları için yararlı davranışlarda bulunarak belirli bir manevi olgunluğa erişmesi ise Kur'an'da genellikle tövbe bağlamında zikredilen "durumunu düzeltme" olarak karşımıza çıkmaktadır. Buraya kadar bahsedilen kazanımları, geri dönüşü olmayan sağlam ve nihai bir kararla kalıcı hâle getirip kemal noktaya çıkarma gayretiyle de tövbe süreci tamamlanmış olmaktadır. Nitekim "Şüphe yok ki ben, tövbe edip iman eden ve salih ameller işleyen, sonra da doğru yol üzere devam eden kimse için son derece affediciyim." (Tâhâ, 20/82.) ayeti, buraya kadar ortaya konan fotoğrafı özetler mahiyetteki bir teminatır.

Bu itibarla, tövbeyle günahlardan arınmış, iyilik ve doğruluk yolunda yaşadığımız bir hayatın ahiretimizi mamur etmesi temennisiyle, bizleri sırat-ı müstakim çizgisi üzerinde sabit kılmasını ve kulluk yolculuğumuzda her daim rahmet ve inayetini bizlerden esirgememesini Yüce Rab-bimden niyaz ediyorum.

MANEVİ ARINMA: TÖVBE

Doç. Dr. Halil ALTUNTAŞ

Kudret elinin şekil verdiği toprak heykel ruhla buluşunca Âdem var oldu. İnsanın melekleşme ile en aşağılık konumu birleştiren çizgi üzerinde yaşadığı iniş çıkışlar bu ikili yapının eseridir. Ruh, insanı yüceltme gayretinde iken toprak aşağılara çeker gibi. Hem iyilik ve itaat hem de kötülük ve isyan edebilme kabiliyetine sahip olmak. İnsanı melek ve şeytandan ayıran işte bu durumdur. “Mükerrer varlık” niteliği insana bu özelliğin armağanıdır. Dünya hayatına hâkim kılınan imtihan olgusunun arka planında da aynı şey vardır.

Din ve vicdan gibi iki temel rehberin bütün uyarılarına rağmen insan yine de yanlış yapar ve günah işler. Her günah Allah’a karşı sergilenmiş bir isyan eylemidir. Ancak bu isyan eylemleri hemen cezalandırılmak yerine, isyankârın önünde tövbe ve suçlu telafi etme imkânı daima açık tutulur.

Günah ve tövbenin hikâyesi Hz. Âdem ve Havva ile başlar. İlk kabul edilen tövbe de onların tövbesidir. Şeytanın yalanlarına kanılarak “Bu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz.” uyarısı çiğnenince olan oldu ve cennetten çıkarıldılar. (Bakara, 2/35-36.) Suçlularda bir pişmanlık ki tarifi imkânsız. “Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamazsan ziyana uğrayanlardan oluruz.” (Araf, 7/23.) diye seslendiler Allah’a ve tövbeleri kabul edildi. (Bakara, 2/37.)

Dünyaya tertemiz, günahsız olarak gelen insanoğlunun günaha bulaşma tehlikesi karşısında en büyük sığınağı tövbe kapısıdır. İnsan tüm beşeri zaaf ve yenilmişliklerin biriktirdiği negatif enerjiden tövbe

ile kurtulur. Tövbenin özünde Allah’ın rahmet ve affediciliğine itimat vardır. Kul, sergilediği bütün aykırılıklara, bütün aşırılıklara ve taşkınlıklarına rağmen bu sonsuz kaynaktan ümidini kesmez. Azap uyarısına karşı yine o uyarının kaynağına yönelip sığınır. Bu sığınış Rahman’dan aldığı teşvikle beslenir. Çünkü ilahî davet açık ve nettir: “... Rabbimize yönelin ve ona teslim olun.” (Zümer, 39/54.)

**Dünyaya tertemiz,
günahsız olarak
gelen insanoğlunun
günaha bulaşma
tehlikesi karşısında
en büyük sığınağı
tövbe kapısıdır. İnsan
tüm beşeri zaaf
ve yenilmişliklerin
biriktirdiği negatif
enerjiden tövbe ile
kurtulur.**

Affedilebilecek günah, gaffet ve nefse esir olma zaafının bulunduğu günahıdır. Evet, insan günah işler ama mümin, doğrudan Allah’a isyan amacı ile günah işlemez. Rabb’ine imanı olmakla birlikte şeytana yenik düştüğü, kendini nefsinin arzularına kaptırdığı için günah işlemiş olur. Eğer isyan amacıyla kasten günah işlemiş olsaydı bu küfürle eş değer olurdu. Şeytanın ebediyen rahmetten kovulması Allah’ın emrine bile bile karşı gelmesi ve bunda ısrarla ısrar etmesi sebebiyledir.

Tövbe gerçekte bir ruhi ve zihinsel dönüşümün eyleme yansımaları ifade eder. Tövbenin dil ile ifadesi insanın günaha direnmesi konusunda iradeyi uyarıcı ve güçlendiren bir etkiye sahiptir. Ama onun asıl oluşumu kalpte başlayıp davranışlarla tamamlanır. Kalp pişmanlık duyup günahların esaretinden kurtulmaya karar verince irade bu işi hayata geçirir. Bu sebeple günahattan dönüşün özünde Allah’a karşı işlenen suça duyulan pişmanlık üzerine verilen bir söz yer alır. Tövbenin kimyası bu pişmanlıkla yoğrulmuştur. İnsanın içini yakan, yakarken de günahları kül eden bir pişmanlıktır bu. -Günahı terk edip bir daha işlememek, kul hakkı söz konusu ise helalleşmek tövbenin tamamlayıcı unsurlarıdır. -Tüm benliği kaplayan bu pişmanlığa Kur’an, nasuh yani samimi tövbe adını veriyor. Samimi tövbe günahların affedilişinin ve cennete girişin rehberi konumundadır. (Şûra, 66/8.) Ayette “Allah tövbe edenleri ve (bedenen) temizlenip ak-pak olanları sever.” (Bakara, 2/222.) buyrulur. Bu mesajda iç dünyamızı temizleyen tövbenin ardından maddi temizliğin zikredilmiş olmasına dikkat edelim. Ayetin söz dizimi bize şunları söyler gibidir: Dünyaya tertemiz olarak gelen kul, şu veya bu sebeple ruhunu ve bedenini kirliletecek fiil ve ortamlarda bulunabilecektir. Allah işte bu durumdan kurtulmak için her bakımdan temizlenen ve fitratın verdiği aslı yapıya doğru yol alan kullarını sever. Bu temizlenme işleminde öncelik manevi temizlenmeye verilmiştir. Çünkü dış yapımız iç yapının aynasıdır. Dış yapı temizliği, iç yapının temiz olması ile kıvamını bulur.

Allah Teala mümin kullarına iman nitelikleri ile hitap ederek onlara

tövbe etmelerini emreder. Tövbe edenlerin günahlarını bağışlayarak onları cennete koyacağını beyan eder. (Tahrim, 66/8.) Namazı, orucu, hacı, zekâtı emreden ayetler ile tövbe etmeyi emreden bu ayet arasında hüküm bakımından hiç fark yoktur. Bu ibadetlerin her birinin kesin olarak farz olması gibi tövbe etmek de Müslüman için farzdır. Mademki insanız öyleyse her zaman tövbe etmek ihtiyacındayız. “Günah işlemedim ki, niçin tövbe edeyim.” anlayışı yanlış olur. Çünkü önemsemediğimiz öyle işler vardır ki bizi günaha sürüklemiş olur da farkında bile olmayız. Rasulüllah’ın (s.a.s.) “Günde yetmiş kereden fazla tövbe ve istiğfar ediyorum.” (Buhari, Daavat, 3.) şeklindeki beyanı bize bu konuda yöneltmiş bir uyarı içermektedir. Yapıp ettiklerimiz, kulluk bilincimizin ve imanımızın kuvvet derecesini gösterir. İşlenen her günah bu noktalarda aşınmalara sebep olur. Bu hasarın telafisinin tek yolu tövbe etmektir. Bizi tövbeye yönelten pişmanlık hâli gerçekte yeniden kulluk bilincine dönüşün ifadesidir. Tövbe ile affedilme ümidi yeni bir enerji kaynağı olarak imanı güçlendirir. Bu hareketlenmenin arkasında, işlenen günahları Allah’ın tövbe ile affedip sevaba dönüştüreceği müjdesi vardır. (Furkan, 25/70-71.)

Bilerek veya bilmeyerek her gün büyük ya da küçük bir ya da birkaç günah işlemekten hiçbirimiz güvende değiliz. Bu sebeple tövbe etmekte geç kalınmamalıdır. Bir an önce hatadan dönmek ve manevi kayıpları telafi etmek gerekir. Böyle davranmak müminin yararına. Abdurrahim-i Rûmî (ö. 850 /1446) bize yol gösteriyor: “Tövbe yarabbi hata râhına gittiklerime, Bilip ettiklerime bilmeyip ettiklerime.”

Allah’ın rahmaniyet sıfatı tövbe eden kulları hakkında âdeti özel bir yapıya bürünür. Haddi aşarak emrine karşı gelen kullarını cezalandırmak yerine affederek cennete koymayı ister. Bu, rahmet sıfatının adalet sıfatına öncelenmesi demektir. Ancak kulun bir adım atarak bu öncelemeye zemin hazırlaması beklenmektedir. Yapılması gereken ise tövbe etmektir. Bu sebeple tövbe etmek Kur’an ve sünnette daima teşvik görmüştür. Şu müjdeye bakınız: “Her Âdemoğlu günah işler. Günah işleyenlerin en hayırlısı tövbe edenlerdir.” (Tirmizi, Zühd, 30.)

Kulun isyandan itaate yönelişi Allah’ı razı ve hoşnut kılmaktadır. Hz. Peygamber Allah’ın bu hoşnutluğunu çok güzel bir benzetme ile dikkatlere sunmuştur. Buyurur ki Rasulüllah, “Kulun tövbe etmesi sebebiyle Allah’ın sevinmesi çölde bineğini kaybettikten sonra onu bulan kişinin sevincinden daha fazladır.” (Müslim, Tevbe, 2674.) Rabb’imizin bize olan merhamet ve şefkati böylesine çok ve kapsamlıdır. “Allah Teala gündüz günah işleyen kul gece tövbe etsin diye gece sabaha kadar; geceleyin günah işleyen de tövbe etsin diye gündüz akşama kadar rahmet elini uzatıp bekler.” (Müslim, Tövbe, hadis no. 29.)

Bu noktada, “Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz Allah, sizin yerinize günah işleyen ve tövbe eden bir topluluk yaratır ve onları bağışlardı.” (Müslim, Tevbe, 10.) hadisini nasıl anlayacağız? Hadiste günah işlemeye değil, günah işlemekten kaçınmanın zorluğuna işaret ederek tövbeye teşvik vardır. Sanki şöyle buyrulmuştur: Şu veya bu şekilde günah işlersiniz. Günah işleyince de Allah’ın rahmetinden uzaklaşırsınız zannına kapılmayın. Aksine tövbe-

ye yönelin. Tövbe sonuçta inanana Rabb’ini hatırlatarak ona yönelmesini sağlar. Belki de insanın iman vasfı yanında günah da işleyebilme niteliğine sahip kılınmasının hikmetlerinden biridir bu.

Acaba her şeye rağmen tövbe etmeyi hep erteleyen insanın durumu nedir? Ne zamana kadar tövbe ederse geç kalmış olmaz? Bunun için temel ölçü insanın iradesini kullanarak bir şeyleri değiştirme imkân ve vaktinin bulunmasıdır. Bu şartlar altında usulüne göre yapılacak tövbeler inşallah geçerlilik

Günah işleyince de Allah'ın rahmetinden uzaklaşırsız zannına kapılmayın. Aksine tövbeye yönelin. Tövbe sonuçta inanana Rabb'ini hatırlatarak ona yönelmesini sağlar. Belki de insanın iman vasfı yanında günah da işleyebilme niteliğine sahip kılınmasının hikmetlerinden biridir bu.

kazanır. Kişinin hayattan ümidini kesmesi, artık son nefeslerini yaşadığı ana gelmesi ile bu imkân ortadan kalkar. Rasulüllah, “Canı boğazına gelmedikçe Allah tövbe-yi kabul eder.” (Tirmizi, Daavat, 103.) buyuruyor. Kâinatın ömrünün sona ermesi yani kıyametin büyük alametlerinin belirmesi ile bütün insanlar tövbe etme imkânını yitirmiş

olurlar. “Güneş batıdan doğmadan önce tövbe edenin tövbesini Allah kabul eder.” (Müslim, İman, 12.) hadisi bu gerçeği ifade ediyor.

Önemli bir mesele de tövbe ederek ortaya konulacak değişimin göreceği negatif tepkiyi karşılayacak bilinç ve kararlılık göstermektir. Allah'a karşı görevleri karşısında hayatına

yeni bir yön veren kişi önceki yakın çevresinin ya da rastgele bir kişinin olumsuz bir tavır ya da sözüne muhatap olabilir. İşte bu noktada güçlü ve bilinçli olmak gerekir. Aksi takdirde şeytanın da desteği ile tekrar başa dönülebilir. Bir tanıdığım, yakın ilişki içinde olduğu bir genci ikna ederek camiye götürmüştü. Namazdan çıkarken cemaatten birisi daha önce hiç namaz kılmadığını bildiği bu gence, “Senin burada ne işin var?” diye sorar. Bu namaz gencin kıldığı ilk ve son namaz oldu. O hâlâ namaz kılmıyor. ■

KİŞİNİN KENDİNİ YENİDEN TANIMLAMASI OLARAK TÖVBE

Prof. Dr. Asım YAPICI | Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Tövbe kişinin kendisini yeniden tanımlaması mıdır?" sorusuna cevap aramak için tövbe hareketine geçiren güdülere ve tövbe hadisesinin bireyin iç dünyasında nasıl gerçekleştiğine temas etmek gerekir. Bu da bizi "birey/insan", "günah", "suçluluk hissi" ve "arınma arzusu" gibi kavramlarla ilgilenmeye götürür.

Modern bilimsel anlayış, seküler bir bakış açısıyla insanın biyo-psiko-sosyal bir canlı olduğunda ısrar eder. Bu durum akıl-kalp, mad-

de-mana, şekil-öz ve ruh-beden ayırımından beslenen bir yaklaşımdır. Esasen böyle bir yaklaşım, insanı vahdet temelli ele alan İslami anlayışa uygun değildir. Çünkü insan, biyo-psiko-sosyal bir varlık olmanın ötesinde tefekkür, tezekkür, ibadet, dua ve tövbe başta olmak üzere farklı vasıtaları kullanarak metafizik âlemlerle ilişki kurabilen bir varlıktır. Buna göre insan, eğer inandığı değerlerle uyumlu bir hayat sürerse ruhsal açıdan dingin ve huzurlu olur. Dahası o, zaman zaman kusur, hata ve günah olarak isimlendirilen davranışlarda bulu-

nabilir. İnsanı diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliklerden birisi olan tövbe de burada devreye girer.

Şüphesiz her din, mensuplarından kendi belirlediği ölçü ve kaidelere göre yaşamalarını talep eder. İnanan bir insanın Allah'ın emir ve yasaklarına aykırı hareket etmesi, O'nun taleplerine uygun olmayan fiillerde bulunması yahut kişinin benimsediği inanç ve değerlerle çatışan davranışlar sergilemesine günah adı verilir. (Köse, A. Günah, Psikoloji. TDV İslam Ansiklopedisi 14,

285-286.) Bununla birlikte günah, bir açıdan insanın ruhsal hayatında meydana gelen noksanlık ve tatminsizlikleri yansıtırken, diğer açıdan insana hatalı olduğunu ve bunları düzeltmesi gerektiğini gösteren psikolojik bir süreç işaret eder.

Bu noktada şunu sormak gerekir: Dinin bir davranışı günah kategorisinde değerlendirmesiyle kişinin kendi eylemlerini günah olarak kabul etmesi arasında nasıl bir ilişki vardır? Şüphesiz inanan ve inancının etkisini ruhunun derinliklerinde hisseden bir insan, içselleştirdiği değer yargılarıyla uyumlu davranmadığını düşünürse suçluluk duygusu yaşayabilir. Çünkü günahkârlık hissi, ruhen beraber olunan Allah'tan uzaklaşma tecrübesidir. Gazali bu süreci, Yaratıcı ile yaratılan veya Allah ile insan arasında meydana gelen bir perdelenme olarak değerlendirir. Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz: Günah sonucu dinî ve ahlaki değerlerden kopuşla birlikte ruhen Allah'tan uzaklaşma durumu ortaya çıkar. Bu durum bireyin iç dünyasında kaygı, endişe, kirlenmişlik; nihayet kendine ve çevresine yabancılaşma duygu ve düşüncesini harekete geçirir. Hz. Peygamber'in günahı "kalbinde rahatsızlık ve huzursuzluk oluşturan, seni tereddüde düşüren, insanların bilmesinden hoşlanmadığın şeylerdir. (Müslim, Birr, 14; Tirmizi, Zühd, 52; Dârimî, Büyü, 2.) şeklinde açıklaması hassaten dikkat çekicidir. Buna göre şayet bir insan yaptığı fiili günah olarak değerlendirmezse suçluluk duygusu ve bunun beraberinde getirdiği psikolojik hâlleri yaşamaz. Çünkü o kişinin günah algısı, bilişsel şemalarında dengesizlik oluşturmamaktadır. Bu nedenle Hz. Peygamber'in

"Tövbe pişmanlıktır." (İbn Mace, Zühd, 30.) hadisi günah-tövbe ilişkisinde merkezi öneme sahiptir. Bunun anlamı şudur: Pişmanlık yoksa tövbeden söz edilemez. Ayrıca belirtmek gerekir ki pişmanlık, kalbin iştirak etmediği sadece dil ucuyla gerçekleşen "pişman oldum" yahut "özür dilerim" demek değildir. Duyuşsal (kalbî) alanla ilgili olan pişmanlık, öncelikle kişinin kendini kınamasıyla ortaya çıkar. Bu süreci besleyen çatışma ve gerilimin başında kişinin "ideal ben"i ile "mevcut ben"i arasındaki uyumsuzluk gelmektedir. Bununla birlikte bireyin "baskın ben"i ile "çekinik ben"i arasındaki ahenksizliği de hatırlatmak gerekir. Nihayet günah işlemeye elverişli haz odaklı tarafımız, yani "id"imiz ile din, kültür, ahlak ve değerlerin içselleşmesinden oluşan yasaklayıcı yönümüz yani "süperego"muz arasındaki gerilimin "ego"da suçluluk şeklinde tezahür ettiğini ifade etmek de mümkündür. Her hâlükârda birey iç dünyasında yaşadığı çatışmalarla yıpranan, hatta bölünme düzeyine gelen kişilik yapısını tövbe ile yeniden inşa etmeye çalışır.

Günahtan sonra birey, şayet "suçluluk duygusu", "pişmanlık", "utanma", "kendisini kınama", "huzursuzluk hissi", "yaptığı eylemi hatırladıkça kalben daralma ve sıkışma", "arınma ve kurtuluş arayışı", nihayet "inanç ve değerlerle barışık ve uyumlu olma isteği" gibi hâller yaşarsa tövbe hadisesi psikolojik olarak gerçekleşiyor demektir. Bu süreçte dil ile istiğfar devreye girsin veya girmesin, kişinin yaşadığı içsel süreçler onun Allah'la ruhsal ilişkisini yeniden tesis etme arzusunu ortaya koymaktadır. Bu arzu, acizlik ve çaresizlik hissiyle birlikte kişisel zaafılar, korkular,

kaygılar, nihayet geleceğe yönelik umut ve beklentilerle harmanlanır. Böylece kişinin kendisiyle yüzleşmesi ve öz-bilinç kazanması denilen durum tezahür eder.

İnsan çok çeşitli nedenlerle tövbe etmeye yönelebilir. Bunların başında inançlarını içselleştirme ve dinî kimliğiyle özdeşleşme düzeyi gelir. Ayrıca Allah tasavvuru, Allah sevgisi ve korkusu, ölüm duygu ve düşüncesi, ahiret inancı, cennet ve cehennem algısı bu hususta oldukça etkilidir. Kişinin ahlaki motivasyonu, sosyal uyum beklentisi, farkındalık yaşama ve kendisiyle buluşma arzusu, nihayet anlam arayışı ve yaşadığı ruhsal sorunlara çözüm beklentisi, kısaca yeniden ruhsal ve sosyal dengesini sağlama yönünde güdülenmesi tövbeyi harekete geçiren psikolojik faktörler olarak karşımıza çıkar. Burada bahsedilen söz konusu duygu ve düşünceler belli bir sıra içinde tezahür etmez. Bunların sırası ve yoğunluğu kişiden kişiye farklılık arz edebilir. Bu durum ferdin yaşadığı psikolojik hâllerin farklı faktörlerin etkileşimiyle oluştuğu anlamına gelir. Son tahlilde günahkârlık hissine kapılan kişinin yoğun bir iç mücadele yaşayarak tövbeye yöneldiğini söylemek mümkündür.

Günahtan tövbeye sevk eden duygu ve düşünceler ister bilinç düzeyinden, ister bilinç dışından isterse toplumdan beslenmiş olsun tövbenin cereyanı daima şuur düzeyinde gerçekleşir. İradesini tövbe etmeye yönlendiren ve bu hususta kesin bir karara varan günahkârın ruhsal dönüşümüne çoğunlukla istiğfar duaları eşlik edebilir. Allah'ın yüceliğini ve affediciliğini ihtiva eden ifadelerin ardından kendisini kınayarak işlediği suç/günahı yaratıcı-

sına itiraf eder. Pişman olduğunu belirtir ve bir daha işlemeyeceğine dair söz verir. Burada özellikle vurgulamamız gereken husus, tövbe hadisesinin doğrudan ve vasitasız bir şekilde iç dünyada yaşanıyor olmasıdır. Bunun anlamı şudur: Tövbe anında kişi mahrem benliği ile aşkın varlık arasındaki ruhsal ilişkiyi bizzat kendisi kurmaktadır. (Fırat, E. Şahsiyetin Gelişmesinde Tövbenin Fonksiyonu, 1982 Ankara: s. 111.) Bu ilişki, bireyin hayatını ilahî iradenin talepleri doğrultusunda yeniden inşa etme çabasıyla sonuçlanır.

Tövbe anında iç dünyasını Yaratıcısına açan insanın bilincini utanma duygusu, arınma arzusu ve Allah inancı meşgul etmektedir. Bu durumda o, zihnindeki dünyevi arzularından, hazlarından, günaha ilişkin düşüncelerinden ve ruhsal sıkıntılarından uzaklaşarak kaybettği şeyleri yeniden elde etmek ister. Günahının manevi ağırlığından kurtularak dinî inancı ve içselleştirdiği değerler sistemiyle yeniden bütünleşip kucaklaşmak azim ve kararlılığıyla Allah'ın yardımını ve bağışlamasını talep eder. Bu nedenle günahın iç dünyasında bıraktığı etkileri silmek için çabalar. Eksikliklerini, ihmalkârlıklarını, hatalarını ve bunların ruhunda meydana getirdiği yaralanmayı onarma ve giderme arzusuyla doludur. (Hökelekli, H. Din Psikolojisi, 2005 Ankara: DİB Yayınları, s. 106.) Bu noktada onun, bütün psişik enerjisini inandığı varlığa yönelttiğini söyleyebiliriz. Öyle ki bu süreçte günahkâr kişi kendini Allah'ın huzurunda hissetmeye başlar. Kâinatın tek hâkimi, biricik bağışlayıcısı ve yegâne yaratıcısı olan Allah'ın huzurunda olduğunu düşündükçe onu bazen bir heyecan bazen bir titreme bazen de sevgi ve korkunun birleşimi-

minden neşet eden yeniden buluşma hoşnutluğu ya da buluşamama tedirginliği sarar. Kişi o an çaresizliğini, acizliğini ve güçsüzlüğünü derinden yaşamaktadır. Tam bu noktada kelime manası itibarıyla "dönmek" (rücu) anlamına gelen tövbenin psikolojik muhtevasıyla karşılaşmaktayız. Bu da bir insanın işlemiş olduğu günahını itiraf etmesi, pişman olması, bir daha yapmamaya kesin karar vermesi yani günah olan eylemle ilişkisini kesme konusunda irade göstermesi ve yeniden Allah'a itaate dönmesidir. Mevcut hâlimden memnun olmayan kişi, kendisine yeni bir yol çizmektedir. Bu da onun kendini yeniden tanımlamasıyla mümkündür. Öz-tanımlamada ise bireyin önceliklerini yeniden belirlemesi, uzaklaştığı değerler sistemiyle tekrar barışması söz konusudur.

Birey, tövbe ile yeniden Allah'a dönüşü yaşadıkça duygusal, düşünsel ve davranışsal açıdan yeni bir oluşum içine girer. Bu durum aslında günah işleyerek Allah'tan uzaklaşan bir insanın mevcut hâlimden hoşnutsuzluk duyarak yeni bir duruma geçme çabasının yansımasıdır. Bu anlamda tövbe yeni bir hayata başlamanın ilk adımıdır. Nitekim "Şüphe yok ki ben, tövbe eden, inanan, salih amel işleyen, sonra da doğru yol üzere devam eden kimse için son derece affedicimim." (Taha, 20/82.) ayeti doğru yola kılavuzlanmanın ilk adımı olarak tövbeye işaret etmektedir. Ancak günaha uzak durma ve iyi insan olma irade ve niyeti tek başına yeterli değildir. Tövbeye bireyin kararlılık, süreklilik ve samimiyet göstermesi, tövbekârın günahla kirlenmiş eski hayatını tamamen terk etmesiyle mümkün olur. Aksi hâlde yaşanan pişmanlık, öz-kınama, arınma ar-

zusu ve içsel çatışmalardan kurtulma isteği, bireyi istenen ve beklenen düzeyde dönüştürmez. Şayet tövbe eden kişi duygu, düşünce ve davranışlarını muhasebeden geçirir (öz-yargılama), daha sonra nasıl yaşaması gerektiğine karar verirse (öz-düzenleme), dahası bu kararında mümkün olduğu ölçüde sebat gösterirse hem Rabb'yle hem kendisiyle hem de toplumsal değerlerle barışma sürecine girer. Vergote bu durumu şöyle ifade ediyor: Tövbe eden kişide öncelikle umut hâli ortaya çıkar. Bu durum onu güvenlikte olma hissine götürür. Bu da bireyi kurtuluşa ermiş olmanın huzuruyla doldurur. Bu arada birey, iç dünyasında yaşadığı arınma ve yenilenme duygusunun kazandırdığı öz-farkındalıkla duygu, düşünce ve davranışlarını yeniden organize eder. İç huzuruna kavuşur ve sükûnet bulur. Bu durum ise ruhen sağlıklı olmanın en önemli göstergelerindendir.

Sonuç olarak şunları söylemek mümkün: Hz. Peygamber'in de belirttiği gibi "Her insan hatalı davranabilir. Hata yapanların en hayırlısı ise tövbe edenlerdir." (İbn Mace, Züh'd, 30.) Bunun anlamı şudur: İnsan farklı nedenlerle günah işleyebildiği gibi tövbe de edebilir. Çünkü o, psikolojik bakımdan hem zayıf hem de güçlü özelliklere sahiptir. Burada önemli olan kişinin yaptığı davranıştan dolayı kendisini kınamaya başlaması, pişmanlık duyması, iç dünyasına rahatsızlık veren duygu ve düşüncelerden kurtulmak istemesidir. Bu anlamda tövbe etmek, kendini tanımaya başlayan bir kişinin geliştirmeye çalıştığı öz-bilinciyle yeni bir hayata "merhaba" diyebilmesidir. ■

İLK İNSAN İLK TÖVBE

Dr. Lamia LEVENT ABUL | DİB Diyanet İşleri Uzmanı

Yaratılışın ve yaratılmışların özünü bağrında saklayan toprak... O sarıp sarmalayan, örten, koruyan, olgunlaştıran ve yeniden hayat veren... Her canlının nüvesi,

gıdası ve ikametidir toprak... Tevazuyla yayılır, cümle mahlukata sığınak, barınak olur ve sonra en mükerrem varlığa Âdem'e şekil verilen toprak olur. Yüce Yaratıcı'nın şaheseri olan insanı topraktan

yarattığına şaşmamak gerek. Cömert, mümbit, verimli, almadan veren, fedakâr ve itaatkâr toprak...

Melekler Âdem'in yaratılacağı toprağı suyla karıp salsal denilen

çamuru yaptıklarında yaratılmışların en mükemmeli olan insanın bu çamurdan yaratılacağını daha bilmiyorlardı. Ne zaman ki Yüce Yaratıcı ona şekil verip ruhundan üfleyince kâinatın hülasası ve âlemin göz bebeği insan vücut buldu. Yüce Allah, en güzel surette yarattığı Âdem'i meleklerle arz ederek ona tazimde bulunmalarını istedi. İtaat ve teslimiyetle temayüz eden melekler itirazda bulundu, çamurdan yaratılan bu yeni varlığa ihtiram göstermekten imtina ederek. Onlara bilmedikleri çok şey olduğunu hatırlatınca Rahman, Âdem'in üstünlüğünü kabul ederek itaat ettiler. Ama içlerinden İblis bunu kabul etmek istemedi. Onun iddiası ateşten yaratıldığı için topraktan yaratılan Âdem'den üstün olduğuydu. Bu iddiasında diretti, yanlış yaptığını kabul edip nedamet duymadı. İsyanı ve kibri sebebiyle Yüce Allah, onu huzurundan ve rahmetinden kovdu.

İlk günah haset ve çekememezlik yüzünden işlenmişti. Yüce Yaratıcı'ya karşı gelmiş, isyan etmişti İblis. İşin daha vahimi bu günahı işleyen İblis, pişmanlık duyarak Yüce Allah'a yönelmemiş ve tövbe etmek de istememişti. Hatta daha ileri giderek Hak Teala'dan Âdem'i ve soyundan gelenleri de kendi isyan ve günahına ortak etmek için mühlet ve izin istemişti. Ona izin verildi ve âdemoğullarının şeytanla olan çekişme ve mücadelesi de böylece başlamış oldu.

Âdem ve eşi Havva'ya yerleştikleri cennette her istediklerini yapma imkânı verdi Cenab-ı Hak. Ancak bir ağaç vardı ki ona yaklaşmalarını yasakladı. İnsan olmanın, meleklerden farklı olarak bir iradeye sahip olmanın sırrı da bu yasakta

gizliydi. O ağaç Âdem ve Havva'nın bilgisi, iradesi ve akli demektir. O ağaç Yaratıcı'ya duyulan teslimiyet ve bağlılık demektir. O ağaç, Âdem ve Havva'nın şahsında tecelli edecek ve tüm âdemoğulları için kıyamete kadar sürecek sınanma demektir.

Âdem ve Havva Rabblerine olan iman ve teslimiyetleriyle cennet günlerini geçirirken ezeli düşmanları olan İblis de onları ayartmanın

Âdemoğlunun toprakla başlayan yeryüzü serüveni yine toprakla nihayete erecek. Tekrar toprağa karışmadan hatadan, gûnahtan, yanlıştan dönmek ve nedametle tövbe ipine sarılmaktır insana düşen. Babamız Âdem'in günahı değil tövbesidir bize miras kalan.

hesaplarını yapıyordu. İlahî huzurdan kovulmasına sebep olan Âdem'i yoldan çıkararak öç alacak ve böylelikle onu da gözden düşürecek. Âdemoğlunun en zayıf tarafından yaklaştı zira biliyordu ki ebedî olarak yaşama arzusu her yaratılmışın emeliydi. Onlara şöyle fısıldadı: "Ey Âdem! Sana ebedîlik ağacını ve yok olmayacak bir hükümlanlığı göstereyim mi?" (Tâhâ 20/120.) İblis, Yüce Yaratıcı'nın onların melek olarak ebedî yaşamlarını istemediği için

bu ağacı yasakladığına ve kendilerine dost olduğunu dair yeminler etti. Cennette sonsuz yaşama vaadi onlara cazip gelmiş ve gerisini düşünmeden İblis'in tuzağına kapılı vermişlerdi.

Ezeli düşmanları İblis'in sözlerine inanan Âdem ve Havva yasak ağacın meyvesinden yeme gaffetinde bulundular. Bunun Hak Teala'nın emrine karşı gelmek olduğunu ve kendilerinin cennetten sürülmelelerine sebep olacağını düşünemediler. Şeytanın sözleri tatlı, vaatleri akıl çeldiriciydi ve bir anlık dalgınlık ve hevesle olanlar oldu. Belki sonsuz kalacak, zahmetsiz yaşayacaklardı cennet yurdunda. Belki de murad-ı ilahî onlara bu yolu açmış ve âdemoğullarının hayır ve şerden hangisini seçeceklerini, şeytanla nasıl muharebe edeceklerini böylelikle herkes görecekti. İsyanı ve pervasızlığı ile şeytan, insan üzerinde ne kadar hüküm sürebilecekti ve insan sahip olduğu akıl ve iradeyle emanet ve hilafet sorumluluğunu layıkıyla taşıyabilecek miydi? Hata ile malul yaratılan insan hatasından nasıl dönecek ve nasıl tövbe edecekti?

Âdem bu ilk sınavında gafil avlanmıştı: "Nihayet ikisi de o ağaçtan yediler. Bunun üzerine mahrem yerleri kendilerine göründü, üstlerini cennet yaprağıyla örtmeye çalıştılar. Böylece Âdem rabbine karşı gelmiş ve yolunu şaşırmıştı." (Taha, 20/121.) İnsanın ilk günahı işlemesi ile ayıp yerlerine muttali olması arasındaki bağlantı da çok manidar. Zira kötülük ortaya çıktığında ardı sıra diğerleri de belirir, günahın sebep olduğu kötülük ayan beyan ortadadır artık. Peki, insan nasıl mücadele edecek bu günah ve kötülükle?

Âdem ve Havva için işledikleri hatanın bedeli ne kadar da acı ve zor oldu! Cennet ehlinin ihtiramına mazhar ve oradaki her şey emirlerine amade iken Cenab-ı Hakk'ın cezalandırmasına maruz kaldılar: "Derken şeytan ayaklarını oradan kaydırıldı. İçinde bulundukları koldundan çıkardı. Bunun üzerine biz de, 'Birbirinize düşman olarak inin. Sizin için yeryüzünde belli bir süre barınak ve yararlanma vardır' dedik." (Bakara, 2/36.)

Ve yeryüzünde sürgün günleri başladı âdemoğlunun. Âdem Hindistan taraflarına, Havva ise Cidde'ye indirildi. Ancak onlar için asıl yürek yakan husus ayrı kalmak değil emr-i ilahîye muhalif olmanın verdiği ıstıraptı. Dahası kendilerine açıkça düşman olan İblis'in ayartmasına kanmalarıydı. Hâlbuki Rabbleri onları uyarmıştı: "Ey Âdem! Bu (şeytan), sana ve eşine düşmandır. Sakın ola sizi cennetten çıkarmasın! Sonra yorulur, sıkıntı çekersiniz. Şimdi burada senin için ne acıkmak vardır ne de çıplak kalmak. Yine burada sen susuzluk çekmeyecek, sıcağdan burnalmayacaksın." (Taha, 20/117-119.) Mahzun ve kederli bir hâlde yine toprağa döndü Âdem. Günlerce baş koyup gözyaşı akıttığı toprak ona yoldaş oldu. Benliğini kuşatan hatanın ağırlığı altında her gün biraz daha eziliyor ve toprağa daha da yaklaşıyordu. Özünden yaratıldığı toprakta teselli aradı Âdem. Zira insan hata işleyince ne yapar, nasıl affedilir bilmiyordu. O ilkti ve bilip öğreneceği, yaşayıp göreceği çok şey vardı. Yeryüzüne indirilirken şöyle demişti Rabb'i onlara: "Artık benden size bir hidayet geldiği zaman, kim benin hidayetime uyarsa işte, sapıklığa düşmez ve ahirette ceza görmez." (Taha, 20/123.) Âdem

için teselli bu ilahî buyrukta saklıydı. Kendilerini yaratıp nimetlere gark eden Rabb'i elbette onları bu sıkıntı ve ıstıraptan kurtaracak bir yol gösterecek, yalnız ve çaresiz bırakmayacaktı.

Âdem nedamet gözyaşları içinde günahına yanarken bir yandan da can yoldaşını, eşini aradı durdu. Nihayet Arafat'ta ona kavuştu. Onlar, ilk günahı işleyen şeytan gibi gurur ve kibirlerine yenik düşmediler. Hatalarının farkına varıp pişmanlık duydular, keder ve kahr içinde gözyaşı döktüler. Bağışlanmak için samimiyetle Rabblerine yalvardılar: "Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz." (Araf, 7/23.) Uçsuz bucaksız yeryüzünde Rabbleri onları üzüntü ve pişmanlıklarıyla baş başa bırakmayacaktı. Onları bu kopkoyu hüznün koldundan çıkaracağına inanarak yalvarmaya devam ettiler. Onların içten duaları rahmet-i ilahîyi celtetti ve sonra Âdem Rabb'inden öğrendiği sözlerle tövbe etti, Rabb'i de onun tövbesini kabul etti. Çünkü O, tövbeleri çok kabul eden ve çok merhamet edendi. (Bakara, 2/37.) Hayat imtihanında doğruyu ve yanlış seçebilme iradesi verdiği insanoğluna, yanlışlarını telafi edebilme imkânı da verdi Yaradan. O zaman anlaşıldı ki kemale giden yol, yolun dikenlerine tahammül etmekte gizliydi. Tövbe de bu yolun basamaklarından biriydi. Hiç bıkmadan, usanmadan, rahmetinden ümit kesmeden durdu kapısında ve nihayetinde rahmet kapıları açıldı tüm âdemoğullarına: "Kim bir kötülük yapar yahut nefesine zulmeder de sonra Allah'ın kendisini bağışlamasını dilerse Allah'ı çok bağışlayıcı ve merhametli

bulur." (Nisa, 4/110.) Allah'tan başka günahları kim affedebilir ki? (Âl-i İmran, 3/135.)

Âdemoğlunun toprakla başlayan yeryüzü serüveni yine toprakla nihayete erecek. Tekrar toprağa karışmadan hatadan, günahattan, yanlıştan dönmek ve nedametle tövbe ipine sarılmaktır insana düşen. Babamız Âdem'in günahı değil tövbesidir bize miras kalan. "Her insan birçok hata yapabilir. Fakat hata yapanların en hayırlısı çokça tövbe edenlerdir." (İbn-i Mâce, Zühd, 30.) Hayat yolunda ne sıkıntılar, ne zorluklarla karşılaşır insan. Bazen ayağı sürçüp düşse de tekrar kalkıp tövbe ederek yola koyulmalı Âdem misali. Kul olduğunu, aciz olduğunu, hatayla malul olduğunu hatırdan çıkarmadan... Yaratıldığı toprak gibi tevazu ile Rabb'in huzuruna varıp aciziyet ve mahfiyetle boyun eğmek... Sadece O'na yönelmek, pişmanlığını dile dökmek, nedamet gözyaşlarıyla af dilemek... Sonra filiz verip topraktan yeniden doğmak...

Tövbe edenin hiç günah işlememiş gibi arınıp temizlendiği hakikati ayan beyan iken vakit kaybetmeden affın yegâne sahibine el açmak, tövbe ve duaya durma vaktidir: "Allah'ım, sen benim Rabb'imisin, senden başka ilah yoktur. Beni sen yarattın, Ben, senin kulunum, gücüm yettiğince senin ahdin ve vaadin üzereyim; işlediklerimin şerrinden sana sığınır, üzerimdeki nimetlerini sana ikrar eder, günahımı da itiraf ederim, bundan ötürü beni mağfiret eyle. Senden gayrı kimsecikler günahları bağışlayamaz." (Buharî, Deavat, 27.) ■

توبه یاربى خطار اهنه کیتد کلرمه
 بیلوب ایتد کلرمه بیلیمه یوب ایتد کلرمه
 کتبه کمال عنفر ذنوبه ۱۹۷۴

PEYGAMBERLERİN TÖVBESİ

Murat PADAK | Şanlıurfa Diyanet Eğitim Merkezi Eğitim Görevlisi

Kur'an-ı Kerim birçok peygamberin tövbe ettiğini, istiğfarda bulunduğunu anlatmıştır. “Rabbim, beni bağışla!” (A'râf, 7/151.) duasını Hz. Musa, Hz. Peygamber (s.a.s.), Hz. Süleyman ve Hz. Nuh yapmıştır. Hz. İbrahim ve İsmail: “Tövbemizi kabul et.” (Bakara, 2/128.) Hz. Musa: “Sen noksanlıklardan münezzehsin, sana tövbe ettim.” diyerek Allah'a yalvarmıştır. Allah Teala, Hz. Âdem'den bah-

sederken: “Rabbi onun tövbesini kabul etti.” buyurmuştur. Birçok surede peygamberlerin istiğfarlarına, tövbelerine ve bağışlanmak için yalvardıklarına dair ayetler vardır.

Tövbe kelime olarak dönmek demektir. İstilahî anlam olarak insanın işlemiş olduğu günahtan ve hatadan vazgeçmesi, pişman olması ve onu bir daha yapmamaya azmetmesidir. Tövbe ile ilgili olarak birçok tanım yapılmıştır. Ancak bu tanımların ortak noktası hep aynı

yerde durmaktadır: “Hatadan ve günahtan dönmek.”

Şüphesiz ki hata ve günahların en büyüğü küfür, şirk ve nifaktır. Bunlardan vazgeçip Müslüman olmak da en büyük tövbe sayılmıştır. Allah Teala şöyle buyurmuştur: “Ama tövbe ederlerse ve namazlarını kılıp zekâtlarını verirlerse artık onlar sizin din kardeşlerinizdir.” (Tevbe, 9/11.) “Eğer pişman olup tövbe ederlerse bu kendilerinin iyiliğine olur.” (Tevbe, 9/74.) Bu iki

ayette İslam'a girmek tövbe kelimesi ile ifade edilmiştir.

Tövbe; gayrimüslimler için İslam'a girmek, günahkâr Müslüman için ise işlediği günahı dönmektir. Peki, masum olan peygamberler için tövbe ne demektir?

Kur'an-ı Kerim'de tövbe kelimesi affetmek (Tevbe, 9/15; Bakara, 2/54.), Allah'a yönelmek (Bakara, 2/54; Tahrim, 66/8.), günahı dolaylı pişmanlık duymak (Bakara, 2/160.) anlamlarına gelmektedir. Şurası muhakkak ki, Allah'a yönelmek için illa ki bir günah işlemek gerekmiyor. Zira insan, kim olursa olsun; günah işleyebilir, hata yapabilir, aldanabilir, bilmeden yanlış şeyler yapabilir.

Ehlisünnet âlimlerine göre peygamberlerin ismet sıfatı vardır. Peygamberler sıradan insanlar gibi değildirler. Onlar peygamberliklerine ve kişiliklerine zarar verecek hata ve günahıtan korunmuşlardır. Ancak beşer olmaları nedeniyle bilmeden ve istemeyerek bazı hatalar yapabilirler. Hata yapabilir olmaları "Onlar hata yapmıştır." diye itham etme anlamına gelmez. Yani bu özellik onlarda da vardır demektir. Bundan dolayı peygamberlerin bağışlanma talebinde bulunmaları ya da tövbe etmeleri bunu bir günah nedeniyle yaptıkları anlamına gelmemektedir.

Şeytan, Hz. Âdem'i kandırması ve ona yasak ağaçtan yemesini telkin etmişti. Hz. Âdem de şeytanın yemin etmesine, nasihat edenlerden olduğunu söylemesine aldanmış ve yasak ağaçtan yemiştir. Daha sonra yaptığının yanlış olduğunu anlamıştı. Ancak pişmanlığını ve hatasını nasıl ifade edeceğini bilmiyordu. Bundan dolayı Allah Teala

la ona nasıl tövbe etmesi gerektiğini şöyle öğretti: "Âdem rabbinden bazı kelimeler aldı. Allah da onun tövbesini kabul etti." (Bakara, 2/37.) Müfessirlerin çoğuna göre burada Âdem'in (a.s.) aldığı kelimeler tövbe ve istiğfar cümleleridir.

Tövbe ve istiğfar Âdem'den (a.s.) son peygambere kadar bütün peygamberlerin öğretilisidir. Her peygamber halkını tövbe etmeleri ve

Tövbe ve istiğfar Âdem'den (a.s.) son peygambere kadar bütün peygamberlerin öğretilisidir. Her peygamber halkını tövbe etmeleri ve istiğfar talebinde bulunmaları için teşvik etmiştir. Allah Teala, Peygamber Efendimizden ve diğer peygamberlerden de istiğfar etmelerini istemiştir.

istiğfar talebinde bulunmaları için teşvik etmiştir. (Hûd, 11/52, 61, 90; Araf, 7/153.) Allah Teala, Peygamber Efendimizden ve diğer peygamberlerden de istiğfar etmelerini istemiştir. İşte bazı peygamberlerin bağışlanma taleplerine örnekler:

Hız. Âdem ve Havva, Allah'a (c.c.) şöyle yakarmış ve istiğfarda bulunmuşlardır: "Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik, eğer bizi ba-

ğışlamaz ve bize rahmetinle muamele etmezsen muhakkak ziyana uğrayacaklardan oluruz!" (A'raf, 7/23.) Hız. Âdem ve Havva bu tövbe-yi yasak ağaçtan yedikten sonra yapmışlardır. Allah Teala, onların bu hataya bilmeyerek düştüklerini, şeytanın iğvasına maruz kaldıklarını ifade etmiştir. Tövbe ise sadece isteyerek yapılan günahlar için yapılmaz. Hız. Nuh (a.s.) da Allah'tan (c.c.) şu sözleriyle affını talep etmiştir: "Ey Rabbim! Bilmediğim şeyi istemekten sana sığınırım. Eğer sen, beni bağışlamaz ve bana merhamet etmezsen ben hüsrana düşenlerden olurum!" (Hûd, 11/47.)

Hız. Nuh'un oğlu tufanda boğulanlar arasındaydı. Allah Teala: "Senin aileni de kurtaracağız." buyurmuştu. Oğlunun, gözleri önünde boğulduğunu gören Hız. Nuh, Allah Teala'nın verdiği sözü hatırladı ve "Rabbim, oğlum da benim ailemdir. Senin sözün haktır." dedi. Allah Teala: "O senin ailenden değildir. Zira o kötü amel sahibidir." (Hûd, 11/45-46.) buyurdu. İşte Hız. Nuh, Allah'tan istememesi gereken bir şeyi istediği için bağışlanma dilemiştir. Bu da tövbe etmek için büyük bir günah işlemeye gerek olmadığını göstermektedir.

Hız. İbrahim (a.s.) de bağışlanma talebini şu şekilde ifade etmiştir: "Ey Rabbimiz! Herkesin hesaba çekileceği günde beni, ana-babamı ve müminleri bağışla!" (İbrahim, 14/41.) "Rabbimiz, tövbemizi kabul et! Hiç şüphesiz tövbeleri kabul eden, çok merhametli olan ancak sensin." (Bakara, 2/128.) Hız. İbrahim, oğlu İsmail ile Kâbe'nin temellerini yükseltirken bu duayı yapmıştır. Bazı müfessirler burada kendisi için değil, ailesi için, ailesi adına tövbe talep ettiğini ifade etmişlerdir.

(Fahrettin Razi, Mefatihü'l Ğayb, Bakara 128. ayetin tefsiri) Bu bir yorumdur. Bu yorum doğru olmakla birlikte salih ameller yapılırken de bilmeden hata ve kusur işlenmiş olabileceğinden bunlardan dolayı da tövbe etmiş olabilir. Hz. Musa (a.s.) da Allah'a (c.c.) şöyle yalvarmıştır: "Musa baygınlıktan ayılınca: Sen noksanlıklardan münezzehsin. Tövbe ediyorum." (A'raf, 7/143.) buyurmuştur. Hz. Musa Allah'ı görmek istemiştir. Allah Teala da kendisini göremeyeceğini, şayet dağ yerinde sabit kalırsa görebileceğini belirtmiştir. Allah Teala tecelli edince dağ parçalanmış ve Hz. Musa bayılmıştır. Hz. Musa Allah Teala'dan bundan sonra böyle bir istekte bulunmayacağını tövbe etmek suretiyle ifade etmiştir. Hz. Süleyman (a.s.) ise Allah'a (c.c.) şu kelimelerle münacaatta bulunmuştur: "Ey Rabbim! Beni bağışla ve bana benden sonra kimseye layık olmayacak bir mülk bahşet." (Sâd, 38/35.) Bu dua ve istiğfar ifadeleri, Kur'an'da Müslümanlara örnek olarak bildirilmiştir.

Tövbe, peygamberlerin ahlakıdır. Onlar bunu hiçbir zaman dillerinden düşürmemişlerdir. Onlar günah işledikleri için değil, Rablerine daima yalvarıp yakardıkları için tövbe etmişlerdir. Onların tövbe-leri günah nedeniyle değil, kul-luklarını göstermek amacıyla-dır. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Allah'a yemin ederim ki, ben günde yetmiş defadan fazla tövbe ve istiğfarda bulunurum." (Buhari, Deavât, 3.)

Âlimler tövbeyi ikiye ayırmışlardır: Bilinen bir günah ya da hata için tövbe etmek (hususî tövbe) ve bilinmeyen, hatırlanmayan ya

da mutlak anlamda yapılan tövbe (umumî tövbe). (Medaricu's-Salikin; İbn-i Kayyım el-Cevzi.) Peygamberlerin tövbesi de bu ikinci kısma girmektedir. Çünkü onlar da bil-meyerek farkında olmadan bazı zelleler yapmış olabilirler.

Zelle kelime olarak kaymak, sürç-mek ve düşmek demektir. Dinî an-

Allah Teala bir-çok peygamberin tövbe ettiğinden ve istiğfar talebinde bulunduğundan bahsetmiştir. Bununla hiçbir insanın tövbe ve istiğfar etmekten muaf olmadığını, beşeri-yetin en üstün in-sanlarının, Allah ile görüşen, vahiy alan peygamberlerin bile nefislerini dai-ma terbiye etmek, örnek olmak için tövbe, istiğfar ve bağışlanma talebinde bulunduklarını göstermek iste-miştir.

lamda ise bir kasıt ve ısrar olmak-sızın yapılan hata, yanlış ve küçük günahlara denilmektedir.

Hz. Musa'nın istemeyerek bir ada-mın ölümüne sebebiyet vermesi, Hz. Âdem'in yasak ağaçtan yemesi, Hz. Yunus'un izin almadan şeh-

ri terk etmesi, Hz. Peygamber'in Bedir esirlerini fidye karşılığında serbest bırakması vb. Tüm bu ör-neklerde peygamberler herhangi bir günah kastıyla ya da istekle bu eylemleri yapmadılar. Bundan do-layı İslam âlimleri peygamberlerin bu hatalarına günah dememiş, zelle demişlerdir. Eş'arî ve Mutezi-li âlimleri ise zelle kelimesi yerine "Sağire, Seğair" kelimelerini kul-lanmışlardır.

İnsan sadece günah işleyerek tövbe etmek durumunda kalmaz, bazen bir ibadeti yaparken de kusur iş-leyebilir. İbadetine riya karışabilir, ibadetini yaparken bazı yerleri ek-sik-fazla ya da yanlış yapabilir. Böy-le durumlarda da tövbe gerekir.

Allah'ın sevdiği kullardan olmak için illaki günah işlemeye ve ar-dından tövbe etmeye gerek yoktur. Zira Allah Teala şöyle buyurmak-tadır. "Muhakkak ki, Allah tövbe edenleri sever." (Bakara, 2/222.) Peygamberlerin tövbe ve istiğfarını da böyle anlamak gerekir. Onlar Allah'ın sevgisini kazanmak için tövbe etmişlerdir.

Tövbe etmek mağfiret sebebidir. Allah Teala şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz ki, ben tövbe eden, iman eden, salih amel işleyen ve hida-yete eren kimseler için mağfiret ederim." (Tâhâ, 20/82.) Allah'ın mağfiretine nail olmak için tövbe-nin ayrıca ve en başta zikredilmiş olması dikkat çekicidir. Kur'an'da geçen peygamberlerin birçoğu Al-lah'tan mağfiret dilemiştir. Allah Teala da "Tövbe edenlere mağfiret edeceğini belirtmiştir." Peygam-berler de bu ilahî lütuftan nasip-lenmek için tövbe etmişlerdir.

Allah Teala tüm müminlere hita-

ben: “Ey iman edenler, Allah’a yönelin/tövbe edin!” buyurmuştur. (Tahrim, 66/8.) Peygamber Efendimiz de hem müminlere örnek olmak hem de bu ilahî hitaba muhatap olduğu için tövbe etmiştir. Tövbe etmek cennete girmek için bir vesile ve şarttır. Bundan dolayı peygamberler de tövbe etmeyi ihmal etmemişlerdir.

Tövbe ve istiğfar kelimeleri Kur’an-ı Kerim’de ayrı manalarda

kullanılmıştır. Allah Teala Peygamber Efendimize “İstiğfar et.” (Muhammed, 47/19; Nasr 110/3.) buyurmuştur. İstiğfar da tövbe gibi hem günahlardan dolayı Allah’tan bağışlanma dilemek hem de mutlak anlamda bağışlanma dilemektir.

Allah Teala birçok peygamberin tövbe ettiğinden ve istiğfar talebinde bulunduğu bahsetmiştir. Bununla hiçbir insanın tövbe ve istiğfar etmekten muaf olmadığını,

beşeriyetin en üstün insanların, Allah ile görüşen, vahiy alan peygamberlerin bile nefislerini daima terbiye etmek, örnek olmak için tövbe, istiğfar ve bağışlanma talebinde bulunduklarını göstermek istemiştir. Bundan dolayı hiçbir insan kendisini tövbeden ve istiğfardan uzak tutamaz. Peygamberler bile tövbe ve istiğfarda bulunmuşsa her insanın bunu yapması gerekmektedir. ■

ALLAH'A YÖNELİŞ BİLİNCİNİ TAZELEME: TÖVBE

Prof. Dr. Selim ÖZARSLAN | Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Kur'ani bir kavram olan tövbe, işlenen günahı derhâl terk etmek suretiyle ondan pişman olmak, bir daha o günaha dönmemeye kesin karar vermektir. Tövbe, Allah'a isyan ve muhalefetten itaate dönüşü sembolize etmektedir.

Dünyaya denenmek ve kendi kişiliğini olgunlaştırmak üzere gönderilen birey, niçin dünyaya geldiğinin hikmetini araştırmaktan uzaklaşıncaya geleceğini karartmaya başlar. İşte bu noktada Yüce Allah, insanlara tövbe ile bir kurtuluş imkânı daha vermiş olmaktadır. Bu, Allah'ın ya-

rattığı insanları sevmekte ve onları korumakta olduğunun açık bir göstergesi olarak kabul edilmelidir. İnsanlara düşen ise ikinci defa kendisine verilen bu imkânı iyi bir şekilde kullanmasıdır. Bu imkânı gereği gibi değerlendirenlerin, içerisinde düştükleri karanlık ve günah girdabından temizlenerek çıkacaklarında herhangi bir şüphe yoktur.

Tövbe, Allah-insan ilişkisini sürekli aktif bir durumda tutan mekanizmanın ismidir. Kur'an, söz konusu bu ilişkinin sürekliliğini istemekte ve bunda da ısrar etmektedir. İnanan insana düşen sorumluluk ise Kur'an'ın bu temel isteğine uyarak

tövbe faaliyetine katılmaktır. Tövbe, günahlardan kurtulma ve arınma vasıtası olarak algılandığı için onun affettiremeyeceği hiçbir günah bulunmamaktadır. Kur'an, Allah'ın bağışlayıcılığının üstüne çıkabilecek herhangi bir günah tahayyül etmemiştir. Bu durum, Kur'an'da belirgin bir tarzda ortaya konulmuştur: "De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah, bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir." (Zümer, 39/53.)

Birey açısından tövbe, Allah'ın rahmetine sığınma ve ona güvenme

duygusudur. Tövbe, türlü seçenekler içerisinde bireyin Allah'ı tercih etmesi, bireyin Allah'la diyaloga geçmesi, aracılar olmadan durumu O'na arz etmesi ve hatalarını itiraf etmesidir. Bireyin tövbe etmesi, Allah'ın her şeyden yüce ve üstün olduğunu kabul ve itiraf etmesidir. Allah'ın yüceliğini ve rahmetinin bolluğunu iliklerinde hissedilen bireyin bu yakarışı da Allah'ın katında cevap bulacak, lütfuna mazhar olacaktır.

Tövbe, insanın itikat ve moral sağlığının korunması ve geliştirilmesi için çok kuvvetli dinî bir uygulama olarak görülmekte ve değerlendirilmektedir. Tövbe, tövbe eden bireyin gelişmekte ve olgunlaşmakta olduğunu gösteren en önemli belirtidir. Çünkü birey tövbe aracılığıyla büyük bir arınma, temize çıkma ve şuuru/ bilinci tazeleme imkânına kavuşmuş olmaktadır.

Bireyin tövbe etmesi, Allah'a yöneliş, güven ve sevgisinin bir göstergesi olarak kabul edilmelidir. Allah'ın rahmet ve merhametine güvendiği için tövbe etmekte, günahlarını terk etmektedir. Tövbe eden birey bu davranışıyla Allah'a olan bağlılığını pekiştirmekte ve bağlılık şuurunu tazelemektedir. Tövbe sayesinde birey, kaybettiği kendisine güven duygusuna yeniden kavuşarak hayatını anlamlandırmaktadır. O hâlde tövbede ısrarlı ve devamlı olmak inanan bireylerin yararına olacaktır.

Tövbeden beklenen şey, günaha dalmış bireyi çelişki ve kargaşadan kurtarıp tutarlılığa, dürüstlüğü sevk etmek, onun şeref ve haysiyetini korumasına yardımcı olmaktır. Neticede günah, insanla Allah arasındaki olumlu ilişkinin bozulması an-

lamına gelirken; tövbe, bozulan bu ilişkinin onarılması, yeniden eski hâline döndürülmesi olmaktadır.

Tövbe, arınma, temizlenme ve vicdanı huzura çıkarma yolu olarak Allah tarafından insanlığın hizmetine sunulmuş eşsiz bir imkân olarak durmaktadır. Bu imkânı gerçeğe dönüştürmek, hayata geçirebilmek günümüz akıllı insanının gücü ve iradesi dâhilindedir. (Özarslan, Kelâmda Tövbe, 120-122.)

Tövbe, arınma, temizlenme ve vicdanı huzura çıkarma yolu olarak Allah tarafından insanlığın hizmetine sunulmuş eşsiz bir imkân olarak durmaktadır. Bu imkânı gerçeğe dönüştürmek, hayata geçirebilmek günümüz akıllı insanının gücü ve iradesi dâhilindedir.

Kusursuz insan yoktur ya da hiçbir insan günahattan uzak kalamamıştır

İnsanlık tarihi boyunca insanlar, bazen çok farklı sebeplerle hata ve kusurlu işler yapmaktan dolayısıyla da günaha girmekten kendilerini alıkoyamamışlardır. Hata ve yanlış yapmak, insanın nefsi arzu ve isteklerine uyma zafiyetlerinden kaynaklanmaktadır. "Rabbimin merhamet ettiği hariç nefis, aşırı de-

recede kötülüğü emredicidir." (Yusuf, 12/53.) ayeti bu gerçeği ifade etmektedir. Bu da onunla Rabb'i arasındaki olumlu ilişkiyi zedelemeye kadar götürebilir. (İzutsu, Toshihiko, Kur'an'da Allah ve İnsan, Çev. Süleyman Ateş, Ankara, trs., 220.) Nitekim Kur'an insanın bu duruma işaret ediyor: "İnsan Rabb'i-ne karşı pek nankördür." (Âdiyât, 100/6.) Nefsinin arzu ve isteklerine uymayarak daima iyi ve güzel eylemlerde bulunan insan neredeyse yok gibidir. Çünkü yanlış ve kötü fiil yapmayarak günaha girmemek yalnızca meleklerin niteliklerinden olurken; yalnızca kötülük yapmak ve işlediği kötülükte ısrar ederek ondan dönüp pişman olma gayreti göstermemek de şeytanın niteliği olmaktadır. (bkz. Tunç, Cihat, Kelam (Sistematik), Kayseri 1997, 90.)

O hâlde Allah'ın insan için belirlediği sınırları aşan yani Allah'ın emir ve yasaklarına aykırı davranışta bulunan insanların yapmaları gereken şey, bu yaptıkları davranışın hata olduğunu bilip ondan hemen dönmek, bir daha ona dönmeme kararı ile Allah'a tövbe etmektir. Nitekim insanlığın atası olan Hz. Âdem ve eşi Havva cennette bulundukları sırada kendilerine yasaklanan bir ağacın meyvesini yedikten sonra yaptıkları hatanın farkına varıp hemen pişman olmuşlar, Yüce Allah'a kendilerini bağışlaması için niyazda bulunmuşlar, Yüce Allah da onların bu tövbesini kabul ederek günahlarını bağışlamıştır. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Âdem ve eşi Havva'nın bu pişmanlığı şu şekilde anlatılmaktadır:

"Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz." (A'râf, 7/23.)

Örneğimizde de görüldüğü gibi insanlığın atası Hz. Âdem ve eşi yaptıkları eylemin Allah'ın emrine aykırı olduğunu bilip farkına vardıkları an, pişman olmaya başlamışlar; günahlarını itiraf ederek Allah'a tövbe etmişlerdi. Yüce Allah da onların bu halisane yaptıkları tövbelerini kabul etmişti. Allah'ın onların tövbesini kabul ettiği Kur'an'ın başka bir yerinde şu şekilde ifade edilmektedir:

“Âdem Rabb'inden birtakım sözler (ilhamlar) alıp (O'na yalvarmıştı da) Allah da onun tövbesini kabul etmişti. Çünkü Allah tövbeleri çok çok kabul eden ve merhametli olanıdır.” (Bakara, 2/37.) Âdem'in Rabb'inden aldığı ilhamların nasıl tövbe edeceğini bildiren A'râf suresinin 23. ayeti olması kuvvetle muhtemeldir. (Syed Mu'azzam Husain, Effect of Tauba (Repentance) On Penalty In Islam, Islamic Studies, (Journal Of The Islamic Research Institute,) Pakistan, March, 1969, Vol. VIII, No.1, 190.)

Tövbenin anlamı

Tövbe, Kur'ani bir kavramdır. Tövbe ile ilgili öğretiler, Kur'an'da yer aldığı gibi hadislerde ve özellikle de kelim ve tasavvuf tipi dinî literatürde bulunmaktadır.

Arapça bir kelime olan tevbe, tâbe, -yetûbû, tövben ve tevbeten- kökünden mastardır. Rücu' etmek, geri dönmek, pişman olmak, işlediği günahı terk ederek Allah'a dönüş ve yöneliş anlamlarına gelir. Tövbe kelimesi, hatadan, günahtan /masiyet Allah'a dönme anlamı ile yaygın bir kullanım alanına sahiptir.

Dinde tövbeyi, kötülenen davranış ve eylemlerden övülen ve beğenilen işlere dönüş olarak tanımlayabiliriz. (bkz. Cürcânî, Kitabü't-Ta'rifât, 70;

Özarslan, Selim, Kelâmda Tevbe, Ankara 2003, s.53, 55.)

Genel olarak kelimciler özellikle de Adududdîn el-Îcî (ö.1355) tövbeyi, isyan olduğu için günahtan pişman olmakla birlikte gücü yettiği hâlde o günaha dönmemeye karar vermek (İcî, el-Mevâkif, 380; Taftazânî, Şerhu'l-Makâsîd, V, 162.) olarak tanımlamışlardır.

Bu bağlamda İslam, inananlarının da çeşitli hata ve kötülükler yapabileceğini kabul etmiş ve aynı zamanda bunların günah ve cezasından kurtulmaları için onlara tövbe yolunu ihdas etmiştir. Tövbe arınma, temizlenme ve vicdanı huzura çıkarma yoludur. Tövbe şuuruna eren herkesin tövbe etmesi kendisine bahşedilmiştir. Tövbe ile arınma isteyen bireyler her zaman ve her yerde Rablerine dönebileceklerdir. Rablerine dönmek için de Hristiyanlıkta olduğu gibi herhangi bir kuruma ya da şahsa ihtiyaç duymayacaklardır.

Bütün günahkârlar yaptıklarının hata olduğunu bilerek pişman olurlarsa aracısız olarak Allah'tan af dileyebileceklerdir. Çünkü İslam, insan-Allah arasındaki ikili ilişkilerde üçüncü bir şahsın müdahalesine izin vermemiştir. Zira Allah katında kendisinin yaratmış olduğu insan bizzat insan olduğu için değerlidir. O eşref-i mahlûkattır. Yaratılan varlıkların en değerlisidir. (bkz. İsrâ, 17/70; Tîn, 95/4.) Dolayısıyla Allah nezdinde bu kadar itibara sahip olan insanın O'ndan af dilerken başkalarını aracı ve vesile etmesi uygun olmayacaktır.

Tövbe kapısı her zaman açıktır

Önemli olan bireyin kendi hata ve günahlarının şuurunda olması,

onları yaptığından dolayı pişmanlık hissetmesidir. Bu şekilde bir duygu ve anlayışla Allah'a tövbe eden günahkâr birey, Allah'ın sonsuz rahmet ve merhameti sayesinde affa uğrayıp temizlenenlerden olacaktır. Bu hususta şüpheye ve ümitsizliğe düşmenin hiçbir anlamı yoktur. Kurtuluş için tövbe kapısı her zaman açık bulunmaktadır. Zira Yüce Allah, yarattıklarına bu konuda şöyle seslenmektedir: “Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez.” (Yusuf, 12/87.) “Ey müminler! İstisnasız hepiniz ayrı ayrı Allah'a tövbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz.” (Nûr, 24/31.)

Demek ki, günah girdabına düşmüş bütün günahkârların, Allah'ın ilahlığının bir neticesi olarak bahşettiği tövbe imkânından yararlanma hakları bulunmaktadır. Günahkâr insanlar, dünyada iken yapmış oldukları günahlarından tövbe etmek suretiyle ahirette karşılaşacakları azaptan kurtulmuş olacaklar, en önemlisi de Allah'ın sevgisini kazanacaklardır. (Bakara, 2/222.) Tövbenin önemi de burada yatmaktadır diye düşünüyoruz.

Tövbenin etkileri

Hiç şüphe yok ki tövbe büyük bir arınma, temize çıkma, bilinci tazeleme ve yenileme eylemidir. Yaşamının her anında kötülüklerle iç içe olabilen insan, bu nedenle büyük bir stres altında bulunmaktadır. Bu stres ise hayatı yaşanmaz hâle sokmaktadır. İşte bu düşüncedeki bireyin imdadına Allah'ın bir lütfu olan tövbe mekanizması yetişmektedir. Bu tövbe sayesinde insan, bütün günahlarından ve onun meydana getirdiği stresten uzaklaşmakta,

Günahlara dalarak kendisini, çevresini ve Rabb'ini unutan birey, tövbe etmek suretiyle Yaradan'ını yeniden hatırlamış, O'na karşı olan görevlerini yerine getirerek Rabb'ine ve kendisine olan güvenini tazelemiş, bu sayede üzerine düşen sorumluluklarını idrak eden bir birey düzeyine çıkmış olur.

âdeta temizlenip arınmaktadır. Yine tövbe etmek, insanın başkaları ve toplum katmanları yanında günahkâr ve suçlu olarak bilinmesini önlemekle kalmaz, şeref ve onurunu da korur. Böylece diğer insanlar nazarındaki haysiyet ve değerliliğini de muhafaza etmiş olur. Bunu yani tövbenin insanın toplumsal statüsünü düzelterek ve artıracağını Kur'an da belirtir. (Tevbe, 9/5, 11.) Bu bağlamda tövbe, insanın sosyal statüsü ve moral sağlığının korunması ve geliştirilmesi için çok kuvvetli dinî bir uygulama olarak insanlığın önünde durmaktadır.

Kur'an, tövbenin bu fonksiyonunu şu şekilde vurgulamaktadır: "...Eğer üstünüzde Allah'ın lütuf ve merhameti olmasaydı, içinizden hiçbir kimse asla temize çıkamazdı. Fakat Allah dilediğini arındırır..." (Nûr, 24/21.)

Amelde Hanefi mezhebine bağlı olan ünlü bilgin Zemahşerî (ö.538/1143), Kur'an'ın bu ifadesinin yorumunu yaparken tövbenin

Allah tarafından verilmiş temizleyici bir lütuf olduğu hususunda hassasiyetle durur ve sözlerine şöyle devam eder: "Eğer Allah arındırıcı tövbe ile sizlere lütufta bulunmasaydı, sizden hiçbir fert kendisini yalan konuşmak (ifk) günahından ve pis olan diğer kötülüklerden temizleyemezdi. Ancak Yüce Allah, tövbe edenlerin samimiyetle ve dosdoğru olarak yaptıkları tövbelerini kabul etmek suretiyle onları arındırıyor." (Zemahşerî, Keşşaf, III, 226.)

"Yine onlar ki, bir kötülük yaptıklarında ya da kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı hatırlayıp günahlarından dolayı hemen tövbe- istiğfar ederler. Zaten günahları Allah'tan başka kim affedebilir ki! Bir de onlar, işledikleri kötülüklerde, bile bile ısrar etmezler." (Âl-i İmrân, 3/135.)

"Kim haksız davranışından sonra tövbe eder ve durumunu düzeltirse şüphesiz Allah onun tövbesini kabul eder. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir." (Maide, 5/39.)

Günahlara dalarak kendisini, çev-

resini ve Rabb'ini unutan birey, tövbe etmek suretiyle Yaradan'ını yeniden hatırlamış, O'na karşı olan görevlerini yerine getirerek Rabb'ine ve kendisine olan güvenini tazelemiş, bu sayede üzerine düşen sorumluluklarını idrak eden bir birey düzeyine çıkmış olur. O hâlde tövbenin karakter oluşmasında ve hayatı değiştirmesindeki önemi çok büyük ölçüdedir. Bu şekilde tövbe, günah zehrinin hem önleyici hem de yok edici en iyi panzehri olarak hizmet etmekte, pişmanlık gözyaşları da günahın ilk izlerini kolaylıkla silebilmektedir.

Sonuç olarak tövbe etmenin bireye kazandırdığı faydaları iki ana katedörde ele alabiliriz: İlki, birey tövbe sayesinde geçmiş günahlarından kurtularak hiç günah işlememiş gibi olmaktadır. Diğeri de birey tövbe aracılığıyla insanlık görevlerini yerine getirmede yüksek derecelerde elde ederek Allah'ın sevdiği insanlar arasına katılmaktadır. (Gazzalî, İhyau Ulumi'd-Din, XII, 11.) Bireyin nihai gayesi de bu değil midir? ■

PROF. DR. MUSTAFA KARA:

“Samimi tövbe Allah’ın dostluğuna vesiledir.”

Mutasavvıflar tövbeyi “Allah’ın hükmüne muhalefetten rücu etmek” olarak tarif etmişlerdir. Siz nasıl tanımlarsınız tövbeyi?

Terimleri/ıstılahları tarif ederken geleneğimizde iki şeye dikkat edilmiştir. Önce sözlük anlamı verilmiş ardından da ıstılah anlamı açıklanmıştır. Tövbe kavramını da bu anlayışa bağlı kalarak açıklayacak olursak, sözlük manası itibarıyla dönmek, bir şeyden rücu etmek anlamına gelir.

İstılah yani dinî anlamı ise yanlıştan, günah-tan dönmek, hatasını anlayıp Allah’tan af dilemek anlamlarını içerir. Bir insanın yaptığı yanlış ya da işlediği günahı fark edip doğru olana dönmesidir tövbe. Allah’ın emirlerine muhalif olma konumundan Allah’ın emirlerine muvafık olma hâline geçmektir. Süfîlerin bu konuda özel bir tasnifi daha vardır. Kur’an’da geçen tevbe, inabe ve evbe kelimeleri yakın anlamlıdır, tövbeyi yani Hakk’a dönmeyi ifade ederler. Mutasavvıflar aynı anlamı içeren bu üç

kelimeyi kulun Allah katındaki konumunu, makamını esas alacak şekilde farklı anlamlandırmışlardır. Tevbe kelimesi, genel olarak müminlerin dönüşünü ifade eder. İnabe, evliyaullahın dönüşü iken; evbe kelimesi peygamberlerin tövbesi için kullanılır. İbadetlerimizde olduğu gibi tövbelerimizde de dereceler vardır. Allah dostu diye tabir ettiğimiz insanlar da peygamberler de hata etmişlerdir. Bu tasnife göre, sıradan bir müminin

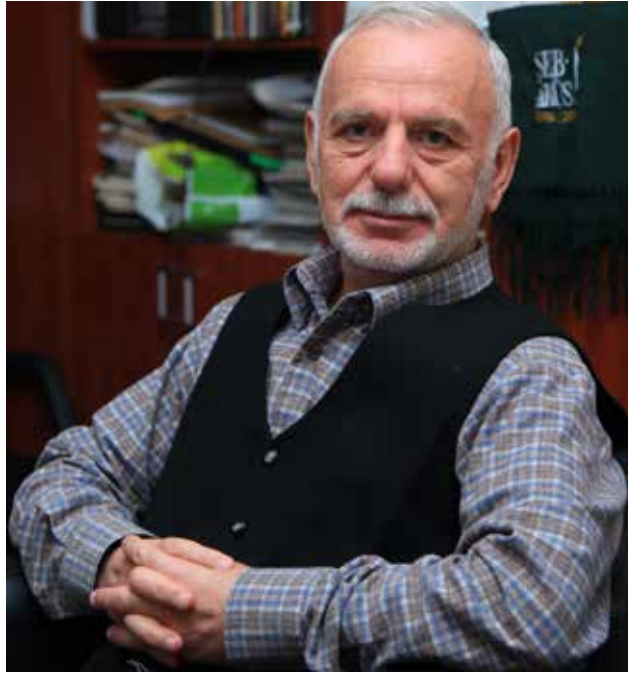
tövbesi ile bir peygamberin tövbesi arasında elbette fark olacaktır.

İlk günah ve ilk tövbe yine ilk insan olan Hz. Âdem ile başlıyor. Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın tövbelerinden ve bizler için bu kıssanın ifade ettiği anlamdan söz eder misiniz?

Aslında bu ifadenin bendenize hatırlattığı ilk şey bizim insan oluşumuzla ilgilidir. Yani insan demek hata

eden, yanlış yapan dokuz ay on günlük bir varlık demektir. Ama insan aynı zamanda yanlışının farkına varan, yanlışını tashih ve telafi eden bir özelliğe de sahiptir. Bence Hz. Âdem ve Hz. Havva kıssasının bize öğrettiği ilk ders, kâinatın en mükemmel yarattığı olan insanın aynı zamanda “aşağılara” da düşebilen bir varlık olduğunu hatırlatmasıdır. Kur’an’ın ifadesiyle bir taraftan “ahsen-i takvim” olan insan diğer taraftan “esfel-i safilin” (Tin, 95/4-5.) noktasına düşebiliyor. İnsan kelimesinin eti-

molojisine (köken) bakacak olursak iki manayla karşılaşırız: Bazı dil bilimcilere/filologlara göre nisyan kelimesinden türemiştir ve bu unutmak demektir. Yani insan unutan bir varlıktır. Bazılarına göre ise insan kelimesi ünsiyet kökünden türemiştir ve bu da dostluk demektir. Tövbe konusu açısından ele alacak olursak ilk anlam üzerinden gitmemiz gerekir. İnsan, duru anlamında bile genlerinde unutmayı barındırıyor. Unut-

mak demek, bir bakıma yanlış yapmak ve hata etmek demektir. Yani yapmamız gereken iyi ve güzel şeyleri unuttur ve yapmazsak günah işlemiş oluruz. Tam da bu noktada tövbeye ihtiyacımız olur. Bakara suresinin son ayetinde Rabb'imiz bize, "Unuttuklarımızdan dolayı bizi sorumlu tutma." diye özel bir dua öğretiyor. (Bakara, 2/286.) İnsan bazen unutarak yanlış yapar. Töve ise insanın hatasını telafi etmesidir. Bu noktada Abdürrahim Merzifonî'nin beş yüz sene önce terennüm edilmiş mısralarını hatırlamamak mümkün değildir:

Tevbe yâ Rabb'i hata râhına gittikle-
rime
Bilip ettiklerime bilmeyip ettikleri-
me

Ünsiyet açısından meseleye bakacak olursak insan dost olabilen, dostluk kurabilen bir yapıdadır. İnsan unutan bir varlıktır, hata eder, günah işler ama tövbe ederek Yaradan'la yeniden dostluk kurabilir. Yeniden kurulan dostluk ise dinî hayatın kemal noktasına doğru bizi taşıyan bir manevi enerji kaynağı olur. Evliyaullah demek Allah dostu demektir. Bu da ancak yanlış yapmayarak veya yanlış yapıldığında hemen ondan dönüp Allah'ın sevgisini/rızasını kazanmanın yollarını arayarak olur.

Yüce Allah bizden samimiyetle tövbe etmemizi istiyor. Kur'an-ı Kerim'de geçen "nasuh tövbe" de bu anlama geliyor. Tövbe-samimiyet ilişkisi hakkında neler söylersiniz?

Şüphesiz ki tövbe konusunun en hassas noktası burasıdır. Tövbe ederek Allah'a dönmek dinî hayatımız için mühim bir davranıştır. Bu dönüşün can alıcı noktası ise tüm benliğimizle yapılmasıdır. Bütün varlığımızla, bütün şuurumuzla, bütün dikkatimizle olmasıdır. Çünkü tövbe ederken hatadan döndüğümüze dair Allah'a söz veriyoruz. Bu demden sonra samimiyetin dışında bir noktada oluşumuz feci bir durumdur. "Döndüm Ya Rabb'i! dediğimiz hâlde içimiz ve kalbimiz dönmüyorsa burada bir "rol yapma" hâli vardır. Rol ise dinî hayatla hiç bağdaşmayan

bir şeydir. Dinî hayatın hiçbir unsuru bu ikiliği/ikiyüzlülüğü kaldırmaz, kaldıramaz çünkü bir bakıma bu bir "şirk" hâlini andırır. Sosyal hayatta söz verip sözünde durmamak, muhatabımızın duygularıyla oynamaktır. Dolayısıyla nasuh tövbe, sadece dil ile yapılan değil ruhumuzla, hatta gözyaşlarımızla yapılması gereken bir dönüşü ihtiva eder. "Gözyaşından abdest al da gözle gör mabudunu." diye bir söz var. Tövbe-miz öyle samimi ve kesin olacak ki Rabb'imize dost olabilmeye vesile olacak. Tövbede, nedamet/pişmanlık duygusuyla yanıp tutuşan ruh hâlini yakalayabilmek gerekir. Bu derinliği yakalarsak eğer tövbe dinî hayatımıza bir kalite/derinlik getirir. Rabb'imiz kimi ayet-i kerimelerde "Allah tövbe edenleri ve temizlenenleri sever." buyurmaktadır. Aslında bu ifade tövbe ile birlikte büyük bir temizliğin olduğunu vurgulaması açısından önemlidir. Günah işleyip de uyanan insanları Allah sever. Niyetin halis/samimi olması tövbenin temizliğimizi artırmasıyla aynı orandadır. Hâce Abdullah Herevi, bin yıl önce kaleme aldığı Menazilü's-Sairin isimli eserinde ancak uyanan insanın (yakaza hâli) tövbe edebileceğini yazar. İnsan uykudan uyanınca önce etrafını kontrol edip nerede, ne hâlde olduğunu idrak etmeye çalışır. Durum tespiti yaptıktan sonra ne yapacağına karar verir. Herevi'nin kastettiği uyanma, günahkâr bir insanın durumunu tespit etmesine benzer. Hatalarından dönmek isteyen günahkâr kul, Yaradan'ının kendisine açtığı dönüş kapısına yönelir ve yaptıklarından pişmanlık duyar.

"Uyanma" olarak tanımlanmış olan bu hâl tövbeden önceki hâldir. Gaflet uykusundan uyanmak... Büyük insanların duası öyleydi: "Allah cümlemizi nevm-i gafletten ikaz buyursun."

"Uyanma" olarak tanımlanmış olan bu hâl tövbeden önceki hâldir. Gaflet uykusundan uyanmak... Büyük insanların duası öyleydi: "Allah cümlemizi nevm-i gafletten ikaz buyursun."

Kur'an-ı Kerim'deki en ümit verici ayetlerden birinde şöyle buyuruyor Hak Teâlâ: "Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz O çok bağışlayan, çok esirgeyendir."

(Zümer, 39/53.) **Bu ayet-i kerime bağlamında insan; Allah'ın rahmetine olan güven ve ümit ile ümitsizlik arasında nasıl bir denge kurmalıdır?**

Kişi kendi hayatını artı ve eksileriyle bilir. Allah katındaki durumunu, konumunu bunların belirlediğini de bilmelidir. Günahlarının yanında yaptığı iyi işlerin, sevaplarının olması onu Rabb'imizin rahmetine olan umut konusunda canlı tutar. Elbette ki ümitsizliğin hiçbir zaman getirisi yoktur. Bunun karşısında kişinin dinî hayatının çok iyi olduğunu düşünmesi de mahzurludur. Ümitsizlik ne kadar tehlikeli bir tuzak ise dinî hayatta çok iyi durumda olduğunu zannetmek de o kadar tehlikeli olabilir. Dinimizde bunun orta yolu bize "beyne'l-havfi ve'r-reca" şeklinde gösterilmiştir.

Yani korku ile ümit arasında dengeli bir dinî hayat yaşamak anlamındadır. Buna göre kişi, dinî hayatında öyle bir çizgi yakalamalıdır ki iki duygu arasında dengeyi bulabilsin. Bu konuda Hz. Ömer, "Denilse ki tek kişi cennete gidecek; ben olduğumu ümit ederim. Denilse ki tek kişi cehenneme girecek; ben olmaktan korkarım." buyurmak suretiyle bunu bize anlatmıştır. Ne bütünüyle korkuya/umutsuzluğa batmış bir gönül ne de bütünüyle umut ile gevşemiş, laubalilik noktasına varmış bir beyin olacak. Bahsetmiş olduğunuz ayet-i kerimede umutsuzluk çukuruna düşmemek için bir uyarı vardır. İnsan bazen hata yapar, günah işler, o günahlardan kendini koruyamaz, süreç uzar gider. Ama "Tevvab" olan Allah'ın rahmet kapıları her zaman herkese açıktır. Kur'an'da birçok ayette Tevvab ve Rahim ism-i şerifleri birlikte kullanılmıştır. Tövbeleri kabul eden Rabb'imiz rahim sıfatıyla bize yönelik merhametini esirgemiyor. Kul olarak yaptığımız hatalarla, günahlarımızla O'nun huzuruna geldiğimizde bizi azarlamak yerine merhametiyle yaklaşıp af yoluna gidiyor. Bunlardan ötürü, umutsuzluk müminin hayatında yer almamalıdır. Rabb'imizin rahmet kapısının her daim açık olduğu bilinciyle hareket ederek hayatımızı idame ettirmeliyiz.

Ey rahmeti bol Padişah
Cürmüm ile geldim sana

Ben eyledim hadsiz günah
Cürmüm ile geldim sana

Tövbenin kendi hata ve kusurlarımızın farkında olmamızla da ilgisi var. Ancak başkalarının yapıp ettiklerine daha çok odaklanan insan aynayı kendisine nasıl tutabilir ve kendi iç dünyasına nasıl dönebilir?

İbn Ataullah İskenderi, Hikem-i Ataiyye adlı eserinde mealen, "Senin için gayb olan, net olarak bilemediğin başka insanlardaki özelliklerle uğraşma, senin çok iyi bildiğin kendi kusurların var, onlarla ilgilen." der. Yani bilmediğin konularla, başka insanların özel durumlarına dair şeylerle ilgilenme ki kendi kusurların-

la ilgilenmekten seni alıkoymasın. Kendi kabahatini günahını çok iyi bilen insan, nefesine yenik düşerek kendisiyle ilgilenmez. Başkalarının kusurlarını büyük görürken kendi kusurunu ve kendini aynada görmekten kaçır. İnsan kendisiyle yüzleşmekten korkar ve kaçır, çünkü bu zor bir durumdur. Güçlü irade ister. Fakat diğer insanların durumlarını izlemek nefse hoş gelir. Mümin yüzleşmekten kaçır nefse hoş geleni yaparsa dinî hayatında ciddi olarak "kan kaybı" yaşar. İç kontrol mekanizması çalışmazsa bu kayıp arttıkça artar. Peki, bir insan ne kadar kan kaybedebilir ki? Üzerimize vazife olmayan işlerle ilgilenerek sadece günah hanemizi kabartmış oluyoruz. Allah'ın, dinî yaşantımızda bizden istediği şey kemale doğru

gitmemizdir. Biz ise kimi zaman günahlarımızı şişirerek kemale gitmek yerine zeval çukurlarına ineriz. Yine Rabb'imiz, gönderdiği ayetler vasıtasıyla bizi bize çağırır. Kendi içimize dönmemizi, kendimizi hesaba çekmemizi ister. Muhasebe, murakabe gibi kavramlar burada devreye girer. Sorduğunuz soruda belirtilen kendi iç dünyasına dönmek eylemi ancak bunlarla yapılabilir. Nasıl ki bir şirket her gün, her ay, her yıl bir muhasebesini tutuyorsa insan da her an, kendisini hesap verebilecek seviyede tutmalıdır. An itibarıyla Rabb'ine karşı durumunun ya da konumunun ne olduğunu ölçüp eğer eksideyse hemen onu artıya çevirecek davranışlara geçmesi gerekir. Kârda mı za-

İnsan olarak eksikleri-mizle, zaaflarımızla ve kusurlarımızla yaratılmışız. Bundan dolayı hepimiz günahla, hatayla iç içeyiz. Rabb'imiz bizim bu hâlimizi bildiği için bir kapı açmış bize, adına da tövbe kapısı demiş. Kulları olarak her hatamızda bir dönüş imkânı vermiş bize.

rarda mı olduğunu ölçebilecek yetilerle yaratılmış olan insan, murakabe etme suretiyle kıyamette Yaradan'ına da hesabını en güzel bir biçimde verebilir.

Fağfir lenâ zünûbenâ
Yardım eyle Kıyâmette

Sufiler asıl tövbenin tövbeden de tövbe etmek olduğunu söylemişlerdir. Tövbeden tövbe etmek, tövbe-yi terk eylemek nasıl olur?

Her işte olduğu gibi tövbede de sistematik bir çözüm yolu vardır. Tövbenin nasıl yapılması gerektiğine dair bazı şartları, usulü, adabı vardır. Bunları bilmeden tövbe yapılmaz. Tövbe mefhumunun ciddiyeti ile bağdaşmayan söz ve fiillerden arınmak gerekir. Tövbeden tövbe etmek, tövbeyi usulüne uygun yapmamak ya da yap(a)mamakla ilgili bir durumdur. Tövbenin ciddiyetine vakıf olamamak demektir. Verilen söze uygun hareket edememek demektir. Bu şekilde aslında bir kez daha günah işleniyor. Tövbenin ilk şartı samimiyettir. Samimiyetle, tüm hücrelerimizle Allah'a dönemiyorsak "kaş yaparken göz" çıkarıyoruz demektir. Bir aktör gibi rol yapmış oluyoruz. Böyle bir tövbenin bizim dinî hayatımıza katacağı hiçbir şey olmadığı gibi aksine götüreceği şeyler çok olur. Hâlbuki gerçek bir tövbe, dinî hayatımıza müthiş bir enerji/bereket vermelidir. Mutasavvıflar tövbe ile başlayan yeni hayat için "ikinci doğum" (vilâdet-i sâniye) ifadesini kullanırlar. Aslında tövbe ile kendimize bir kanat takmış oluruz. Tövbenin şartlarını yerine getirmişsek dinî yürüyüşümüz "sıratı müstakim"den Hakk'ın rızasına doğru kanatlanarak uçuşa geçmiş demektir. Tam tersini düşündüğümüzde ise şartlarına uyulmayan bir tövbe, insanı uçmanın aksine ayağına taş bağlanmışçasına yerin dibine/karanlıklara doğru çeker götürür.

Günahın insana yüklediği manevi ağırlığı ve kalpte meydana gelen kirlenmeyi ancak tövbe ile giderebiliriz. Tövbenin ruhumuza ve manevi hayatımıza etkileri hakkında neler söylersiniz?

Mustafa Kara 1951 yılında Rize-Güneyce'de doğdu. 1970'te İstanbul İmam-Hatip Okulunu, 1974'te Kayseri Yüksek İslam Enstitüsünü tamamladı. Bir süre Şebinkarahisar ve İspir ilçelerinde öğretmenlik yaptı. 1977 yılında Bursa Yüksek İslam Enstitüsüne Tasavvuf Tarihi asistanı oldu. 1983'te Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde "İbn Teymiye'ye Göre İbn Arabî" başlıklı araştırması doktora tezi olarak kabul edildi. 1989'da doçent, 1994'te profesör unvanı aldı. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden Mayıs 2018'de emekli oldu. Telif, tercüme, sadeleştirme, deneme türünde birçok eseri vardır. İlk eseri Tekkeler ve Zaviyeler'in yayımlanışının 40. yılında dostları Bir Kitabın Kırk Yılı adıyla bir kitap çıkardı. Bazı eserleri ödül aldı. Hocası Süleyman Uludağ ile birlikte kütüphanelerini, Kültür Bakanlığına bağışladılar. Dört çocuğu, altı torunu vardır.

İnsan olarak eksiklerimizle, zaaflarımızla ve kusurlarımızla yaratılmışız. Bundan dolayı hepimiz günahla, hatayla iç içeyiz. Rabb'imiz bizim bu hâlimizi bildiği için bir kapı açmış bize, adına da tövbe kapısı demiş. Kulları olarak her hatamızda bir dönüş imkânı vermiş bize. Günahların kalpte meydana getirdiği kirlenme, her biri kara bir nokta olarak ifade edilmiştir. Yani her günah işlendiğinde kalbin üzerine bir nokta daha eklenir. Bu siyah noktalar çoğaldığında kötülük ve günahlara teslim olmuş bir hâlde kalbimiz işgal edilmiş olur. İşte tövbe, kalbimizi kara lekelerden temizleyerek hürriyetine kavuşturmadır. Kalbimizi hürriyetine kavuşturma yolunda salih ameller ve tövbelerimiz bize yardımcı olacak. Kur'an'da kalpe ilgili kalplerin kararması, taşlaşması, paslanması gibi ifadelere rastlarız. Günahlarla kararmış olan kalbimizi, dinî hayatımızdaki doğru tercihlerimizle cilalama imkânı elde ederiz. Tam bu noktada bir hatıramı nakletmek isterim. Yaklaşık kırk beş yaşına kadar haramlarla ve günahlarla hayatını geçirmiş, sonrasında Rabb'imizin lütfuyla tövbe etmiş bir dostumuz var. Bir cuma namazı çıkışında bu dostumuz bana: Hocam, neden camilerde içki, kumar gibi konular işleniyor? Bu mübarek mekânlarda bu necis şeylerin adının geçmesi hiç iyi olmuyor, dedi. Şaşırmıştım biraz, hâlbuki bana bu gibi konuların daha çok anlatılıp insanların uyarılması için faydalı olacağını söylemesi gerekirdi, diye düşünmüştüm. Bakınız, Cenab-ı Hakk'a öyle bir dönüş yapmış ki bu kardeşimiz, günahlarına nasıl tövbe ettiyse onların camide adının geçmesine dahi tahammül edemez hâle gelmiş. İşte, nasuh tövbe bunu gerektirir.

Söze mutasavvıflarla başladık. İsterseniz onların misraları ile bitirelim:

Ey hevâsına tapan tövbeye gel tövbeye
Hakk'a tap Hakk'tan utan tövbeye gel tövbeye
Eşrefoğlu Rûmî sen tövbe kıl erken uyan
Olma yolunda yalan tövbeye gel tövbeye

nlü matematikçi ve meteorolog Edward Lorenz, 1963 yılında hava

durumu üzerinde çalışırken bir kelebeğin kanat çırpışına denk düşecek hava hareketinin, doğrusal girdiler sonucu bir başka yerde kasırgaya neden olabildiği sonucunu ortaya koyduğunda aslında sadece tabiatın işleyişiyle ilgili bir keşfe imza atmamıştı. İnsanlar ve toplumlar da tıpkı Lorenz'in kelebek etkisi diye ünlenen felsefesiyle hareket etmekte, tarihin herhangi bir yerinde meydana gelen ufak sapmalar büyük ve geri döndürülemez sonuçlar doğurmaktaydı. Bu açıdan toplumsal pek çok kırılmanın, bireylerin küçük tutumları sonucunda meydana geldiğini söylemek doğru olacaktır.

İnsan sosyal bir varlık olarak çevresiyle sayısız etkileşim içinde yaşar. Hem kendi yaşamında hem başkalarının yaşamında gündelik ve basit görülen bir davranışıyla tıpkı kelebek etkisinde olduğu gibi büyük değişikliklere, tahayyülü imkânsız akıbetlere neden olabilir. Öyle ki birey çoğu zaman iş iştenden geçtikten ve maalesef yapacağı bir şey kalmadıktan sonra bunun idrakine varır. O an "Böyle olacağını bilseydim..."le başlayan keşke cümleleri zihinlerde ardı ardına yankılanır. İnsan yeterince ince düşünüp davranışlarını aklın ve kalbin hassas terazisinde tartmadığı için derin bir pişmanlık duyar. Zira rikkat öyle bir erdemdir ki vakti zamanı kaçırıldığında insanın elinde uçuşan biz toz bulutuna dönüşür. Bu durum insanın bütün hayatını bir dikkat ve temkin esasına

dayandırarak biçimlendirmesini gerekli kılar. Somurtkanlığımızla uçurumun kenarındaki insanı daha kıyıya itebilir, kabalığımızla farkında olmadan pek çok kişiye sirayet edecek bir karamsarlık dalgası yayabiliriz. Ama en kötüsü de susarak veya yapmamız gerektiği şeyleri yapmayarak, atmamız gereken elzem adımları atmayarak kötülüğün ve fitnenin ocağına odun taşımış olabiliriz.

Günah, meşruiyet toprağında büyür. Çevremizdeki hatalara, zulümlere sessiz kalarak farkında olmadan can suyu vermiş oluruz. Hiçbir kötülük kendiliğinden neşet etmez. Önce bir insanı ele geçirir, onun davranışlarında yabani sarmaşıklar gibi gelişir, çoğalır. Fakat asla tek bir insanla yetinmez. Yayılmak, kalpten kalbe, insan-

dan insana sirayet etmek, bütün toplumu ele geçirmek ister. İşte bu yayılma esnasında kötülüğün kadim bir yöntemi vardır. Sinsi ve çekingen başını çıkarıp insanları seyretmek, sabırla toplumun kendisine alışmasını, onu normalleştirmesini beklemek... İkinci adım olarak zehirli filizlerini insandan insana uzatır. Kötülüğün toplumsal zemin bulması da böyle cereyan eder. Artık o bir yabancı değil, ev sahibidir. Dağdan gelmiş, bağdakini kovmuştur. Bunu yapamamış olsaydı, ele geçirdiği ilk insanın şahsında yalnızlaştırılacak, vicdan değirmeninde öğütülecekti. Öte yandan insanlar basit bir nemelazımcı davranışla felaketle sonuçlanabilecek toplumsal savrulmalara zemin hazırlamıştır.

“Kırk Cam Teorisi” bu noktada bir kötülüğün yahut hatalı davranışın nasıl hızla yayıldığına dair çarpıcı bilgiler sunmaktadır. Teori, kamuya açık alanların sürekli gözlemle-nerek yaşanan en ufak aksaklığın ivedilikle giderilmesi ve düzenin sağlanması esasına dayanıyordu. Suçu önleme anlayışıyla hareket ettiklerini belirten teorisyenler James Q. Wilson ve George L. Kelling yayımladıkları makalede şunları dile getirmişti.

“Birkaç kırk penceresi olan bir bina düşünün. Camlar tamir edil-memişse vandallar birkaç cam daha kırmaya meyillidir. Sonunda bina boş ise tüm camları kırılabilir. Ya da bir kaldırım düşünün. Burada bazı çöpler birikir. Eğer o ilk atılan çöpler temizlenmezse yakın zamanda bu çöpler daha fazla birikir. Sonunda buradaki restoranlar, hatta paket servis yapan insanlar bile çöpleri araba ile poşetler hâlinde getirerek buraya atarlar.”

ABD’li suç psikoloğu Philip Zimbardo’nun 1969’da yaptığı bir deneyden ilham alınarak geliştirilen teori, suçun insandan insana sıçrayışını gözler önüne seren bir sosyal deneyin akabinde ortaya konmuştu. Zimbardo, sosyal statüleri ve demografik yapıları birbirinden farklı iki şehre iki araç bırakmıştı. Bunlardan ilki suç oranının yüksek olduğu ve yoksulluğun kol gezdiği Bronx şehriydi, diğeri ise yüksek yaşam standartlarına sahip Kaliforniya’daki Palo Alto. Araçların ikisinin de plakası yoktu ve kaputları aralıktı. Bronx’daki otomobil üç gün gibi kısa sürede tanınmaz hâle geldi. Terk edilmesinden sadece dakikalar sonra bir ailenin saldırısına uğradı. Aküsü ve radyatörü çalınan otomobilin pencereleri kırıldı, döşemeleri parçalandı. Bu sırada neredeyse bir hafta geçmesine rağmen Palo Alto’daki araç herhangi bir zarar görmemişti. Deney burada kalmayacaktı. Asıl olay Zimbardo ile iki öğrencisinin, sağlam kalan otomobilin yanına giderek kelebek camını kırmasıyla patlak verdi. Çünkü bu küçük darbenin ardından Palo Alto’nun suça bulaşmamış insanları araca hunharca saldırmaya başladılar.

Otomobilin kelebek camını kırmak küçük bir eylemken ardından daha büyük sonuçları doğurmuştu. Dolayısıyla yapılan bir kötülük kendi ile kalmıyor ardından başka kötülük tohumlarına da zemin hazırlıyordu. Etkisi halka halka büyü-yerek daha geniş bir alana tesir eden tek bir davranıştı. Bu bazen birey için düşünülmeden söylenmiş bir söz, hesap edilmeden atılmış bir adım olabilirdi.

Kur’an-ı Kerim, bu bağlamda insana bıraktığı izlerin de hesabının sorulacağını hatırlatır: “Şüphesiz

ölüleri diriltecek olan biziz. Onların gelecek için yaptıkları her şeyi ve bıraktıkları her izi de yazıyoruz...” (Yasin, 36/12.) Müfessirler bu ayetin, başkalarının kötülük işlemesine sebebiyet verecek kötü bir yol açanları da kapsadığını söyleyerek insanların, etkileri öldükten sonra da devam eden kötülüklerden ötürü veballerinin arttığını belirtirler. (Kur’an Yolu Tefsiri Cilt: 4 Sayfa: 478-480.) Nitekim Hz. Peygamber de iyi veya kötü bir çıkır açmanın kişiyi menfi veya müspet anlamda bağlayacağını ifade eder: “Kim iyi bir uygulamaya öncülük ederse kendisine hem o davranışın hem de kıyamete kadar onu örnek alan kimselerin sevabı verilir. Yine kim kötü bir uygulamaya öncülük ederse kendisine hem o davranışın hem de kıyamete kadar onu örnek alan kimselerin günahı yüklenir.” (Müslim, İlim, 15.)

Çocuklar ve gençler dış tesirlere yetişkinlerden daha açıktırlar. Henüz kendini inşa etmekte olan zihin dünyaları, aileden başlayarak bütün çevreleri boyunca onların üzerinde etkiye sebep olur. İyiyle kötü, doğruyla yanlış arasındaki farkı bu dönemde kalplerine ve akıllarına kazırlar. Sevip değer verdikleri kimseler tarafından sergilenen bir haksızlığa şahit olmaları, hayatları boyunca onlarda bir bulanıklığa, değerler arası muvazenesizliğe sebebiyet verecektir. Yetişkinler ve özellikle ebeveynler, her tutum ve davranışla çocuğun körpe dünyasında bir kelebek etkisi meydana getirdiklerini, bazen tek bir hatanın dahi suçun kanıksanmasına imkân hazırladığını unutmamalıdır. ■

HER DAİM TÖVBE

Selma MAŞLAK | Ankara Keçiören Kur'an Kursu Öğreticisi

insanı meleklerden ayıran en önemli özelliği nefsanî duygularının olması ve günaha ya da hataya düşebilmesidir. “Ona kötü ve iyi olma kabiliyetini verene!” (Şems, 91/8.) ayetinden de anlaşıldığı üzere Allah insanı hem iyiliğe hem de kötülüğe meyilli olarak yaratmıştır ve günah nedir bilmeyen melek topluluğuna, ilk insan olan Hz. Âdem’in önünde saygıyla eğilmeyi emretmiştir. İnsan kötülükten uzak durabilme kabiliyetine göre yaratılmışların en güzeli ya da aşağıların en aşağısı olabilir. İnsanı melekler karşında değerli kılan da ondaki bu, nefesine rağmen, seçebilme kuvvetidir.

Sözlükte “dönmek, vazgeçmek” anlamlarına gelen tövbe, dinî bir terim olarak ise insanın, günahından vazgeçip pişmanlıkla Allah’a yönelmesidir. Peygamber Efendimiz de hadis-i şeriflerinde tövbeyi

“günahtan pişmanlık duymak” (İbn Hanbel, I, 423.), “günahı terk edip bir daha ona dönmek” (İbn Hanbel, I, 446.) şeklinde açıklamıştır. Burada önemli olan, sadece yapılan hatadan üzüntü duymak ya da pişman olmak değildir. Önemli olan pişmanlıkla birlikte günaha bir daha dönmektir. Tövbe kararlılığın bir neticesidir, anlık bir pişmanlık değildir.

Yüce Allah, insanın hiç günaha düşmemesini değil, günaha düştükten sonra ona yakarak tövbe etmesini istemektedir. Allah Rasülü, “Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz Allah başkalarını yaratır, onlar günah işler (ve tövbe eder), Allah da onları affederdi.” (Müslim, Tövbe, 2.) buyururken insanın günahsız değil tövbesiz olmaması gerektiğine işaret etmekte ve tövbenin, Allah’ı, kulun çok önemli bir yitiğini kaybedip ondan ümidini kestiği bir anda, karşısında bulan birinin sevindirdiğinden daha

çok sevindirdiğini bildirmektedir. (Müslim, Tövbe, 2.)

Burada günahın cinsi, büyüklüğü önemli değildir. Yüce Allah’ın rahmet kapısı tevab (tövbeleri çok kabul eden), afuv (çok affedici) ve gafur (çok bağışlayıcı) sıfatlarıyla sonuna kadar açıktır. Kabul edilmemesi endişesiyle, bu kapıyı çalmamak, ümitsizliğe düşmek inananlara yakışmaz. Nitekim Allah (c.c.): “Ayetlerimize inananlar sana geldiğinde onlara de ki: Selam size. Rabbiniz merhamet etmeyi kendisine yazdı. Gerçek şu ki, sizden kim, bilmeyerek bir kötülük yapar, sonra da ardından tövbe edip kendini düzeltirse (bilsin ki) Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.” (Enam, 6/4.) buyurarak günah işleyenleri ümitsizliğe düşmekten kurtarmaktadır. Değerli İslam âlimlerimizden olan İmam Gazali’nin İhya’u Ulumu’d-Din adlı eserinde bahsettiği bir gencin hikâyesi de bu konuya

dair verilebilecek güzel bir örnektir. Rivayet edildiğine göre İsrailoğullarından bir genç yirmi yıl ibadette meşgul olmuş, sonraki yirmi yılda isyan etmiştir. Bir gün aynaya bakıp saç ve sakalının ağarmakta olduğunu görünce yirmi senelik isyanına nedamet ederek, “İlahî sana yirmi yıl itaat ettim, sonraki yirmi yıldır da sana isyan ediyorum. Acaba sana yönelir ve tövbe edersem tövbemi kabul eder misin?” deyince bir ses işitir: “Bize icabet ettin biz seni kabul ettik. Bizi terk ettin biz de seni terk ettik. İsyân ettin sana mühlet verdik. Ne zaman bize yönelirsen biz yine seni kabul ederiz.”

Allah (c.c.) adam öldürme, şirk ve hatta dinden dönmek anlamına gelen irtidat günahını bile tövbe ile affedeceğini buyurmaktadır. Bu manada tövbe, çöllerde susuz kalmışlara su misali, gecelerde yolsuz kalmışlara yol misali, insanın gönlündeki huzursuzluğa, dinmeyen vicdan azabına, dünya hayatında yaşanan gelgitlere bir çareidir.

Yüce dinimizdeki her ibadette olduğu gibi tövbede de ihlas, yani samimiyet ve içtenlik çok önemlidir. Allah’a acizimizi sunup ondan bize acımasını ve üzerimize lütfunu yağdırmasını beklerken önemli olan dilimizden ne çeşit kelimelerin döktüğü değil, gönlümüzü kaplayan pişmanlık ateşiyle gözlerden süzülen samimiyet yaşlarıdır. Yeryüzünde ilk günahın neticesi, ilk tövbe eden insan olarak Hz. Âdem’in tövbe ederken öylesine çok ağladığı ve meleklerin de onun ağlamasına dayanamayarak onunla birlikte ağladıkları rivayet olunmaktadır.

Hız. Âdem ile Hız. Havva şeytanın vesvesesi neticesinde Allah’ın yasaklamış olduğu ağaca yönelmiş bunun üzerine de Allah Teala “Ben size o ağacı yasakladım mı ve

şeytanın size apaçık bir düşman olduğunu söylemedim mi ?” (Araf, 7/22.) buyurarak bu kabahatlerine karşılık onları yeryüzüne indirmiştir. Hız. Âdem ile Hız. Havva büyük bir pişmanlıkla hemen Allah’a yönelerek şöyle dua etmiştir: “Ey rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen mutlaka ziyan edenlerden oluruz.” (Araf, 7/23.) Yüce Allah, merhametlilerin en merhametlisi olarak kendi ruhundan üfleyerek yarattığı ve melekleri secde ettirdiği kulunun tövbesini kabul etmiştir.

Yunus Aleyhisselam’ın kıssası da bizler için yol gösterici dua ve tövbe örneklerinden biridir. Yunus Aleyhisselam uzun yıllar putlara tapan kavmini Allah’a iman ve ibadete davet etmiş, ancak kendisine çok az kişi uymuştur. Bunun üzerine o da bir gemiye binerek kavminden uzaklaşmıştır. Gemiden denize atlayan ve kendine secde yeri olarak bir balığın karnını bulan Hız. Yunus, karanlıklar içinde içi keder dolu olarak kavmini bırakmanın pişmanlığıyla Rabb’ine yönelmiş ve “Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben kötü işler yapmışım.” (Enbiya, 21/ 87.) şeklinde Allah’a yakarmıştır. Bu niyaza karşılık Yüce Allah: “Rabbi onu seçip salihlerden eyledi.” (Kalem, 68/ 50.) buyurarak onun tövbesine icabet etmiştir.

Hız. Yunus’un kıssasında da görüldüğü gibi tövbenin belli bir yeri ve zamanı yoktur. Affını isteyen kişi, nerede olursa olsun samimiyetle Allah’a yönelerek tövbesini yapabilir. Ancak tövbe etmeden ömrünü tüketip ölüm anında başına gelecek azabı görerek yapılan tövbe dinimizde muteber değildir. Canı boğazına dayandığında af dileyen Firavun’un tövbesinin muteber olmadığı gibi. Af dilemenin belli bir

zamanı olmamakla birlikte “Onlar gecenin az bir kısmında uyurlardı. Seher vakitlerinde rablerinden bağışlanmalarını dilerlerdi.” (Zariyat, 51/17-18.) ayeti kerimesiyle seher vaktinde yapılan tövbe vurgulanmış, âdeta bu vakitten sonra gelen aydınlıkla birlikte kalbin de aydınlanacağı ümidi verilmiştir.

Tövbe, Yüce Allah’ın insanlığa verdiği en değerli hediyelerden bir tanesidir. Onun sayesinde iç yangınımızı Allah’a arz ederek kendimizi değersiz hissetmekten kurtarıp geri kalan ömrümüzü, varacağımız sonsuz yurt adına daha verimli geçirebiliriz. Bununla birlikte tövbe sadece günahın ardından yapılan bir dua değildir. Yaradan’a yaklaşmak, onunla iletişim kurmak için de her daim tövbe yapılabilir. En büyük rehberimiz olan Rasulüllah da hayatında herhangi bir günah olmadığı hâlde sürekli Allah’a tövbe etmiştir. Sevgili Peygamberimizin ifadeleriyle, tövbe örneklerinin en güzeli şöyledir: “Allah’ım benim Rabbim sensin, senden başka ilah yok. Beni sen yarattın ve ben senin kulunum. Ben gücüm yettiğince sana verdiğim söz üzereyim ve senin vaadine de güveniyorum. Yaptıklarımın şerrinden sana sığınırım. Bana olan nimetini itiraf ediyorum. Günahlarımı da itiraf ediyorum. Günahlarımı bağışla, çünkü günahları senden başka bağışlayacak hiç kimse yoktur.” (Tirmizi, Deavat, 15.)

Kur’an ve sünnetteki tövbe örneklerinde de gördüğümüz üzere kul olmak Allah’a yakarmayı, yalnızca O’na yönelmeyi gerektirir. Dünyaya yalnız gelen insan Allah’ın huzuruna da yalnız varacaktır. Huzura çıkılan o günde bizlerin tek yardımcısı engin bir tefekkürün neticesi olarak yaptığımız tövbeler bizimle olacaktır. ■

ALLAH DOSTLARI KİMLERDİR?

Dr. Abdülkadir ERKUT | DiB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

“Bilesiniz ki, Allah’ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyeceklerdir de.” (Yunus, 10/62.)

Kur’an, inkârcıların tevhit, nübüvvet, ahiret hayatı, gibi temel konulardaki şüphelerine cevaplar verdikten, itirazlarının yersizliğini dile getirdikten sonra sözü, Allah’ın her şeyi kuşatan bilgisine getirmektedir. (Yunus, 10/61.) Yüce Allah’ın her şeyi bilmesi, insanların bütün yaptıklarından haberdar olması, itaatkâr kulları için büyük bir sevinç, isyankâr kulları içinse büyük bir tehdittir. Allah Teala bu şekilde kendilerine moral verdiği, kalplerini pekiştirdiği itaatkâr kullarını şöyle tarif etmektedir:

“Bilesiniz ki, Allah’ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyeceklerdir de. Onlar, iman edip de takvaya ermiş olanlardır.” (Yunus, 10/62-63.)

Veli kelimesinin kökünde “yakınlık” anlamı vardır. Bir şeyin velisi, ona yakın olandır. Allah’a mekân açısından yakın olmak muhaldir. Ancak kişiyi Allah’a yakın kılan bazı özellikler vardır ki; bu özelliklere sahip olduğunda mecazi anlamda o kişi Allah’a yakın, yani O’na dost olur. Allah’a olan yakınlık iki boyutludur; kul Allah’a veli olduğunda Allah da kuluna veli olur. Kur’an’da “Allah iman edenlerin velisidir.” (Bakara, 2/257.) buyrulmuştur. Allah’ın “Veli” ismi, “Müminlere yardım eden, onları koruyan, gözeten, onların yakını ve dostu.” anlamına gelmektedir.

İnsan, akıllı bir varlık olması hasebiyle, gelecek ve geçmiş ile her daim alakadardır. Gelecek korkusu ve geçmişin üzüntüsü onu meşgul eder; belki hayatını zindana da çevirebilir. Allah’a dost olan ve Allah’ın dostluğuna eren bahtiyar kulların huzurunu, geleceğin korkusu ve geçmişin üzüntüsü kaçırılmaz. Onları, gerek ölüm anında gerekse ölümden sonraki ahiret hayatında karşılaşacakları olaylar korkutmaz. Çünkü yapmaları gereken görevleri yerine getirmekte, Allah’ın yasakladığı günahlardan

uzak durmaktadırlar. Bu yüzden Allah kalplerine gelecekle ilgili güven duygusu verir. Bu, sadece ahiret için değil dünyadaki gelecekleri için de geçerlidir; hayatlarını karşılaşılabilecekleri olumsuzluklardan endişe duyarak geçirmezler. Onlara, başlarından geçmiş olaylar da üzüntü vermez. Bazı durumlarda üzülseler bile bu üzüntü, sabırla geçen bir üzüntüdür; daimi bir üzüntü değildir. Bu, Hz. Peygamber’in vefat eden oğlu İbrahim için “Göz yaşarır, kalp hüznlenir. Fakat biz Rabbimizin razı olduğu şeyden başkasını söylemeyiz. Ey İbrahim, biz senin ölümünden dolayı gerçekten üzgünüz!” (Ebu Davud, Cenaiz, 23, 24.) demesi gibidir. Geçmişte istedikleri bazı şeyleri elde edememiş olsalar da onların velisi olan Allah’ın, kaybettiklerinin karşılığını onlara dünyada veya ahirette vereceğinin bilincindedirler. Ölümden sonra yakınlarını geride bırakmış olmalarından da üzüntü duymazlar. Her şeyin Allah’ın kaza ve kudreti ile gerçekleştiğini bilmektedirler. O’nun takdirine teslim olduklarından, gam ve kederden uzaktırlar; kalben rahat ve mesrur, bedenlen canlı ve aktiftirler. Kalpleri Allah’ın zikri ile mamur olmuş, huzura kavuşmuştur. “Bilesiniz ki gönüller ancak Allah’ı zikrederek huzura kavuşur.” (Rad, 13/28.) ayetinin delalet ettiği üzere, huzurun hâkim olduğu kalpte üzüntünün yer tutması söz konusu değildir.

Allah’a dost olan ve Allah’ın dostluğuna eren bahtiyar kulların huzurunu, geleceğin korkusu ve geçmişin üzüntüsü kaçırılmaz.

İster istemez akla, bu anılan insanların kimler olduğu, onların hangi özelliklerinden dolayı bu taltife mazhar oldukları sorusu gelmektedir. Bu sorunun cevabı iki kavramdan ibarettir: İman ve takva. Onlar hem iman hem de takva özelliğine sahip olan, bu ikisini bir araya getirebilenlerdir. Allah’ı, rasulünü ve onun Allah’tan getirdiği hakikatleri tasdik ederler. Allah’ın emirlerini yerine getirir, yasaklarından uzak dururlar. Gazabından korkar, aza-

bından sakınırlar. Takva onların karakterlerinin bir parçası hâline gelmiş, süreklilik arz eden bir özellikleri olmuştur. “Eğer mümin iseniz Allah’a karşı takva sahibi olunuz.” ayeti, (Mâide, 5/88.) takva ile iman arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir.

Allah dostlarının özellikleri ile ilgili diğer bilgiler, bu iki temel özelliğin açılımından ibarettir. Bu özelliklerin en başında, onların birbirini Allah için seven insanlar olmaları gelmektedir. Hz. Peygamber, bir hadis-i şerifinde bu hususu şöyle ifade etmektedir:

“Şüphesiz Allah’ın kullarından bazı insanlar vardır ki, onlar ne peygamber ne de şehittirler. Fakat kıyamet gününde, Allah katındaki makamlarından dolayı nebiler ve şehitler onlara gıpta edecekler.” Sahabeler: “Ey Allah’ın Rasulü, bize haber ver, onlar kimlerdir?” deyince Allah Rasulü; “Onlar öyle bir topluluk ki, aralarında bir akrabalık, alıp verecekleri mal mülk olmaksızın Allah için birbirlerini severler. Hem, vallahi şüphesiz onların yüzleri pırıl pırıl nurdur. Şüphesiz onlar nur üzerindedirler. İnsanlar korktuğu zaman onlar korkmazlar, insanlar hüznlendiği zaman onlar hüznlenmezler.” buyurdu ve şu ayeti okudu: “Bilesiniz ki, Allah’ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyeceklerdir de.” (Ebu Davud, İcare 76.)

Allah dostlarının bir diğer özelliği, bazı rivayetlerde “Görüldüklerinde Allah hatırlanan kişiler.” olarak ifade edilmiştir. (Taberi, Tefsir, XV, 119.) İbadet onların sadece içlerini değil dışlarını da aydınlatmış, bu aydınlık yüzlerine aksetmiştir. (Fetih, 48/29.) Yüzlerindeki huzur ve huşu muhatapları tarafından da hissedilir; muhataplarının da aynı duyguları hissetmesine vesile olur. Allah dostları kadere razı olan, belaya sabreden, nimetlere şükreden insanlardır. Onlar her daim Hakk’a muvafık olarak davranırlar. Allah’ın dostluğunu kazanmış, onun tarafından değer görmeyi hak etmiş insanlardır. (Maverdi, en-Nüketü ve’l-Uyun, II, 440.)

Söz konusu itaatkâr kullar bu özelliklere sahip olarak Allah’ı dost edinince, Allah da onları kendine dost edinmekte ve bu yakınlığın sonucu sonraki ayette ifadesini şöyle bulmaktadır.

“Dünya hayatında da ahirette de onlara müjde vardır. Allah’ın sözlerinde asla de-

ğişme yoktur. İşte bu, büyük kurtuluşun kendisidir.” (Yunus, 10/64.)

Müjde, “insanın yüzünü güldürecek sevinçli haber” anlamına geldiğinden bu şekilde değerlendirilecek her şey ayetin kapsamına girmektedir. (Razi, Tefsir, XVII, 278.) Allah dostlarına, Kur’an’da ve Hz. Peygamber’in hadislerinde birçok ahiret nimeti müjdelenmektedir. Allah, onlara güzel amelleri ve ahlaki kolaylaştırmakta, kötü ahlaktan uzaklaştırmakta, dualarını kabul buyurmaktadır. İnsanlar arkalarından onları hayırla yâd etmektedir. Melekler ruhlarını alırken onlara cenneti müjdelemekte, (Fussilet, 41/30.) kıyamet günü onları selamla karşılayıp cennete buyur etmektedir. (Rad, 13/23; Zümer, 39/73.) Kıyamet gününde yüzlerinin ak olması (Âl-i İmran, 3/107.), kitaplarının sağ taraftan verilmesi (İnşakak, 84/7-9.) gibi orada karşılaşacakları sevinçli hâllerin hepsi, müjdenin kapsamına dâhildir.

O hâlde Rabb’imizin müjdesine nail olmaktır asıl zafer, yoksa inkârcılar gibi Allah’ı unutma pahasına dünyalık güç ve refah elde etmek değil. Zira peşinden dünyada zillet, ahirette azap geliyorsa o zaferi, zafer olarak adlandırmaya değmez. (Âl-i İmran, 3/197.)

Yunus suresinin 61-64. ayetlerinden anlaşıldığına göre:

1- “Allah dostları” ifadesi, her Müslüman’ın önüne konmuş bir idealin ifadesidir. Bu sıfat belli bir sınıfa, çevreye, ırka veya kültüre hasredilemez.

2- Allah dostları için peygamberlerin sahip olduğu ismet sıfatı söz konusu değildir. Nihai olarak kimin dostu olup olmadığının kararı da Allah’a aittir. Allah dostu olduğuna dair hüsnüzanda bulunan kimse, hatadan korunmuş kabul edilemez.

3- “Allah dostları” ifadesinin Allah’a yönelik boyutu yanında müminlere yönelik boyutu da vardır. Hz. Peygamberin onları, birbirini karşılıksız seven insanlar olarak nitelemesi, bunu ifade etmektedir. Sevgi duygusu müminlere karşı sorumluluğunun idrakinde olmayı gerektirmektedir. Bu dostluğun hukuku yerine getirilmediği takdirde İslam’ın zaafa düşüp küfrün güçleneceğinde ve yeryüzünde büyük fitne ve fesadın kaçınılmaz olacağına şüphe yoktur. (Enfal, 8/73.)

Gazabından korkar,
azabından sakınırlar.
Takva onların karakterleri-
nin bir parçası hâline gelmiş,
süreklilik arz eden bir
özellikleri olmuştur.

HEDEFTE İSABET YOLDA İSTİKAMET

Meral GÜNEL | İstanbul Maltepe Vaizi

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا
وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ. نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ
الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدْعُونَ.
نُزُلًا مِنْ غُفُورٍ رَحِيمٍ.

Ebu Amr Süfyan İbn-i Abdullah radiyallahü anh şöyle dedi: “Ya Rasulallah! Bana İslam’ı öylesine tanı ki, onu bir daha senden başkasına sormaya ihtiyaç hissetmeyeyim.” dedim. Rasulüllah sallallahü aleyhi ve sellem: “Allah’a inandım de, sonra da dosdoğru ol!” buyurdu. (Müslim, İmân 62.)

Süfyan İbn-i Abdullah’ın İslam’ın özü hakkında ki sorusuna Hz. Peygamber’in verdiği cevap iman amel ve ahlak ekseninin merkezini oluşturuyor. Hayatın temelinde sahih ve sağlam bir Allah inancı olmadan amel ve ahlaktan beklenen istikamet gerçekleşmiyor. “Samimi ve kararlı bir imanla hak ve hayır yolunda istikrarlı, dengeli bir hayat sürdürme” olarak tanımlanan istikâmetin vazgeçilemez ön şartı tevhit olmuş oluyor. Aynı zamanda hadisimizde Rasulüllah’ın sahabiye cevabı: “Rabbimiz Allah’tır. deyip sonra da dosdoğru yaşayanlara melekler gelerek: ‘Korkmayın, üzülmeyin, size vad edilen cennetle sevinin. Biz, dünya hayatında da ahirette de sizlere dostuz. Esirgeyip bağışlayan Allah’ın ikramı olarak (cennette) canınızın çektiği ve dilediğiniz her şey sizindir.’ derler.” (Fussilet, 41/30-32.) “Rabbimiz Allah’tır diyenler sonra da dosdoğru olanlar için ne korku vardır ne de hüzn. Onlar cennetliktir. İşlediklerinin karşılığı olarak cennette temelli kalacaklardır.” (Ahkâf, 46/13-14.) ayetlerine dayanması nedeniyle sünnet-Kur’an ilişkisi hakkında da bizlere fikir veriyor.

İnsan, iradesiyle yönlendirir hayatını. İradenin ilk özgürlük sınavı “yol”u seçebilmektir. Seçenekler arasından en doğru yolu bulabilmek kirlenmemiş zihinlerde yerleşen bilgi ile olur.

Zihin arı duru ve adil, niyet katışıksız ve içten, bilgi sahih olmadıkça seçilecek yol seçilmesi gereken yol olamaz. Yanlış bilgiye yaslanarak doğru bulunmaz. İstikamet inmandan sonraki birincil şartı budur: Doğru bilgi. Demek ki istikamet, iman ve doğru bilginin aydınlattığı yolu görebilmek, o yolu seçebilmekle başlar. Sonra sıra, yola düşmeye gelir.

Yola düşmek için önce yerinden kalkmak gerekir. Yekiniip doğrulmadan yola düşülmez. Öncelikle kalkıp üzerindeki tozu toprağı silkelemek, niyete ameli azık eyleyip yere sağlam basmak gerekir. “İstikamet”in “kıyam”la aynı kökten (ka-ve-me) gelmesi, “oku” emrinden sonraki ilk emrin “kalk” olması boşuna değildir. Yürümeye değer tek yol için kalkmak, yolcuyla istikametden ayırmaya kilitlenmiş şeytanın ilk yenilgisi olur.

Kalkıp yola düşenin yeterli ve kaliteli azığı olmalıdır yanında. Yolda yapayalnız kalırsa da insanın yanından hiç ayrılmayan, bitip tükenmeyen, azıklar güven verir ancak. Takvayı azık edinerek, sadece yaratana güvenerek, O’na sığınarak düşülmelidir yola.

İstikamet mahza çabadır, gayrettir. Civa gibidir, bir kez elde edilince kaybetmemenin garantisi yoktur. Daima özde, sözde ve amelde doğrudan ayrılma-

İstikamet mahza çabadır, gayrettir. Civa gibidir, bir kez elde edilince kaybetmemenin garantisi yoktur.

Yola düşmek için önce yerinden kalkmak gerektir. Yekiniip doğrulmadan yola düşülmez. Öncelikle kalkıp üzerindeki tozu toprağı silkelemek, niyete ameli azık eyleyip yere sağlam basmak gerekir. "İstikamet"ın "kıyam"la aynı kökten (ka-ve-me) gelmesi, "oku" emrinden sonraki ilk emrin "kalk" olması boşuna değildir. Yürümeye değer tek yol için kalkmak, yolcuyu istikametten ayırmaya kilitlenmiş şeytanın ilk yenilgisi olur.

ma azmidir. Yolda kalabilme çabasında adımlar ne hızlı ne yavaş olmalı. İtidalli, istikrarlı, aşırılığın her türüne kapalı, kıvamında yürüyüş... Ölçüyü kendi nefsinde, sağında solunda değil, "Siz gücünüzün yeteceği amellere bakın! Çünkü siz usanmadıkça Allah usanmaz." (Buhârî, İmân, 32; Müslim, Müsâfirîn, 215, 22.) buyruğunda arayan bir yürüyüş. Bu çaba ve gayret dahi kusurdan muaf değildir. "... Hepiniz Allah'a giden doğru yolu tutun, O'ndan bağışlanmak dileyin..." (Fussilet, 41/6.) ayetindeki mağfîret isteme tavsiyesi, istikametteki kusurlarla ilgilidir. Bir hadis-i şerifte de Hz. Peygamber "Tam anlamıyla başaramazsınız ya, siz (yine de) dosdoğru olun!" (İbn Mâce, Tahâret 4; Dârimî, Vudû 2; Muvatta', Tahâret 36.) buyurarak tam da buna işaret buyurur.

Yolda ilerlerken ortayı bulma konusunda Gazali, ifrat ve tefrit arasındaki orta çizginin "kıldan ince kılıçtan keskin" olduğunu ifade eder ve şöyle der: "İstikametın zorluğundan dolayı her mümin kulun günde on yedi defa (beş vakit namazın farzlarında), 'Bizi sırat-ı müstakime ilet!' (Fâtiha, 1/6.) diyerek dua etmesi gerektiğı ifade edilmiştir." (İhya, III, 63-64.)

Yolda kalma çabasının hangi konularda olacağı da En'am suresinde (6/151-153.) Allah'a ortak koşmamak, ana babaya iyilik etmek, evlatların canına kıymamak, kötülük ve iftısızlıktan uzak durmak, hayata saygılı olmak, yetim malına yaklaşmamak, ölçü ve tartıda dürüst olmak, doğru konuşmak, Allah'a verilen ahde vefa göstermek şeklinde dinî ve ahlaki ödevler olarak sıralanır ve bunun Allah'ın dosdoğru (müstakim) yolu olduğu bildirilir.

Hâl ve hareketleriyle istikamet sahibi olmayan bir kimsenin bütün gayretleri boşuna harcanmıştır.

İstikamet insanın bütün eylemlerinin değerini belirleyen ahlaki bir öz"dür. Çünkü iyilikler onunla mükemmellik kazanır ve onun ortadan kalkmasıyla bütün iyilikler kötülüğe dönüşür. Tasavvufi kaynaklarda istikametın dilin istikameti, hâl ve hareketlerin istikameti, nefsin veya kalbin istikameti şeklinde başlıca üç çeşidinin bulunduğu anlatılır. Ahmed b. Hanbel'in kaydettiğı bir hadiste (Müsned, III, 198.), kalp ve dil istikamette olmadan imanın istikamette olamayacağı belirtilmektedir. Hâl ve hareketleriyle istikamet sahibi olmayan bir kimsenin bütün gayretleri boşuna harcanmıştır. Ahlaki nitelikleri ve huyları düzgün olmayan kişinin manevi dünyasında gelişmesi, davranışlarının güzelleşmesi mümkün değildir.

Bir başka hadiste Peygamber Efendimiz, "Kalbi dü-rüst olmadıkça kulun imanı doğru olmaz. Dili doğru olmadıkça da kalbi doğru olmaz." buyurur. (Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 198.) Anlaşılmaktadır ki özüyle sözüyle dosdoğru olmak Müslümanlığın gereğidir. Efendimizin "Allah'a inandım de, sonra da dosdoğru ol!" tavsiyesinin manası budur.

HADİSTEN ÖĞRENDİKLERİMİZ

- İman, bütün amel ve niyetlerimize değer katan en önemli yapıyaşdır.
- İman ve istikamet, dünya ve ahiret kurtuluşu için gereken iki temel unsurdur.
- İstikamet, hayat yolunda bağlı kalmamız gereken kurtarıcı bir işaret levhasıdır.

BULAN-BULUNAN-BULDURAN VÂCİD

Fatma BAYRAM | İstanbul Üsküdar Başvaizi

Vâcid ismi vecd/vücûd kökünden türemiştir. Bu kök, bulmak, bilmek ve her istediğine, hemen ulaşmak ve bunu sağlamak için kendisi dışında hiçbir şeye ihtiyaç duymamak anlamlarına gelir. Bu durumda Vâcid ismi dilediğini dilediği zaman bulan, bu hususta bir yardıma ihtiyaç duymaktan müstağni olan demek olur. Zira Yüce Allah ilah olmak için lüzumlu olan ilim, kudret, yaratma, hakimiyet vs. gibi vasıfların hiçbirinden mahrum değildir. Uluhiyet sıfatları ve bunların kemali hususunda kendisine gerekli olan her şey, şanı yüce olan Allah'ın zatında mevcuttur. Yarattığı hiçbir şey, hiçbir an O'nun bilgisi dışında kalamaz. Her şey O'nun gözü önünde olup bitmektedir. O'ndan kaçmak ve gizlenmek mümkün değildir. Kısacası Yüce Allah her şeyi, istediği an ve zamanda hemen bulur. Herhangi bir şeyi ele geçirmek için zaman kollamaya, tedbir almaya, tuzak kurmaya ihtiyacı yoktur. Hiçbir şey O'ndan kendini gizleyemez. İsteddiği şey, istediği zaman, derhâl huzurundadır; O'nun elinin ermeyeceği, gücünün yetmeyeceği bir noktaya kaçıp kurtulamaz. Bu nedenle kul kendisini asla Allah'tan ayrı zannetmemeli, her an huzurda olduğu bilincinde yaşamaya bakmalıdır.

Vâcid kelimesi Kur'an-ı Kerim'de geçmekle birlikte sekiz ayette fiil kalıplarıyla zat-ı ilahiyeye nispet edilmiştir. Bunlardan üçü Rasulüllah'ın hayatının ilk dönemlerine ait beyanlardır. (Duhâ, 93/6-8.) Bunun dışında Vâcid isminin "bulmak, sahip olmak, bilmek" şeklindeki içeriğine uygun birçok ayet vardır. Sebe' suresinde (34/2) gaybı bilen Rabb'e yemin edilerek göklerde ve yerde zerre kadar, ondan daha küçük veya daha büyük hiçbir şeyin Al-

lah'tan gizli kalmayacağı ifade edilmiş, aynı muhteva Yunus suresinde de (10/61) yer almıştır.

Vacibü'l-vücud

Bu isim, aynı zamanda vücud kökünden gelmesi sebebiyle Allah'ın zihnin dışında gerçekliğinin bulunduğunu ve yokluğunun düşünülmemeyeceğini de ifade eder. Yüce Allah'ın varlığının zorunlu olması (vacibü'l-vücud) insanların doğuştan Allah'ın varlığına dair bilgiye veya eğilime sahip kıldıkları anlamına gelir. Kur'an'a göre bu, selim fitratın gereğidir. (A'râf, 7/172; Rûm, 30/30.) Kur'an'ın beyanıyla, asil ve şerefli bir varlık olarak yaratılıp (İsrâ, 17/70.) imtihan dünyasında yaşatılan insan, içten gelen nefsanî arzular ve dıştan gelen saptırıcı akımlarla temiz fitratını köreltebilir. Bununla birlikte hayatta karşılaşılan fevkalade olaylar, hastalık ve felâketler kişinin aslı yaratılışına dönmesini sağlar.

Aramak ve bulmak

Râgıb el-İsfahânî bu ismi açıklarken insanların bir şeyi bulma ve elde etme konusunda çaba göstermeleri, denemeler yapmaları gerektiğini ve buna rağmen yine de bir şeyin hakikatine vâkıf olabilmek için ilahi yardıma muhtaç olduklarını anlattıktan sonra Cenab-ı Hakk'ın her şeyi çabasız ve vasıtasız bir şekilde, bütün hakikati ve mahiyeti ile önünde hazır bulduğunu anlatır. İnsanlar ise bir şeyin mahiyetini bilebilmek için nesnelerde gözlem ve deneye, zihinsel hakikatlerde ise akıl yoluyla idrak edebilmeye, yani çaba göstermeye mecburdurlar. Bu çabalara rağmen yine de sonuç garanti değildir. Rabbimiz Vâcid ismi ile tecelli etmezse bir ömür arayış

Yarattığı hiçbir şey, hiçbir an O'nun bilgisi dışında kalamaz. Her şey O'nun gözü önünde olup bitmektedir. O'ndan kaçmak ve gizlenmek mümkün değildir.

الْوَلَدُ جَلَّالٌ

Vâcid isminden nasibi olan kullar seçkin insanlardır. Allah onlara dünyevi ve uhrevi amaçlarına ulaşmayı nasip etmiştir. Onlara da Cenab-ı Hakk'ın kendilerine verdiği ilim, irfan, hikmet, servet ve beceriden Allah'ın yarattığı tüm varlıkları faydalandırmak ve her bir yaratılmışın aradığını bulmasına rehberlik etmek yakışır.

içinde geçer de hakikatin kııntısına bile ulaşılabilir.

Vâcid ismi fâkîd kelimesinin zıddıdır. Fâkîd, yitiren, amaçlarına ulaşamayan, istediği şeyi elde edemeyen demektir. Bunu bilince Vâcid isminin bize tecelli etmesinin hayatımızın her alanı için ne demek olduğunu daha iyi anlarız. Hem tasavvufun hem de psikolojinin söylediğine göre bizim hayatlarımız baştan sona bir arayıştır. Annenin memesini aramakla başlayan hayat maddi ve manevi arayışlarla devam eder. Son nefesimizde aradığımız ise doğru kelimeyi söyleyebilmektir. Bu iki arayışın arasında daha neler neler ararız. Hayatın anlamını ve kendi özelimizde yaratılış gayemizi ararız. Her durumda ve her ilişkide gerçeği ararız. Hakiki dostlar ararız. Doğru okulu, doğru mesleği, doğru kişiyi ararız. “Bulmak” başlı başına büyük bir başarıdır.

Vâcid tecelli ederse

Vâcid isminden nasibi olan kullar seçkin insanlardır. Allah onlara dünyevi ve uhrevi amaçlarına ulaşmayı nasip etmiştir. Onlara da Cenab-ı Hakk'ın kendilerine verdiği ilim, irfan, hikmet, servet ve beceriden Allah'ın yarattığı tüm varlıkları faydalandırmak ve her bir yaratılmışın aradığını bulmasına rehberlik etmek yakışır. Bu insanlar hayvanların rızık yollarını kapatmaz, insanların arayışlarına, ihtiyaçlarına ulaşmalarına ve yükselmelerine engel çıkartmaz; engel olmak şöyle dursun, be-

denlerin ve ruhların gıdasını bulmasına vasıta olmak onun mutluluk vesilesi olur.

Vâcid isminin tecelli ettiği insan ihtiyaç duyduğu şeyleri nerede bulacağını bilir, yolunu kaybetmez, hedefine ulaşır. Hem de kimseden bir şey istemeden Allah vergisi olarak bulur.

Vecd

Tasavvufta yitiğini bulmaktan dolayı büyük bir heyecan yaşamak demek olan vecd hâli tam da bu ih-sanı anlatır. Hakk'ın varlığını idrak eden ve kalbinde O'ndan başkasına yer vermeyen sâlik bu çarpıntı ile beşerî sıfatlarından sıyrılır. Artık o ballar balını bulmuştur. Bir şey kaybetmez ki istesin de arasın. Kur'an-ı Kerim'de müminlerin Rablerinden korkarak, derileri ürpererek vecd ile Kur'an okudukları haber verilmiş (Zümer, 39/23.), Hz. Peygamber'in ve ahabın Kur'an okurken veya dinlerken yaşadıkları vecd hâllerine dair birçok rivayet aktarılmıştır. İb-

nû'l-Arabî, vecdin ancak tezkiye edilmiş bir nefse ve tasfiye edilmiş bir kalbe beklenmedik bir şekilde geleceğini söyler. Sufilere göre vecdin nihayeti vücûd mertebesidir ki o da Hakk'ı bulmaktır.

Deriz ki; “Ey Hakk'ı bulan kişi, sanma ki sen O'nu kendi eline olan bir güçle buldun. O buldurmasa sen nasıl bulursun? Ve ey Hakk'ı bulamayan kişi, O kendisini sana buldurmadı sanma! Sen O'nu aramak için verilen gücü yanlış yerlerde tükettin!”

Vâcid isminin tecelli ettiği insan ihtiyaç duyduğu şeyleri nerede bulacağını bilir, yolunu kaybetmez, hedefine ulaşır.

KIYAMETİN TELLALLARI

– II –

Prof. Dr. Adnan Bülent BALOĞLU

"Saddam Hüseyin, İncil'in kehanetlerini okumuş olsaydı, dünyaya saldırganca meydan okumasının Orta Doğu'yu Armageddon'a sürükleyeceğini bilirdi." Bu sözlerin sahibi 'İncil kâhini' lakaplı Grant Jeffrey. (bkz,

'Messiah: War in the Middle East', Toronto 1991, s. 7.)

'Armageddon, kaderle randevudur!' ona göre...

Körfez Savaşı ve Diaspora Yahudilerinin 1880'lerden itibaren Vadedilen Topraklara dönmeye başlaması

gibi önemli tarihî olaylar, Jeffrey için, Tanrı'nın Büyük Planı'nı nihayete yaklaştıran birer basamaktır sadece. Devrimler, büyük felaketler ve savaşlar gibi olaylar Yahudilerin 'kutsal' topraklara dönüşünü hızlandırma görevi görürler.

Fransız ihtilali gibi mesela...

"Bu olay bizi milenyum ve İsa'nın İkinci Gelişi'ne daha da yaklaştırdı." der, bir başka kıyamet kâhini Joseph Priestsley (ö.1804). Ancak Yahudilerin Vadedilen Topraklara dönebilmesi için Türk İmparatorluğunun (Osmanlı) yıkılması ve Papalığın sona ermesi de şarttır. İncil kehanetleri gerçekleşince İsa'nın bulutların arasından görüneceğine inanan Priestley yaşadığı dönemde iki sorun görür: Osmanlı hâlâ ayakta; Yahudiler henüz Hristiyan değildir. (D. S. Katz ve R. H. Popkin, 'Messianic Revolution', New York 1999, s. 110-11.)

İngiliz botanikçi James Ebenezer Bicheno (ö. 1851), uzun esaret asırlarından sonra bulundukları ülkelerden ait oldukları topraklara dönen Yahudilerin kutsanmış ve mutlu bir halk olarak yaşayacağına inanmıştı. (bkz. James Bicheno, The Restoration of the Jews, London 1807, s. 228.)

Bir başka milenyumcu İsveçli Emanuel Swedenborg (ö. 1772) için Yahudiler, meleklerin bir alt kademesini işgal eden sonsuz hikmet kaynağı bir topluluk idi.

1800'lü yıllardan itibaren Milenyumcuların sayıları tırmanışa geçmiştir; bunların epeycesini kendini Mesih ilan etmişti. Osmanlı Yahudisi Sabatay Sevi (ö. 1676) mesela... Plymouth Kardeşlerin kurucusu John Nelson Darby (ö. 1802); Presbiteriyen James B Brookes (ö. 1897); William Miller (ö. 1849); Yehova Şahitleri'nin kurucusu Charles Taze Russell (1916)...

O kadar çoklar ki...

Savaşların, fakirlik ve açlığın, siyasi kavga ve entrikaların, ekonomik sıkıntıların, sosyal huzursuzluğun, Kilise'ye ve dine yönelik saldırıların

ortasında bunalan kalabalıkların "Bizi kurtarırsa ancak göklerden gelecek biri kurtarır." beklentisini fırsatçılığa tahvil eden ve bunu İncil'den pasajlarla meşrulaştıran epeyce açığöz türemiştir o yıllarda...

Reform, Karşı Reform, Aydınlanma, Romantizm, Rasyonalizm, Fundamentalizm, Püritenlik, Kilise-Devlet çekişmesi, İncil eleştirileri...

Şeytan'ın 'Karanlıklar Prensi' olan İsa Düşmanı Decal (anti-Christ) ve yandaşları ile Hakikat'in kendisi olan Tanrı oğlu İsa ve taraftarları arasında vuku bulacak... Bu savaş, iyi ve kötü arasında süregelen tarihteki 'en büyük kavga'yı bitirecektir. Zafer, İsa'nın ve ona inananların olacaktır.

Böylesine sancılı bir sosyo-kültürel ortamın ortasında bunalanların arayış ve beklentilerinin ayyuka çıkması doğal değil mi?

Büyük plan!

Bir büyük plan var... Mesih gelince Tanrı sancağı altında toplanan 'seçilmiş' topluluk, onun öncülüğünde 'kutsal' topraklarda Tanrı Krallığını ilan edecek. Bu şanslı topluluğun üyeleri de ancak ve

ancak İsa'ya ve onun mesajına inananlar olacak. İncil'in özünü bu şekilde özetlemek pekâlâ mümkün... Şu hâlde, Hristiyanlar için 'Plan', İsa Mesih vasıtasıyla Tanrı'nın dünyayı kurtarmasıdır.

Buna göre İncil'i okuyan ve anlayan, kendini samimi Hristiyan kabul eden, İsa ile bağını koparmayan herkes bu 'Büyük Resim'in şahitleri olacaktır.

Tanrı'nın 'seçilmiş' halkı Yahudilerin gözlerindeki perde kaldırılınca onlar da asırlardır bekledikleri Mesih'in, Mesih-Kral yani İsa olduğunu göreceklerdir.

Teolojik arka plana inelim, olabildiğince basit biçimde...

Âdem ve Havva'nın günahıyla yeryüzüne inen ve sinen kötülük, ölüm ve kötülüklerle daha da katmerlenmiştir. Her insan bu kötülük iklimine günahkâr olarak doğar. Onun günahının bedelini kanıyla ödeyen İsa Mesih tekrar gelecek, onu günahından, yeryüzünü de Kabil gibi kötülerden arındıracaktır. Şeytan'ı da eli kolu bağlı biçimde bin yıl sürecek bir dipsiz kuyuya atacaktır.

Bu, Tanrı'nın lütfudur ona...

Armageddon!

Adım adım ilerliyoruz... Gelelim Armageddon'a... Armageddon, Kilise ile onun düşmanları arasında gerçekleşmesi beklenen Son Savaş!

Şeytan'ın 'Karanlıklar Prensi' olan İsa Düşmanı Decal (anti-Christ) ve yandaşları ile Hakikat'in kendisi olan Tanrı oğlu İsa ve taraftarları arasında vuku bulacak... Bu savaş, iyi ve kötü arasında süregelen tarihteki 'en büyük kavga'yı bitirecektir. Zafer, İsa'nın ve ona inananların olacaktır.

Kimine göre bu savaş, tarihte Romalılar döneminde Kilise'yi ve İncil'in nüfuzunu yok etmeye çalışanlara karşı yapılmış ve kazanılmış ruhani bir mücadeledir. Hâlihazırda bitmiştir ve kıyamet gününde bir savaş olmayacaktır. Dolayısıyla, aslı esası olmayan milenyumcu teorilerle meşgul olmak anlamsızdır.

Kimine göre ise İsa'nın gelişinden kısa bir süre sonra, dünyanın sonunda Megiddo denen bölgede Tanrı'ya inananlarla düşman dünya güçleri arasında vuku bulacak gerçek ve fiziki bir savaştır.

Yahudilerin Mesih'ini Hristiyanların İsa Mesih'i ile karıştırmayalım!..

Yahudilerin Mesih anlayışını da özetleyelim.

Tanrı, İsrailoğullarının atası İbrahim ile bir ahit yapmış, Musa da Sina'da bu ahdi halkı adına onaylamıştır. Bu ahde göre, Tanrı İsrailoğullarını ve soylarını büyük bir millet kılacak, süt ve bal diyarı olan kutsal toprakları onlara bağışlayacaktır. Bu sebeple, bir Yahudi için dini, bir ahit dinidir ve her bir Yahudi 'seçilmiş' olma özelliği taşır.

MÖ 586'daki Babil Sürgünü ile M.S. 70'te Romalıların Titus komutasında Kudüs'ü işgal ederek Kutsal Mabet'i yıktıkları günden bugüne Yahudilerin Mesih beklentisi sürüyor ve giderek artıyor. Bu inanç bilhassa Ortodoks Yahudiler arasında fevkalâde diri ve güçlü tutuluyor. Onların beklediği Mesih, ilk kral Davud'un soyuna mensup olup bir gün Zeytin Dağı'na inecek, onları Kudüs'e götürecektir ve Süleyman Mabedi'ni eski kalıntıları üzerinde yeniden inşa edecektir.

Her şey bir amaca matuf

Bugün İsrail'in işgalci politikalarına ve Filistin'deki katliamlarına göz yumma tavrı sebepsiz değildir... Daha doğrusu bugün dünya siyasetinin başrol oyuncularının yaptığı hiçbir şey sebepsiz değildir... Her şey bir amaca matuf iken, İslam dünyası kendi içinde çatışa dursun.

Müslümanlar kavga ederken, İsa Mesih'in ikinci gelişinde Filistin topraklarındaki merkezî rollerini ifa edebilmeleri için Yahudilerin önlerini açan, yoldaki engelleri teker teker bertaraf eden bir siyaset yürürlükte...

Bu sinsi siyasetin ardında birileri var!

Orta Doğu'da "Tanrı'nın Büyük Plan"ını gerçekleştirmek için Yahudi Siyonistlerle Hristiyan Siyonistler çoktan kafa kafaya vermiş durumdalar...

Hedefe, şimdilik kaydıyla, el ele yürüyorlar; yürümeye devam edecekler, köprüyü geçene kadar...

Ne muhafazakâr Hristiyanlar ne de Ortodoks Yahudiler birbirlerinin karakaşına karagözüne vurgun! Aralarındaki yakınlaşma, teolojik olmaktan ziyade siyasi ve ideolojiktir.

İzaha çalıştık, her ikisi de ayrı hesap içinde...

Bu çerçevede, Osmanlı'nın yıkılmasından sonra İsrail devletinin kurulması nasıl bir planın parçası idiye, bugün ABD Büyükelçiliğinin Kudüs'e taşınma kararı da aynı planın bir parçasıdır.

Müslüman topraklarının parçalanması, içeride kardeş kavgalarının başlatılması da...

İslamofobik ve zenofobik (yabancı düşmanlığı) gayretleri de lütfen bu çerçevede değerlendirin...

Ne diyor Hristiyan Siyonizmi?

Modern İsrail devleti İncil'in İsrail'inin bir devamıdır. Bu onun özel bir konum ve imtiyaza sahip olması anlamına gelir, dolayısıyla İsrail devletini ve onun politikalarını desteklemek Hristiyanlar için bir görevdir. (www.christianzionism.org) Yahudiler İlahî Plan'da kilit role sahipler; dolayısıyla Vadedilen Topraklara dönmelerine yardımcı olmak Hristiyan sorumluluğudur.

Yahudi Siyonistlerin de işine geliyor ya, verirler hükmü!

İsa'nın İkinci Gelişi, Yahudilerin bu rolünün icrasıyla yakından bağlantılı olduğuna göre, İsrail toprağı üzerinde Araplarla veya başkalarıyla pazarlık yapılamaz. 'Mesihî dönemleri' geciktirecek her türlü uzlaş ve taviz Tanrı'nın iradesini açıkça ihlâl etmek ve kurtuluş yolunu tıkamak demek olacağından haramdır! 1974'te Haham Zvi Yehuda Kook (ö. 1982) tarafından kurulan Siyonist Gush Emunim (İmanlılar Bloku) adlı hareketin manifesto-sunda bu hüküm açık ve nettir. Bu hareket, 1967'deki Altı Gün Savaşı'nı ve ardından gelen zaferi İlahî Plan'ın bir tezahürü kabul eder.

(Motti Inbari, 'Messianic Religious Zionism', www.researchgate.net).

O hâlde, Vadedilen Toprakların Yahudilere iadesini gerçekleştirmek için Filistin muhitlerinin gasp edilip Yahudi yerleşim birimlerine dönüştürülmesi zaruridir!

Sadede gelelim...

Mesele girift olsa da dilimizin dönüğüne izah etmeye çalıştık.

Kıyametin 'Batılı' tellalları Yahudi Siyonistlere davalarında omuz veren milenyumcu Hristiyan Siyonistlerdir. Ancak Yahudi Siyonistler de bu görevin ortaklarıdır.

Hristiyan Siyonistlere göre, İsa Mesih'in gelmesi için geri sayım başlamıştır! İncil'in Vahiy Kitabı'nda da zikredildiği üzere, kozmik ölçekte bir felaketle dünya ve içindeki hayat son bulacaktır (Apokalips). İnsanlık yeryüzündeki serüveninde adım adım Nihai Son'a yaklaşmaktadır. Bu süreci Orta Doğu'da fitili ateşlenecek yeni olaylarla hızlandırmak zaruridir.

Bu amaçla, 2014 Bilderberg toplantısında bahis konusu edildiği üzere, Orta Doğu'da 'yeni bir mimari' çalışması başlatılmıştır.

İsrail'in Orta Doğu'daki yayılmacı politikalarının lehine olacak şekilde, Küreselciler, Evanjelikler ve Amerikan yeni sağ el eledirler. Bölgeyi yeniden şekillendirme çalışmalarını aralıksız sürdürüyorlar. (Dilaver Demirağ, 'Kıyamet Çanı', İst. 2015, s. 99). Demirağ'ın tabiriyle, 'Kıyamet Çanı' için tokmak onların ellerindedir.

Körfez Savaşı, Suriye iç savaşı, Arap Baharı... Son yıllarda bizim yaşadıklarımızı da listeye ekleyin lütfen!

Tarihin milenyumcu anlayışla okunması merakı özellikle Fransız ihtilalinden sonra hız kazanmıştır. Bunun olmazsa olmaz şartı, 'Yahudilerin Kutsal Topraklara Döndürülmesi'dir. Bu, geçmişte özellikle

İngiltere'de 'köktenci' (fundamentalist) çevrelerde sıkça seslendirilmiştir. Bunu kendine 'ödev' edinen pek çok kişi ve akım türemiş, bu amaçla pek çok kuruluş hayata geçirilmiş, makaleler ve kitaplar yazılmış, konferanslar ve seminerler düzenlenmiş, sayısız eylem planı hazırlanmıştır.

Bunun için Orta Doğu'nun Kabil'lerden arındırılması şarttır!

Bu Kabil'ler kimler dersiniz?

Cevabı siz verin...

Müslümanlar, İslam'ın tevhit dini olduğunu hatırlarına getirip de en büyük düşmanın cehalet olduğunu görmezlerse işler vahim! ■

SULTANLIKTAN KÖLELİĞE: BARBAROS HAYREDDİN PAŞA

Eyüp DEMİR

Bir ülkenin sultanı olduğunuzu düşünün; emrinizde ordular, devlet adamları, ilim adamları ve size gönülden bağlı bir halk var. Sözü ettiğimiz sultan, denizcilerin piri Hızır Reis'ten başkası değil. Ancak o; şan, şöhrat ve saltanat peşinde koşma-

dığından Osmanlı Halifesi Yavuz Sultan Selim'e biat ederek ülkesi Cezayir'i Osmanlı Devleti'ne bağladı. Yavuz Sultan Selim tarafından Cezayir Beylerbeyliği'ne getirildikten sonra kendisine "dinin hayırlısı" anlamına gelen "Hayreddin" unvanı verildi. Hayreddin lakabından sonra Batılılar tarafından kendisine "kı- zıl

sakallı" manasına gelen "Barbaros" adı verildi. Sadece adı bile düşman gemilerini kaçırmaya yeten Hayreddin Paşa 1518 yılında Cezayir Sultanı oldu. Fakir ve esir Cezayir ülkesi onunla kısa zamanda zenginlik, refah ve huzur ülkesi hâline geldi.

Denizlerde Ceneviz, Fransız, İspanyol, Venedik ve diğer Avrupalı gemi

ve donanmalarına karşı gösterdiği büyük kahramanlık ve başarıların sonucunda da 1534 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından Osmanlı Devleti'nin Kaptan-ı Deryalığına atandı. Türk denizcisi Seyyid Muradi Reis bu olayı "Gazavat-ı Hayreddin Paşa" adlı eserinde şöyle anlatmaktadır. Almanya seferinden dönen Kanuni, İspanya üzerine de bir sefer yapmayı planlamaktadır. Ancak bunun için o beldeleri iyi bilen bir kaptan gerekiyordu. Bu sırada aklına Hayreddin Paşa geldi ve bir name yazmış ve Barbaros'a gönderdi. Sinan Paşa, padişahın

mektubunu alarak Cezayir'e geldi ve mektubu Barbaros'a verdi. Barbaros mektubu üç defa öptü ve Sinan Paşa'yı büyük hediyelerle taltif etti. Hayreddin Paşa gözyaşları içinde mektubu okudu, ardından Cezayir şeyh ve âlimlerini çağırarak, "Ey azizler, bana efendimden davet geldi, beni kapısına çağır-maktadır! Her nerede olursa olsun emir padişahımdır, emirlere tam itaat gerekir. Yerime koyduğum adama, bana itaat ettiğiniz gibi itaat ediniz." diyerek yolculuk hazırlıklarına başladı.

Midilli Adası'nda doğan Hızır Reis'in babası aslen Vardar Yenice'sinden olan Yakup Ağa'dır. Yakup Ağa Midilli Adası'nın fethinden sonra buraya yerleşmiş, burada evlenmiş, bu evlilikten Hızır Çelebi dışında İshak, Oruç ve İlyas adında üç oğlu olmuştur. Denizciliğe Midilli sularında bir tüccar olarak başlayan Barbaros Hayreddin Paşa daha sonra Tunus sultanının himayesinde Kuzey Afrika'da büyük zaferler ve kahramanlıklarla hayatına devam etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin 19. Kaptan-ı Deryası olan Barbaros Hayreddin Paşa bu hizmette 12 sene bulundu. 12 yıllık hizmet süresince Fransa Kralını koruma amaçlı yapılan ve büyük başarılar elde edilen Nice seferinin yanında; Tunus, Mallorca, Apulya, Korfu, Venedik, Adalar denizi ve Akdeniz seferlerini gerçekleştirmiştir. En önemli başarısı ise 1538 senesinde 122 gemi ile Andrea Dorya komutasındaki 600'den fazla gemiye sahip Haçlı donanmasına karşı Turgut Reis ve diğer reislerle beraber yaptığı ve tarihe Preveze Zaferi olarak geçen zaferdir. "Dünya tarihinin en büyük deniz savaşı" olan Preveze Deniz Savaşı'nda aleyhine birleşen Avrupa

donanmalarını büyük bir hezimete uğratarak zaferlerinin doruğuna ulaşmış ve adını silinmeyecek bir şekilde dünya denizcilik tarihine altın harflerle yazdırmıştır. (Bostan, İdris, "Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği", Genel Türk Tarihi, Ankara 2002, c.6, s. 275.)

Denizlerdeki Müslüman ve Hristiyan mücadelesi en hareketli devrini yaşadığı dönemde Akdeniz'deki Türk korsanları da Osmanlı Devleti'nin hizmetine girince iki muhteşem denizci karşı karşıya gelmişti: Barbaros ve Andrea Dorya. Bu iki Amiralin komuta ettiği donanmaların karşı karşıya gelmesi, Akdeniz'e egemen olmak için mücadele etmesi pek de uzak gözüküyordu. Nitekim 1538 yılının baharında Akdeniz'deki Hristiyan devletleri bütün imkânlarını seferber ederek her biri seyyar bir kale heybetinde 262 parça gemiden mürekkep bir Haçlı filosu hazırladılar. Filo, 60.000 savaşıya ve 2500 topa sahipti. Osmanlı İmparatorluğu'nun Deniz kuvvetleri kaptanı olan Barbaros'un elindeki kuvvet ise hafif yapıli 122 gemiden müteşekkildi. Bu filoda 6000 savaşı ve 336 top vardı. Haçlı filosu sayıca üstündü. Fakat Barbaros'ta Haçlı Donanmasında olmayan bir şey mevcuttu ki, o da her biri bir filo değerinde olan Turgut Reis, Salih Reis, Seyit Ali Reis gibi değerli komutanlardı. Nihayet bu iki donanma 27 Eylül 1538 sabahı Preveze açıklarında karşılaştılar. Tarihin en büyük deniz savaşı olan Preveze Deniz Savaşı'nda daha önceleri karada uygulanan Turan Taktiği (Hilal Taktiği), ilk defa denizde uygulandı. Barbaros hattın ortasında, Turgut Reis hattın gerisinde durmaktaydı. Yelkenler ve direkler indirilmiş, tekneler ilerliyorlardı. Rüzgârla doludizgin gelen Haçlı

Barbaros Hayreddin Paşa, ince zekâlıydı, nükteyi ve latifeyi severdi. Kızdığı zaman sesi ve sözleri birdenbire azamet peyda ederdi. Sade ve yalın bir hayat sürmüş, hayatının hiçbir yerinde lükse yer vermemişti. Gayet mütevazı ve yardımsever biri olan Barbaros Hayreddin Paşa, geceyi üçe ayırır: bir kısımda Kur'an-ı Kerim okur, bir kısımda ibadet eder, bir kısımda da uyurdu.

filosu, top menziline girmeden rüzgârın kesilmesiyle çok zor duruma düştü. Haçlı filosunu bu cehennemden kurtaramayan Dorya, kürekçilerine hız vererek selameti kaçmakta buldu. Barbaros bir müddet Dorya'nın peşine düştü fakat sonra ortalık kararmaya başlayınca Preveze'ye döndü. Savaş gecesinde kopan fırtına, esasen hırpalanmış olan Haçlı filoyu büsbütün perişan etti.

Preveze Deniz Savaşı'nın kazanılmasında Barbaros'un büyük dehası,

birbirinden değerli komutanlar, başarılı bir şekilde uygulanan Turan Taktiği ve donanmada mevcut olan gemilerin etkisi büyük olmuştur. Bu savaş ile Hristiyan dünyası Akdeniz'deki hâkimiyetini kesin olarak kaybetmiştir. Kara devleti görünümündeki Osmanlı Devleti, bir deniz imparatorluğu hâline dönmüştür. Birleşik Avrupa donanmalarına karşı kazanılan, dünya tarihinin en görkemli deniz zaferinin müjdesi İstanbul'a ulaşınca Fetihnameyi divanla birlikte ayakta dinleyen Kanu-

ni Sultan Süleyman, dört bir yana Fetihnameler yollatarak hüküm sürdüğü bütün ülkelerde zafer şerefine şenlikler yapılmasını emretti. Donanma-yı Hümayun'la muzaffer bir şekilde İstanbul'a ulaşan Kapitan-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa, hususi bir mecliste günlerce padişahla baş başa kalarak zaferin ayrıntılarını kendilerine anlattı.

Barbaros Hayreddin Paşa, ince zekâlıydı, nükteyi ve latifeyi severdi. Kızdığı zaman sesi ve sözleri birdenbire azamet peyda ederdi. Sade ve yalın bir hayat sürmüş, hayatının hiçbir yerinde lükse yer vermemişti. Gayet mütevazı ve yardımsever biri olan Barbaros Hayreddin Paşa, geceyi üçe ayırır: bir kısımda Kur'an-ı Kerim okur, bir kısımda ibadet eder, bir kısımda da uyurdu. Hayır-hasenat yapmayı çok seven ve servetini bu yolda harcayan Barbaros Hayreddin Paşa Beşiktaş'ta bir medrese inşa ettirmiş, bunun yanı sıra serveti ile İstanbul'un birçok semtine hanlar, hamamlar, konaklar, evler, değirmenler, fırınlar yaptırmıştır. Barbaros Hayreddin Paşa, kendini denizi seyrederken gören dostlarına "Öldüğüm zaman beni deniz sesi işitilebilecek bir yere defnediniz." diye vasiyet etmiştir. Böylece Beşiktaş'ın boğazı gören şimdiki iskele önündeki meydanda Mimar Sinan tarafından yaptırılan türbeye defnedilmiştir. O, bugün de deniz kenarındaki türbesinde denizleri dinlemeye devam ederken, yüzyıllar boyunca sefere çıkan donanmalar onun türbesi önünden hareket etmiş ve kendisini top atışlarıyla selamlamışlardır. Ve bugün de Deniz Kuvvetlerimizin her yıl düzenlediği törenler ve top atışlarıyla denizlerin şanlı Pir'i saygı ve sevgiyle anılmaya, şerefle yâd edilmeye devam edilmektedir. ■

MEHMET KESKİN:

"İrşat, Kur'an ve sünneti rehber edinerek yapılmalıdır."

Söyleşi: Mustafa BERK

Hocam, dinî eğitiminiz ne zaman başladı? Nasıl bir eğitim aldınız?

Eğitim öğretim hayatım, merhum babamın beni altı yaşındayken Kur'an hocama teslim etmesiyle başladı. Yaklaşık üç yıl içinde hafızlığımı tamamlamış oldum. Dokuz yaşındaydım ve ilkokul çağıma geçiyordum. Yaşıtlarımdan gecikmeli bir hâlde ilkokula başladım. Kur'an hocam bana hafızlıkla beraber okuma yazmayı da öğretmişti. Bundan dolayı okula ikinci sınıftan başlatmışlardı. Kur'an'ı hafızlıkla için babam Urfa'nın meşhur kıraat hocalarına gitmemi sağladı. Okulla eş zamanlı kıraat dersleri almaya başlamıştım.

Babam kıraat ve makam konusunda iyi olmamı ister, sürekli hocalara sordurdu durumumu. Takdir-i Hüda ki bu alanda istidadım olmadığı anlaşıldı. Hocamın da yönlendirmesiyle medreseye başladım. Babam her ne kadar üzülse de zamanla daha doğru bir karar vermiş olduğunu anlamıştı. Rabb'imizin bize yüklediği görev demek ki bu alanda olacaktı. Medresede klasik usul ile Arapça, fıkıh ve diğer İslami ilimleri tahsil ettim. Her eğitim öğretim ortamında olduğu gibi oranın da kendine has bir tarzı vardı. Kimi zaman zor kimi zaman kolay, acı tatlı günler geçirdik. Üzerimde birçok hocamızın emeği vardır ama Molla Said hocamı anmadan geçmem. Mevla rahmet eylesin.

Diyanet İşleri Başkanlığında görev başlama hikâyenizden bahsedermisiniz?

İmam-hatip okulunu bitirdikten sonra Urfa'da vekâleten imamlık yaptım. Dönemin müftüsü Halil Gönenç hocamız, herhangi bir çalışmam olup olmadığını sormuştu bana. Benimle yakından ilgilenmişti. Bana bazı eser isimlerini (Molla Cami, Muğni't Tullab) söyleyip bunlarla yanına gelmemi istedi. Kendisi okumaya, okutmaya, tedrisata önem verirdi. Kendisinin derin ilminden, birikiminden istifade etmek nasip oldu. Görevime devam ederken üniversite imtihanında başarılı olup İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nü kazandım. Dört yıllık eğitimden

sonra Muş'a öğretmen olarak atandım. Orada görev yaparken beni yetiştiren hocalarım Diyanet İşleri Başkanlığında daha faydalı olacağımı söyleyerek geçiş yapmamı sağladılar. Urfa'ya müftü muavini olarak tekrar Diyanet'e döndüm. Bir süre çalıştıktan sonra askerliğimi tamamladım ve Mardin'in Savur ilçesinde görevime devam ettim. Buradaki görevim esnasında insanların dine ve din adamına olan saygısını yakından müşahade ettim. Genç yaşta olma karşın insanların bana olan yaklaşımı zaman zaman beni utandıracak seviyede olurdu. Müftü Amca diye hitap ederlerdi. Kendilerinden çok küçük bile olsa bu makama derin saygıyla yaklaşırlardı. Bundan dolayı din hizmeti sunan insanların davranışlarına daha fazla dikkat etmesi gerektiğini düşünüyorum.

Farklı il ve ilçelerde görev yaptktan sonra Başkanlığımızın tensibiyle Din İşleri Yüksek Kurulu'na üye olarak seçildim. Sahada uzun yıllar hizmet vermiş olmanın katkısıyla Kurulda vatandaşlarımızdan gelen dinî soruların cevaplandırılmasında katkılarda bulundum. Özellikle fıkhi konularda mütalaalarım ve tettebbuatım oldu.

Uzun süredir ilmi çalışmalarınız devam ediyor. Bize bu çalışmalarınızdan bahsedermisiniz?

Din İşleri Yüksek Kuruluna intisap ettiğimde gördüğüm şey şuydu: Yapılan çalışmaların tamamına yakını Hanefi mezhebi ekseninde ilerliyordu. Aslında bu da bana ilerlemem gereken bir alan açmıştı. Eski başkanlarımızdan Mehmet Nuri Yılmaz Bey, ülkemizin demografik yapısını

da dikkate alarak benden bir Şafii ilmihâli hazırlamamı istedi. Her ne kadar ben bu konuda yetkin değilim, dediysem de yapmamı istediler. Cenab-ı Hakk'ın inayeti ve yardımıyla bu konuda bir eser hazırlamak bize nasip oldu. Akabinde de Caferi ilmihâli hazırladım. Yayımlanan eserlerle ilgili dönütler müspet yönde olunca özellikle Şafii fıkhi eserini biraz daha genişleterek iki cilt olacak şekilde yeniden baskıya sunduk. Özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgelerimizde yaşayanlardan ve tüm Türkiye sathından bu esere olan talep, ne kadar isabetli bir iş yapıldığının bir göstergesidir. Bu alandaki boşluğun Başkanlıkça doldurulması farklı sorunların yaşanmasına engel olacak niteliktedir. Bu eserlerin yanında tercüme faaliyetlerim de devam etti. En son Ebu Bekir Cessas'ın Ahkâm'ül-Kur'an adlı eserini 8 cilt olarak tercüme ettim. Başkanlığımızca yayımlanmış komisyon eserlerinde özellikle fıkhi bölümlerde katkı sunmaya çalıştım. İlim bir der-yadır, içerek bitiremeyiz. Dolayısıyla bundan sonraki süreçte Rabb'imiz izin verdiği sürece çalışmalarım devam edecek.

Farklı kademelerde görev yapan birisi olarak fazlaca hatıralarınız olmuştur. Bunlardan sizi etkileyenler varsa paylaşır mısınız?

Yaptığım iş gereği sürekli olarak insanlarla muhatap olmak imkânım oldu, hem müftülük döneminde hem de Başkanlığımızdaki dönemde. Tabii ki hatıralarımız oldu. Bingöl müftülüğüm esnasında yeni görevliler alınması yönünde merkezden bir yazı gelmişti. İlanda belirtildiği üzere şartları uygun olanlar bu iş için müracaat ettiler. Gelin görün ki başvurular arasında benim çok yakın bir akrabam da vardı. Şehir dışından geldiği için onu evim-

de misafir etmek de bana kalmıştı. İmtihanın yöneticisi olarak ağır bir imtihan içine girmiştım. Herkesin imtihanı tamamlanmış ve sonuçlar açıklanmıştı. Benim derin bir nefes alıp rahatlamama vesile olan sonuçlara göre yakınım başarılı olmamıştı. Objektif kriterler esasında hareket ettiğim için huzurluydum. Mevlamız bizi hangi konumda olursak olalım adalet ilkesinden uzak etmesin.

Din İşleri Yüksek Kurulunda çalıştığınız sürede soruları cevaplandırma komisyonunda görev yaptınız. Diyanet televizyonunun açılmasıyla birlikte ekranda da bu hizmeti yürüttünüz. Bu konuda neler söylemek istersiniz?

Diyanet İşleri Başkanlığı olarak kanunda belirtildiği üzere toplumu din konusunda aydınlatmakla görevliyiz. Vatandaşlarımız tarafından gelen dinî sorulara cevaplar veriyoruz. Kimileri eski yöntemlerle mektup yazarak talebini iletirken kimileri de elindeki telefonundan, tabletinden yazarak sorularına, sorunlarına cevap arıyor. Yıllarca bu işi yapan birisi olarak gelen taleplerin çoğu birbirine benzese de bazen bilmediğimiz bir husustan sorular gelebiliyor. Bu ise bizim kendimizi sürekli geliştirmemize vesiledir. Din hizmetini topluma ulaştırmanın yollarından birisi de ekranlardır. Sizin de belirttiğiniz gibi Diyanet televizyonunun açılma-

sıyla birlikte kurum olarak sesimizi daha geniş kitlelere iletme imkânı elde etmiş olduk. Televizyon, internet, teknolojinin getirdiği yenilikler birer imkândır. Camide karşınızda elli kişi var iken bu araçlarla binlerce, milyonlarca kişiye hitap edebiliyor-

Diyanet İşleri Başkanlığı olarak, kanunda belirtildiği üzere toplumu din konusunda aydınlatmakla görevliyiz. Vatandaşlarımız tarafından gelen dini sorulara cevaplar veriyoruz. Kimileri eski yöntemlerle mektup yazarak talebini iletirken kimileri de elindeki telefonundan, tabletinden yazarak sorularına, sorunlarına cevap arıyor.

sunuz. Bize düşen ise bu imkânları olumlu yönde kullanarak ondan faydalanmaktır. Dolayısıyla bizlere sunulan ekranlar, kürsüler, minberler vatandaşımıza ulaşmak için önemli birer vasıta. Bu vasıtaları muhataplarımızı olumsuzlayacak her

türlü ifade ve davranıştan kaçınarak amacına uygun kullanmak bizim üzerimize vazifedir. Peygamberimizin (s.a.s.) irşat metodu bize örnektir: Irşat hizmeti, kimseyi kırmadan, benlik yapmadan kullanılan ifadelerle dikkat ederek Kur'an ve sünneti rehber edinerek yapılmalıdır.

Başkanlığımızın hizmet alanını göz önüne alarak din görevlisi kardeşlerimize ve sevgili okur-rımıza neler söylemek istersiniz?

Diyanet mensupları olarak yaptığımız vazife topluma din hizmeti sunmaktır. Vaaz kürsüleri, mihraplar, minberler vasıtasıyla toplumun tüm kesimlerine ulaşıyoruz. Her geçen gün yeni hizmet alanları ortaya çıkıyor. Hastanelerde yatan hastalardan cezaevlerindeki mahkûmlara kadar dokunabiliyoruz. Personel sayımız bu hizmetleri sağlamada bize kolaylık sağlıyor. Muhataplarımıza anlattığımız dinî bilgiyi içselleştirerek bir hayat yaşadığımız zaman ise hem dünyamızı hem de ahiret hayatımızı kazanmış olacağız. İşte bu yüzdendir ki bu kurumda vazife yapmak büyük bahtıyarlıktır. Anlattığımız şeyi yaşıyorsak insanlar üzerinde de tesir etmesini bekleyebiliriz. Söz kalpten çıkarsa kalbe gider. Söz dudaktan çıkarsa sadece kulağa gider. Dolayısıyla insan, söylediğinin etkili olmasını istiyorsa ihlas ve samimiyet sahibi olmak zorundadır. ■

1 1953 yılında Şanlıurfa'da doğan Mehmet Keskin ilk ve orta öğrenimini memleketinde tamamladı. Özel olarak Arapça öğrenimi gördü ve hıfzını yaptı. 1972'de İstanbul Yüksek İslam Enstitüsüne girerek dört yıllık bir öğrenimin ardından 1976 yılında mezun olarak Muş'a öğretmen olup ardından da Şanlıurfa müftü yardımcılığına atandı. Askerliğini yedek subay olarak 1980'de tamamladı. Çeşitli il ve ilçelerde müftülük/vaizlik görevlerinde bulunduktan sonra 1995 yılında Bingöl müftüsü oldu. 2001'de Din İşleri Yüksek Kurulu Üyeliğine seçildi ve iki dönem burada görev yaptı. Görev süresi dolduktan sonra Başkanlık Müşaviri olarak atanan Mehmet Keskin, 26 Aralık 2018 tarihinde yaş haddinden emekliye ayrıldı. Evli ve üç çocuk babası olan Keskin'in çok sayıda basılı eseri yanında Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi ve İslami İlimler Ansiklopedisinde yazmış olduğu maddeleri ve bazı telif-tercüme eserleri bulunmaktadır.

GURBETİN ÇOCUKLARIYLA HİRA'YI ANLAMAK

Halime KARABULUT | Almanya Essen Din Hizmetleri Ataşeliği Din Görevlisi

Hıra'ya vardığımızda vakit akşamdı. San-ki yüzlerce Habeşli Bilal bir ağızdan ezan okuyor, Allah'ın misafirlerini namaza çağırıyordu. Gözlerimi kapatıp yüzüme vuran ılık rüzgârla, Almanya'da ezana hasret kulakları-
nın huzuruna ortak oldum abdest

aldırmak istedim. Günlerden perşembeydi. Şehirlerin anası Mekke'nin şهادetinde, bizi tutan orucumuz olsun diye niyetlenmiştik arkadaşlarla. İftarımız iki yudum suydı. Kim bilir Rasulullah (s.a.s.) bu mekânda tefekküre dalarken, kaç gün aç kalmıştı? Yanımıza yiyecek bir şeyler almayı düşüneme-

miştik. Peygamber Efendimizin (s.a.s.) Nur Dağı'ndaki inzivasını ancak böyle anlayabilecektik belki de.

Akşam namazını mağarada kılmak isteyen gençler kapıya yığılıyor, biri çıkıyor, diğeri giriyordu. Biz sıramızı beklerken Mekke'nin akşamını seyrediyorduk, tenimizi

okşayan yumuşak rüzgârın serinliğinde. Mağaranın gözüme, ezanın kulağıma verdiği ilhamla sordum etrafımdaki gençlere: “Peygamber (s.a.s.) Mekke putperestlerinin hâlini düşündükçe, toplumun içten içe çöküşünü gördükçe üzüldüyorum ve Rabbiyle baş başa kalmak için bu mağaraya geliyordu. Sizler Almanya’da sıkıldığınızda, daraldığınızda, Rabb’inizle baş başa kalmak istediğinizde gidebileceğiniz bir yeriniz/mağaranız var mı?” O an etrafımda bulunan gençler hep bir ağızdan; “Cami mağarasına sığınıyoruz hocam. Bizim de cami mağaramız var.” dediler. Bu cevabı nasıl olup da koro şeklinde söyleyebiliyordu bu gençler? Onlara söyleten kimdi? Bu cevap bana yetmişti. Ezanın ruhumu dinlendiren nağmesine gençlerin cevabı da eklenince, kopmuşum mekândan ve zamandan, başka âlemlere gitmişim âdetâ. Avrupa gençliği için cami ne demektir anlamıştım. O mağaraya güneşin dışarıdan giremeyeceğini, hocanın güneş olup mağaraya doğması gerektiğini, gençler bana öğretmişti. Mağarayı hoca aydınlatacaktı. Hoca ortamı ısıtacak. Hoca, gençleri zamanın rutubetinden, fırtınasından koruyacaktı.

Avrupa’da cami çok şey demekti. Gurbetin soğuk göğsünden hasreti emen çocukların, anne sıcaklığını buldukları mekânın adydı cami. Lahmacun, mantı, tatlı ve diğer millî yemeklerin yendiği, bir süreliğine memleketin gurbete ışınlandığı andı, camide geçen zaman. Dünyanın tüm renklerini kendisinde toplayan, Müslümanların kalbinin toplu attığı yerdi.

Hira’da anlamamız gereken, anlatmamız gereken çok şey vardı aslında. Biz, mağaraya göz atıp inmek için çıkmamıştık. Ama vakitsiz

çıkılmıştık hazırlıksızdık. Yanımızda Kur’an-ı Kerim ve mealıyla çıkmalıydık. Her gence bir tanesini hediye edip onu ilk defa bize inmiş gibi okumalıydık. Okuma eylemini orada başlatıp gerisini Almanya’da tamamlamalıydık. Gençlerimizin büyük çoğunluğu kitap okumuyordu maalesef. Türkçe veya Almanca. Kur’an-ı Kerim ve mealini düzenli okuyan gençlerimizin sayısı azdı. Ailelerin çocuğa rol model olamayışının etkisi vardı elbette. Belki de şartlar ve ebeveyninin eğitim

Okumanın değerini Nur Dağı’nda kavratmalıydık çocuklarımızı. Dinî ve dünyevi gelişmenin okumakla gerçekleşeceğini, ilk ayetin indiği mekânda “ikra” nidalarıyla duyurmalıydık. Gecenin karanlığında aydınlanmış olarak inmeliydik şehirlerin anası Mekke’ye.

durumu bunu kaçınılmaz kılmıştı. Fakat aynı şekilde devam etmenin mazereti olamazdı artık. Olmama-lydı. Meslek sahibi olmaları için ailenin ve çocukların gayreti takdire değerdi. Fakat okul diplomasına sahip olmak, meslek öğrenmekti. Hayatı anlamak ve hayatına anlam katmak, dinini doğru yaşamak için kitap okunmalıydı artık. İnsana hayat verenin kitabı öncelikle okunmalıydı.

Velhasılı, okumanın değerini Nur Dağı’nda kavratmalıydık çocukla-

rımıza. Dinî ve dünyevi gelişmenin okumakla gerçekleşeceğini, ilk ayetin indiği mekânda “ikra” nidalarıyla duyurmalıydık. Gecenin karanlığında aydınlanmış olarak inmeliydik şehirlerin anası Mekke’ye. Avrupa’da kendilerine açtıkları mağaralardan Hira’ya yol almalıydı o günden sonra gençlerimiz. Bunun için rehber gerekmekteydi. Onlar, Ashab-ı Kehf misali gençlerdi.

İçlerini aydınlatacak, ruhlarını ısıtacak güneşi dışarda aramak nafileydi. Ne sadece okuldan mezun olup iş bulmak ne de iyi para kazanıyor olmak Müslüman genci mutlu etmeyecekti. Bunu en iyi aileleri biliyordu. Bir traktör veya arazi satın almak için gittikleri Almanya’dan biriktirilen paranın salt mutluluk vermediğini onlar iyi biliyordu. Artık kesin dönüş de olmayacaktı vatana. Çocukları büyüyünce daha iyi anlamıştı anne babalar. Öyleyse Almanya’da dinlerinin emrettiği gibi yaşamak neyi gerektiriyorsa onu yapacaklardı. Rasulü Allah’ın (s.a.s.) yaptığı gibi, kendilerine ev almadan önce cami yapacaklardı. Çünkü çocuklarının geleceği için cami çok önemliydi. Kadınlar canla başla çalışmıştı. En iyi bildikleri yemekleri yaparak katkıda bulunmuşlardı derneğin bütçesine. Biriktirdiklerinden bağışlamışlardı. Babalar, kazançlarını ve güçlerini birleştirerek kubbesiz de olsa, cami inşa etmişlerdi. Bütün bunlar çocukları içindi. Ciğerparelerinin dünya ve ahiret mutluluğu için bu gerekliydi.

Meslek sahibi olmaktan daha önemliydi çocuğun dinini öğrenmesi ve yaşaması. Belki bunu fark etmekte biraz gecikmişlerdi. Fakat ben, gecikmemeliydim, İslam’ı anlatmak, Yüce Kitabı okutmak için gurbetteki evlatlarımıza. ■

YUNUS EMRE DÜŞÜNÇESİNDE İNSAN-I KÂMİL

Doç. Dr. Ahmet ÇAPKU | Kırklareli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

Yunus Emre'nin (yaklaşık) 1240-1320 yılları arasında yaşadığı düşünüldüğünde ne kadar zorlu ve sıkıntılı bir dönemde yaşamış olur. Haçlı seferlerinin getirdiği yıkımların hüküm sürdüğü, Kösedag Muhaberesi (1243) ile birlikte Selçuklular'ın Moğollar karşısında dağılıma uğradığı, Anadolu'da muhtelif beyliklerin ortaya çıktığı bir herc ü merc döneminin düşünürüdür Yunus Emre. Mevlana, Sadreddin Konevi, Nasreddin Hoca, Hacı Bektaş Veli, Şeyh Necmeddin Dâye, Evhadüd-

din Kirmani gibi önde gelen âlim ve ârif kişilerle çağdaştır. Dönemin bunalımları dikkate alınırsa bu kadar önde gelen düşünürün var oluşu ve Yunus Emre'nin düşüncesinin insanı ve sevgiyi merkeze almış olması daha bir anlam kazanır.

Yunus Emre, "Dört kitabın ma'nisin / Okudum hâsıl ittim. (...) Dilimde ilm-i usûl / Dileğim dünya sever" derken kelimeler ve felsefe ilimlerini tahsil ettiğini; "Dört kitabın ma'nisin / Okudum hâsıl ittim / Işık gelecek gördüm / Bir uzun heceyimiş" mısralarında ise manevi ilimlerle de meşgul olduğunu anlıyoruz.

Her şeyden evvel Yunus Emre'nin, onu inleyen, söyleten, başta kendi nefsi olmak üzere diğer insanları 'insan-ı kâmil' olmaya davet eden bir 'derd'i vardır. "Bir dem gelir İsa gibi / Ölmüşleri diri kılar. / Bir dem girer kibr evine / Fir'avn ile Haman olur" dizelerinde kendi nefsi ile nasıl mücadele ve muhasebe içinde olduğunu ızhar eder. Böyle olmakla birlikte Anadolu'da fikir ve gönül birliğini inşa etmenin derdini yaşayan bir bilgedir.

Herhangi bir düşünce, sistemli hâle gelebilmesi için varlık düşüncesi (ontolojik) açısından kendini

bir yere bağlamak durumundadır. Bu husus, Yunus Emre'de aşk kelimesi ile kendini gösterir. Buna göre Allah, aşktır ve yaratılmış her şey O'nun aşkının eseridir. İbn Sina'nın 'İşk Risalesi'nde işaret ettiği üzere aşkın dışında hiçbir şey kalmaz. Yunus'un düşüncesinde, kendisine akl-ı evvel, akl-ı küll de denilen Nur-ı Muhammedi ile varlık ağacı mertebe mertebe tecelli etmiştir. Durum böyle olunca insana düşen şey bu aşk hâlesine katılmak olacaktır.

Gündelik hayatta sevginin ileri boyutu olan aşka ayrı bir yer verildiğini biliyoruz. Birtakım psikolojik özellikler taşıyan ve (maddi) bir nesneye dönük olan aşk, neticede dünyevi olmaktan kendini kurtaramaz. Gelip geçici (heves) olana yönelik olan aşk, Leylâ'dan Mevlâ'ya şeklinde bir özellik gösterirse olumlu bir anlam kazanabilir. Aksi hâlde dünyevi olan mevki makam, mal mülk, şan şöhret ve karşı cins olan tutku amaç hâlini alırsa bu durum, o kişi için makbul sayılmaz. Konu ile ilgili Yunus Emre'nin asıl dikkat çekmek istediği aşk, Mevlâna'nın, 'hamdım, yandım, piştim' deyişinde kendini bulan ve kişiyi olgunlaştıran (kemal) aşktır. Ancak bu aşktır ki insanı Allah'a sevk eder.

Mezkûr aşka ulaşabilmenin yolu, kişisel benlikten (ego) vazgeçebilmekten geçer. "Canlar canımı buldum / Bu canım yağma olsun. (...) İlikikten usandım / Birlik hânına kandım / Derd-i şarabın içtim / Dermanım yağma olsun" mısralarında bu hâl görülebilir. Yunus Emre, kişilerde dünyevi yönü ön plana çıkaran egoist yapının tehlikesine dikkat çeker. Söz konusu olumsuz tavır, 'derviş' figürü ile aşmak ister. Buna göre derviş, hem Allah adamı hem de toplum adamıdır. Güven ve

ahlak abidesi olan derviş, hayatını Allah rızasını dikkate alarak yaşayan kişidir. Dünyevileşmeden yaşayan derviş, tevazunun, iyi niyetin, hakkâniyete özen göstermenin, özveride bulunmanın timsalidir. Suffî benliğini ulvî olanın emrine veren derviş, aklı ile aşkını denetleyen, kendi iç dünyasında denge kuran, imansızlık ve sevgisizlikten kendini koruyan bir figürdür. (Bayrakdar, sf. 31-34, 49-50, 57, 66.) "Aşkın aldı benden beni / Bana seni gerek seni // Ben yanarım dünü günü / Bana seni gerek seni" ifadelerinde Yunus, hakiki aşka yönelmiş bir derviş olarak karşımıza çıkar.

Miskin, ümmi, kemter, emre gibi lakapları, onun tevazusuna işaret eder. "Bir kez gönül yıktın ise / Bu kıldığın namaz değil / Yetmiş iki millet dahi / Elin yüzün yumaz değil. (...) Yol oldur ki doğru vara / Göz oldur ki Hakk'ı göre / Er oldur alçakta dura / Yüceden bakan göz değil", "Bu dünyaya gönül veren / Sonucu pişman olırsın / Dünya benim dedikleri / Hep ona düşman olırsın" mısraları kendisinin Hakk için yaşayan kişiliğinin yansımasıdır. Yunus Emre'nin şiirlerinde hemen birçok konu eninde sonunda ölüm ötesine bağlanır. Zira insanı kötülüklerden alıkoyabilecek, mümkünse onu derviş yapabilecek en önemli husus, ahiret inancında kendini gösterir. Bu manada Yunus'un bu dünyanın geçici oluşuna değinmesi günümüz için de çok şey ifade eder. "Sana ibret gerek ise / Gel göresin bu sinleri / Ger taş isen eriyessin / Bakıp göricek bunları. (...) Bunlar bir vakt beğler idi / Kapıcılar korlar idi / Gel imdi gör bilmeyessin / Beğ kangıdır ya kulları".

Demek ki, Yunus Emre 'insan-ı kâmil' olabilmek için kişinin hasbî çaba içinde olmasını, aklı ve gönlü

terbiye etmesi için ilim yolunda ve arayış içinde olmasını salık verir. "Okumaktan ma'ni ne / Kişi Hakk'ı bilmektir / Çün okudun bilmezsin / Ha bir kuru emektir" mısraları ile hakiki manada ilmin kişiyi Hakk'a ulaştırmasına dikkat çeker. Hakk'ın bilgisine ulaşan kişiye düşen şey, O'nun aşkına yollara düşmesidir ki, biz buna Hakk rızasını talep etmek diyebiliriz.

Halk içinde Hakk ile birlikte olmak, dünyada iken ahireti unutmamak, dünyevi istekleri ilahî/ulvî olana bağlayabilmek gibi nice meziyeti kendinde barındıran derviş, Yunus Emre'nin kâmil insan anlayışında önümüze koyduğu bir figürdür. Bugün nice kişi nezdinde hayatı anlamlı kılmak adına sahte (araç/fani) tutkuların peşinde koşulmakta, hayat sadece buraya ve şimdiye hasredilmekte, niteliklerin yerini nicelikler kuşatmakta, zihin parçalanması olarak ifade edilen özü ve sözü başka kişilikler çoğaltmakta, dünyevileşme sorunu kendini hissettirmektedir. Bugün fikir ve gönül birlikteliği adına yine yeniden Yunus Emre'nin düşüncesi ne eğilmemiz gerekir. Yunus Emre gibi büyük bilgelerin varlığı sebebiyle olsa gerek ki, nice zorluklar içindeki Müslümanlar kendilerini toparlayabilmiş, gönül ve fikir birliği kurabilmişlerdir. İnsanlık günümüzün teknolojik şartları açısından dünya çapında atomize olma, yalnızlaşma tehlikesi ile baş başadır. Hâlbuki Kur'an, dünya ve ahiret hayatında insanı hep toplumsal hâliyle ele almış, İslam düşünürleri onu "medeniyyü'n-bi't-tab'/doğası gereği toplumsal canlı" olarak nitelendirmişlerdir. Bu açıdan insanı ve hayatı anlamlı kılmak için Yunus Emreleri güncellemeye sadece İslam dünyasının değil insanlığın ihtiyacı vardır. ■

OTAĞLARDAN KÖY ODALARINA HZ. ALİ CENKNAMELERİ

Emin GÜRDAMUR

“Babamın uzun kış geceleri hazırladığı cenklerde
Binmiş gelirdi Ali bir kırata
Ali ve at, gelip kurtarırdı bizi darağacından
Asya’da, Afrika’da, geçmişte gelecekte”

Sezai Karakoç, Çocukluğumuz

Hz. Ali Cenknemeleri, Anadolu’da yükselen İslam düşüncesinin Türk destan geleneğiyle harmanlanarak ortaya çıkardığı epik eserlerdir. Halk arasında, otağlarda ve ordugâhlarda ellerindeki kopuzlarla Dede Korkut Hikâyeleri söyleyen ozanlar, sonraları İslami unsurları daha yoğun olan destanlara yönelmişlerdir. XIII. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan Hz. Ali Cenknemeleri, kendisinden sonraki destanların hemen hepsini etkilemekle kalmamış, modern zamanlara kadar Anadolu’da okunarak hafızalarda tazeliğini korumuştur. İlk dönem İslam tarihine ait kurgusal unsurlarla bezeli bu kahramanlık anlatılarının merkezinde Hz. Ali vardır. Türk edebiyatının en eski kaynaklarından olan Hz. Ali Cenknemeleri, Arap ve Fars edebiyatından istinsah edilmiş, zamanla Türk folklorik unsurlarla güncellenmiş,

Dede Korkut destanlarının devamı olarak kültür hayatımızın içine girmiştir.

Cenknemeler daha çok anonim eserler olarak Anadolu’nun kendi birikim ve irfanıyla yoğrulmuş olsa da kimi nüshalarının müellifi bellidir. İlk cenknamenin, Şeyh Edebalî’nin damadı Dursun Fakih tarafından kaleme alındığını bilinmektedir. Yine XIII. asırda yaşamış Şeyyad İsa’nın, Hz. Ali’nin Salsal adlı

bir devle yaptığı savaşı anlatan Salname adlı eseri, ilk cenknamelerdendir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi âlimlerinden olan Dursun Fakih'in cenknameleri, Osmanlı ordusunda askerin maneviyatını kuvvetlendirmek için okunurdu. Aynı zamanda Osman Gazi'nin katipliğini yapan Dursun Fakih, Anadolu'da Türkçenin olgunlaşması, halkta karışık bulması noktasında çaba gösteren önemli isimlerdendir. Kirdecî Ali, Ma'azoğlu Hasan gibi isimler bu geleneğin adı bilinen müelliflerinin başında gelir. Cenknâmeler üzerinde çalışma yapmış olan Jean-Louis Mattei şunları söyler: "Burada asıl önemli olan husus, cenknamelerin yüzyıllar boyunca halkın hayallerini, rüyalarını ve düşüncelerini dile getirmiş olmasıdır. Cenknâmelerin Türk edebiyatının gelişip zenginleşmesinde büyük bir payı olduğunu da ifade etmek gerekir. Türk dili ve edebiyatının dokunaklı ve hassas ilk numuneleri olan bu eserler, sözlü edebiyatın yazıya aktarılan ilk örnekleri olma özelliğine de sahiptir."

(Jean-Louis Mattei, Hz. Ali Cenknâmeleri, Kitabevi Yay., İstanbul 2004, s. 15.)

Cenknameler, biyografik eserler değildir. Tarihî gerçeklikten uzaktır. Neredeyse baştan sona fantastik öğelerle, kurgularla ve gerçeküstü olaylarla doludurlar. Bu yanlarıyla ilmi değil daha ziyade edebî eser olma özelliği taşırlar. Aşılacakları zengin hayal gücüyle moral değerlere, millî ve dinî amaçlara hizmet etmişlerdir. Necip Tosun, Anadolu insanının, bu destanlarda fazilet ve erdemi bulduğunu, ortak seslere saldıranları bu destanlarla mahkûm ettiğini söyler. Toplum bu anlatılarla bir direniş ve savunma hattı kurmuştur. Geleneklerini yağmalamak isteyen zalimleri ve barbarları Hz. Ali'nin, Hz. Hamza'nın, Battal Gazi'nin cenkleriyle ye-

nilgiye uğratmıştır. (Necip Tosun, Doğu'nun Hikâye Kuramı, Büyüyenay Yay., 1. Baskı 2014, s. 237.)

Kahramanlığın ön plana çıkartıldığı hikâyelerde sadece kâfirlerle değil canavarlarla, ejderhalarla ve olağanüstü güçlerle de savaşılır. Destanların mitolojik eserlerden farkları trajedi barındırmamalarıdır. Anlatı sade ve tek boyutludur. Bütün yan unsurlar asıl kahramanın gücünü ortaya koyabilmesi, daha kusursuz temayüz edebilmesi için vardır.

**Cenknameler,
biyografik eserler
değillerdir. Tarihi gerçeklikten
uzaktır. Neredeyse baştan sona
fantastik öğelerle,
kurgularla ve gerçeküstü olaylarla
doludurlar. Bu yanlarıyla ilmi değil
daha ziyade edebî
eser olma özelliği taşırlar.**

Destan kahramanı, mitolojik kahramanın aksine yenilmez, ikilemde kalmaz. Bir yerde bir zalim ortaya çıkar, Hz. Ali de kılıcı Zülfikar'ı alıp atı Döldül'e biner, düşmanla savaşa gider. Bazen tek başına binlerce kişinin hakkından gelir bazen bir narasıyla savaşın bütün kaderini belirler. Ama her defasında düşmanı dize getirir, tövbe ettirir ve mazlumları onun elinden kurtarır.

Cenknameler, Türkçede yepyeni bir üslup kazanmıştır. İslam öncesi

alp tipiyle cenknamelerde ortaya çıkan gazi tipi arasındaki farka işaret eden Prof. Dr. Mehmet Kaplan, alp tipinin sadece fetih ve zafer amaçlı güttüğünü, gazi tipinin ise fetih ve zafer amacının yanında İslam'ı tebliğ etmek gibi bir gaye taşıdığını söyler. (Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3: Tip Tahlilleri, Dergah Yay., 2. Baskı, s. 112.) Cenknâmelerde Maveraünnehir ve Horasan bölgesinden gelen tasavvufi anlayışların da etkisi vardır. Hz. Ali Cenknâmeleri dil ve düşünce açısından Türk halk hikâyeciliğindeki epik destan geleneğine eklenir. Ama cihangirliğin yanı sıra damıtılmış kimi davranışların irfan temelli olduğu gözlenir. Kişilerin gerçekliklerinden ziyade, kahramanlıklarına, olağanüstü yanlarına vurgu yapılır. Onların beşeri yönleri neredeyse tamamen ortadan kaldırılır. Yazılı ve sözlü pek çok çeşidi bulunan cenknameler modern zamanlara kadar Anadolu insanının muhayyilesini beslemiş, millî ve manevî heyecanını diri tutmuştur.

Hz. Ali, ilk Müslümanlardandır. Hz. Peygamber'in yeğeni ve damadıdır. Hicret'te müşrikleri yanıltmak için onun yatağına yatmış, aşere-i mübeşşereden sayılmış, dört halifeden biri olmuştur. Onun ilmi ve cesareti, Türk insanında eskiden beri saygı duyulup el üstünde tutulan kimi hasletlerle örtüşmüştür. Bu hikâyeler aracılığıyla Hz. Ali, Anadolu insanının âdeta düşünce dünyasının iliklerine işlemiştir. Halk onu sevmiş, gerçek hayatının içine buyur etmiştir: "Anadolu'da ona camiler yaptırmış, geçit vermez dağları kılıcıyla yardırarak geçitler açtırmış, dağların doruklarında, yalçın kayaların üzerinde ona, Döldül'e ve Zülfikar'a ait izler bulmuştur. Maraş'taki Ali Kayası, Turhal'daki Kesik

Baş Camii, Sivas'taki Gebzel Geçidi, Çarşamba'daki Göceli Camii, Beşikdüzü'ndeki Ali Taşı, Araklı'daki Azdehrin Gölü, İskilip'teki kaya oymakları bunlardan yalnızca birkaçıdır.” (N. Ahmet Özalp, Hz. Ali Cenklere, Kapı Yay., 1. Baskı 2017, s. 9.)

Asırlar boyunca Hz. Ali Cenknameleri, Anadolu'da en çok sevilen, okunan, okutulan eserlerin başında gelmiştir. Kiraathanelerde, köy odalarında ve hatta mescitlerde akşam ve yatsı namazı arasında, bir kişinin okuyup diğerlerinin dinlediği cenknameler, özellikle çocukların hayal dünyalarında rengârenk haleler uyandırmış, derin izler bırakmıştır. Anadolu'da merhamet, fedakârlık, diğerkâmlık gibi duygular büyük ölçüde bu nevi anlatılardan beslenmiş, ete kemiğe bürünmüştür. Cenknamelerin çekirdeğini ahlaki değerlere bağlılık ve kötülüğe karşı mücadele oluşturur. Osmanlı'nın kuruluş yıllarından itibaren askerler harplere bu cenknamelerle hazırlanmış, onların coşkusunu muharebe meydanlarına yansıtmıştır. Ahilik teşkilatının kendini Hz. Ali'ye dayandırması, Orta Asya menşeli pek çok tarikatın ve tasavvufi akımın silsilesini Hz. Ali'ye nispet etmesi, Yeniçeriler arasında Hz. Ali'nin “Koca Leşker” yani büyük asker olarak anılması, onun Türklerin gönlünde özel bir yeri olduğunu gösterir. Uhut Savaşı'ndaki başarısından dolayı Hz. Peygamber'den övgü alan Hz. Ali, Anadolu insanının havsulasında güçlüyken affetmenin, öfke anında hilmi kuşanmanın, düşmana bile adil davranmanın, insanlara yardım için sürekli gayret etmenin nişanesi olarak parıldar. Onun gözünde Hz. Ali bir şahıs değil rol modeldir. Ozanlar, cenknameleri her ne kadar Farisi kaynaklardan istinsah etmişlerse de kendi itikadi görüşleriyle bezemiş ve

güncellemişlerdir. Cenknamelerde Allah inancından kader algısına kadar pek çok dinî tavır, Maturidilik ve Hanefilik eksenine oturtulmuştur. (Prof. Dr. Mehmet Atalan, Hz. Ali Cenknamelerinde Maturidilik ve Hanefilik ile İlgili Unsurlar, e-makâlât Mezhep Araştırmaları, III / 1, Bahar 2010, s. 65-103.)

N. Ahmet Özalp'in derlediği cenklerin isimleri şunlardır: Haverzemin Cengi, Hayber Kalesi Cengi, Kan Kalesi Cengi, Berber Kalesi Cengi, Muhammed Hanife Beni Hafatan Cengi, Mağrip Ejderhası Cengi, Muhammed Hanife, İmam Hasan, İmam Hüseyin'in Cenklere. Cenknamelerde Hz. Peygamber şefaat edendir. Hz. Ali'nin arkasında onun manevi gücü vardır. Yüzünden nurlar saçar, öyle ki Bizans elçisi ondan etkilenir. Pek çok kişinin rüyasına girip Müslüman olmasına vesile olur. Hz. Ali'yi ekseriyetle o vazifelerlendirir. Emindir, denge unsurudur. Hz. Ali genel olarak merhametli, bilge, nefsanî davranışlardan arınmış bir karakter olarak temayüz eder. Hayber Kalesi Hikâyesi'nde savaş esnasında yüzüne tüküren kâfiri affeder, kâfir de onun bu davranışından etkilenerek Müslüman olur. Hikâyelerde bir diğer kişi Kanber'dir. Hz. Ali'nin azatlı kölesidir. Döldül'ü ve Zülfikar'ı o getirir. Döldül, Mısır melikin Hz. Peygamber'e, onun da Hz. Ali'ye hediye ettiği attır. Binicisini taşır. Kesik Baş hikâyesinin Nurullah Hoca nüshasında, onun ağlamak gibi kimi insani vasıflara da sahip olduğu gözlenir. Hikâyelerde masumiyetin ve zarafetin sembolü olarak kuşlar da yer alır. Kendilerine zulmeden ejderhayı Hz. Peygamber'e şikâyet ederler. Kimi zaman bu kuş Simurg olarak nitelendirilir. Hz. Ali Döldül'e biner ve Kaf Dağı'na gider. Ejderhayı yener. Tövbe eden ejder-

ha kuşun eşini ve çocuklarını ona geri verir. Yine Kesik Baş hikâyesinde zulme uğradığı için Hz. Peygamber'e müracaat eden Kesik Baş, bir devin gövdesini ve eşini yediğini söyler. Hz. Ali ona da yardım eder. Hikâyenin sonunda Kesik Baş, gövdesine, oğluna ve eşine kavuşur.

Hz. Ali, Kesik Baş ve Hikâyat-ı Kuş hikâyelerinde ejderhalarla savaşıyor. Bu durum, cenknamelerin kurgulanma süreçlerine dair kritik bilgiler taşır. Jean-Louis Mattei, aynı devirde Avrupa'da ejderhaları öldüren şövalyelere dair bol miktarda efsane olduğunu hatırlatır. Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak da Türklerin XI. yüzyılda Anadolu topraklarına ayak bastıklarında kesik baş motifli efsanelerle karşılaştıklarını, temsil etmekte oldukları İslami cihat ve gaza ruhunu halk efkârında yansıtmak için bu efsaneleri İslami motiflerle besleyerek yeniden kurguladıklarını belirtir. Hatta ilerleyen zamanlarda bu kesik baş hikâyeleri, Hristiyan folkloruna da tesiri altına alacaktır. (Ahmet Yaşar Ocak, Türk Folklorunda Kesik Baş, Der-gâh Yay., 1. Baskı 2013. s. 88.)

Hz. Ali Cenknameleri modern Türk edebiyatını da etkilemiştir. Halide Edip'ten Cemal Süreya'ya, Sezai Karakoç'tan Erdem Beyazıt'a pek çok isim, küçük yaşta dinledikleri cenknamelerin muhayyilelerinde bıraktığı derin izlerden bahseder. Halide Edip Adivar, anılarında şu ifadeleri kullanır: “Ruhumun kahramanı Hz. Ali idi. Ahmet Ağa onun harplerine ait birçok hikâyeler okumuştum. Gerçi Hz. Ali'nin hayatı harplerle dolu idi; fakat onları okurken hiçbir defa acaba o devirde çocuklar ve halk ne hissederdi diye düşünmedim. Bilakis bana Hz. Ali'nin başta olduğu savaşlarda ve yerde herkes kendini emniyette hisseder gibi gelirdi. Bilhassa Hz. Ali'nin insanları yiyen

Hız. Ali Cenknemeleri modern Türk edebiyatını da etkilemiştir. Halide Edip'ten Cemal Süreya'ya, Sezai Karakoç'tan Erdem Beyazıt'a pek çok isim, küçük yaşta dinledikleri cenknemelerin muhayyilelerinde bıraktığı derin izlerden bahseder.

ejderhaları öldürmesi çok hoşuma giderdi. Hız. Ali, savaş meydanı kahramanının karşısına çıkamadığı iptidai ve kolektif kafalardaki korku sembolünü yok eden bir manevi kudret ifade ediyordu.” (Halide Edip Adivar, Mor Salkımlı Ev, Can Yay., 1998, s. 89.) Şair Cemal Süreya ise cenk kitaplarını en az yüz kez okuduğunu aktarır ve “Yazarlığımı bilmem ama okurluğum buradan kaynaklanır.” der. Cami önündeki kitapçılara gidip Kan Kalesi aradığını fakat bulamadığını, cenk kitaplarının artık satılmadığını söyleyerek hayıflanır.

(Cemal Süreya, Günler, YKY, 4. Baskı 2013. s. 389.) Erdem Beyazıt okuma serüvenini ve dinî altyapısını Hız. Ali Cenknemeleri'ne borçlu olduğunu söyler: “İlkokuldayken mutlaka her gece bir Hız. Ali kitabı okurdum. Maraş'ta Ulu Cami'nin kenarında satılırdı o kitaplar. İlkokulda bir arkadaşım vardı Hacı Elmas. Onunla beraber alır, değiş tokuş ederdik, yani masrafı yarıya bölmüş olurduk. Tabii ağlayarak okurduk. Dinî alt-yapım bu kitaplardan gelir.” (Dinçer Eşitgin, 50. Sanat Yılında Erdem Beyazıt, Edebiyat Ortamı, Sayı 1, Mart-Nisan 2008.)

Kadim anlatılar ve destanlar toplumun bilinçaltında yaşamaya, onu belirlemeye, biçimlendirmeye devam ederler. İnsanlar destanları, destanlar insanları şekillendirir. Bu noktada Carl Gustav Jung'un “kolektif bilinçaltı” kavramını tanımlarken mitlere, eski söylencelere atıfta bulunması dikkat çekicidir. Öte yandan günümüzde fantastik anlatılara gösterilen yoğun ilgi, insanoğlunun yüzyıllardır bu tarz hikâyelerle beslenen belleğiyle açıklanabilir. Hız. Ali Cenknemeleri, her ne kadar büyüüp serpildikleri coğrafyada derin uykusuna çekilmişse de yerli bir anlatı imkânı olarak hâlen nefes alıp vermeye, modern ozanlarca güncellenmeyi beklemeye devam etmektedirler. ■

BAŞKANLIĞIN KÜÇÜK AMA ANLAMLI YAYINI: “HAZRETİ ALİ DİYOR Kİ..”

Dr. Mehmet BULUT | DİB Başkanlık Müşaviri

1 920-1924 yılları arasında Büyük Millet Meclisi hükûmetlerinde yer alan ve ülkemizde din hizmetlerinin deruhtesinde Şeyhülislamlık müessesesiyle Diyanet İşleri Reisliği arasında köprü vazifesi gören Şer'iyye ve Evkaf Vekâletini son derece önemserim. Üstlendiği misyonu, kısa ömründe yapabildikleri yanında geleceğe yönelik tutarlı projelerini, vekâlet çerçevesinde din hizmetlerinin geleceğine yönelik beslenen ümitleri, buraya bel bağlayan insanların yüreklerinde taşıdıkları ulvi heyecanı, medeniyet tasavvurlarını ve nihayet bunların Asr-ı Saadet'te yaşanan İslâm'a duydukları özlemi... Diyebilirim ki, vekâlet çerçevesinde dönemin ricalinin geleceğe yönelik bu ümit ve tasavvurları, vekâletin kısa süren ömründe yapabildiğinin çok daha ilerisindedir. Hemen belirtelim, aynı heyecan ve tasavvuru Reisliğin ilk bir-iki yılında da söz konusudur ama sadece o kadar... Bu cümleden olarak mesela Vekâletin başlattığı yayın faaliyetleri de Reislikçe örnek alınmak istenmiş, ancak maalesef bu, bir iki teşebbüsün dışında sonuçsuz kalmıştır.

Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti, diğer hizmetleri yanında, bünyesinde oluşturduğu Tetkikat ve Te'lifat-ı İslâmiye Heyeti adlı birimle -buna kısaca "Yayın Kurulu" dememiz mümkün- yayın faaliyetinde de bulundu. Bütün imkânsızlıklara rağmen 1922-1924 arasında üç yıl içinde on adet eser yayımlamayı

başardı. Yıllar önce, değişik kütüphanelerde bu kitapları tespit için çalışmalar yapmış ve sonuçlarını bir makale hâlinde Diyanet İlmi Dergi'de yayınlamıştım (c. 30, sy. 1, Ocak-Mart 1994, s. 3-16.)

Dikkat çekicidir ki, sözü edilen on eserden üçü, Anglikan Kilise-

Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti, diğer hizmetleri yanında, bünyesinde oluşturduğu Tetkikat ve Te'lifat-ı İslâmiye Heyeti adlı birimle -buna kısaca "Yayın Kurulu" dememiz mümkün- yayın faaliyetinde de bulundu. Bütün imkânsızlıklara rağmen 1922-1924 arasında üç yıl içinde on adet eser yayınlamayı başardı.

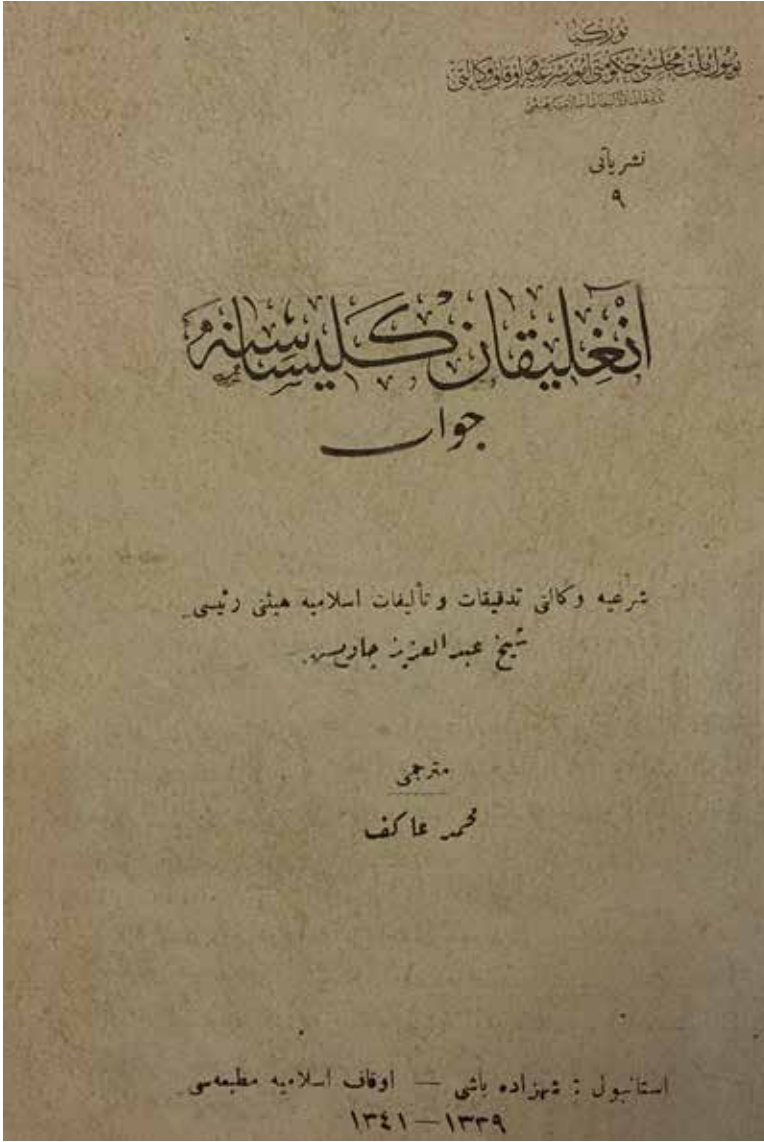
sinin vaktiyle İslam dini hakkında yönelttiği dört soruya cevap teşkil etmek üzere hazırlanmış kitaplarıdır. Birincisi, İzmirli İsmail Hakkı Bey tarafından yazılan Anglikan Kilisesine Cevap (el-Cevâbü's-Sedîd fî Beyâni Dîni't-Tevhîd), ikincisi Abdüaziz Çâviş tarafından

yazılan Ecvibetî fî'l-İslâm an-Es'ileti'l-Kenîseti'l-Ancilikaniyye, üçüncüsü de, bu kitabın Mehmed Âkîf Bey tarafından Anglikan Kilisesine Cevap adıyla yaptığı tercümedir. Merhum Âkîf, aynı müellifin Âsârul-Hamr adlı eserini de İçkinin Hayat-ı Beşerde Açtığı Rahneler adıyla tercüme etmiş ve her ikisi de yine adı geçen heyet yayınları arasında yayımlanmıştı. Bu arada, Abdülaziz Çâviş'in Mısırlı bir âlim olduğunu ve sözü edilen heyetin reisliğini de yaptığını belirtiyim. Evet, Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Şer'iyye Vekâleti, liyakatine binaen Tetkikat ve Te'lifat-ı İslâmiye Heyetinin başına Mısırlı bir âlimi getirmişti ki, üzerinde temmüle değer bir husustur. Öyle ki, dönemin bir kısım mebusları onun hakkında, "çok değerli bir âlimimizdir" şeklinde hüsnü şehadette bulunmuşlardı.

Anglikan Kilisesine cevap

Anglikan Kilisesinin İslam dini hakkındaki soruları ve bu soruları cevaplandırma çabalarının uzun bir hikâyesi vardır. Özetleyecek olursak;

Dinler hakkında araştırmalar yapmak üzere Anglikan Kilisesine bağlı olarak İngiltere'de kurulan "Külliyat-ı Edyan Cemiyeti"nin başkanı, 1916'da Şeyhülislam Haydarizade İbrahim Efendi'ye bir mektup göndererek, "İslam'ın hakiki sesini" duymak emeline olduğunu ve bu sebeple İslam ve Müslümanlar hakkında tanıtıcı bir kitabın hazırlanmasını istemişti. Hazırlanacak ese-

Abdülaziz Çâviş tarafından yazılan ve Mehmed Akif Bey tarafından Türkçeye çevrilen “Anglikan Kilisesine Cevap” adlı eserin iç kapağı.

rin 50 bin kelime civarında olması arzu ediliyordu. Yazılacak eserde dört sorunun cevaplandırılması talep edilmişti. Şer’iyye vekillerinden Mehmed Vehbi Efendi’nin ifadesiyle nakledecek olursak, bu sorular; “Hz. Peygamber’in dini nedir? Bu din fikir ve hayata neler bahşediyor? Zamanımızın mezahim-i mütenevvasını nasıl tedavi ediyor? Dünyayı gerek daha iyi gerek daha fena bir surette taklib eden kuva-i siyasiye ve

maneviyeye ne diyor?” şeklindeydi.

Bu sorulardan özellikle son ikisi üzerinde duruluyordu. Yirminci yüzyılın başlarında Avrupa içtimai hayatını altüst eden kapitalizm, sosyalizm ve Bolşevizm gibi akımların doğurduğu sosyal çalkantıları İslam’ın nasıl tedavi ettiği/edeceği öğrenilmek isteniyordu.

Haydarizade İbrahim Efendi böyle bir eserin yazılmasını Meşihat ma-

kamına bağlı bir İslam akademisi konumunda olan Dârü’l-Hikme-ti’l-İslamiye’ye havale etmiştir. Eserin tertip ve yazımı hakkında uzun uzadıya müzakerelerden sonra nihayet üyelerden dört zat tarafından ayrı ayrı risaleler yazılmasına karar verilmiştir. Bu doğrultuda hazırlanan dört ayrı çalışma Meşihat Makamına takdim edilmiştir. Risaleler makamca tetkik olunduktan sonra bunlardan İzmirli İsmail Hakkı Bey’in eseri kabul edilmiş, diğer zatların çalışmalarının boşa gitmesi için onlardan da bazı bahislerin alınması uygun görülmüştür. Nitekim bu iş için oluşturulan komisyon, İsmail Hakkı Bey’in çalışmasını esas almış, çok az da olsa diğerlerinden de bazı alıntılar yaparak kitaba son şeklini vermiştir.

Şeyhülislamlığın lağvından sonra, İzmirli İsmail Hakkı Bey, Şer’iyye Vekâleti Tetkikat ve Telifat-ı İslamiye Heyeti azalığına tayin olunca İstanbul’dan ayrılmış ve söz konusu kitap İstanbul’da kalmıştır. Mehmed Vehbi Efendi, Şer’iyye Vekilliğine seçilince İzmirli İsmail Hakkı Bey’in bu çalışmasını İstanbul’dan getirtmiş, vekâletin kurulları olan İfta ve Tetkikat ve Te’lifat-ı İslamiye Heyetlerini görevlendirerek eseri yeniden tetkik ettirmiştir. Her iki heyet, pek az değişiklikle eserin basılmasını kararlaştırmış ve nihayet çalışma Anglikan Kilisesine Cevap (el-Cevâbü’s-Sedîd fî Beyâni Dîni’t-Tevhîd) adıyla heyetin 2 numaralı eseri olarak 1923’te yayımlanmıştır.

İzmirli’nin eserinin yayını yanında, Şer’iyye Vekili Mehmed Vehbi Efendi, sözü edilen heyetin reisi Abdülaziz Çâviş’ten aynı konuda kısa, daha derli toplu bir kitabın daha hazırlanmasını talep etmiş ve mumailayh yukarıda da sözünü ettiğimiz, Ecvibetü fi’l-İslâm an-’Es-i-

leti'l-Kenîseti'l-Ancilikaniyye adlı eserini yazmıştır. Bu Arapça eser henüz yayımlanmadan, eserin, merhum Âkif tarafından yapılan Türkçe tercümesi Anglikan Kilisesine Cevap adıyla heyetin 9 numaralı kitabı olarak basılmıştır (Abdülaziz Çâviş, Anglikan Kilisesine Cevap, Tercüme: Mehmed Akif, Şehzadebaşı Evkaf-ı İslamiye Matbaası, İstanbul 1341/1339 (1923), 290 sayfa). Bu eser bilahare aynı adla ve sadeleştirilerek Başkanlık yayınları arasında birkaç kez basılmıştır (İlk baskısı, Ankara 1974, 199 sayfa).

Bu arada belirtelim ki, bu konuda yazılan eserler sözü edilen üç kitapla sınırlı değildir kuşkusuz. İzmirli İsmail Hakkî'dan, Abdülaziz Çâviş'ten Ömer Nasuhi Bilmen'e daha birçok mütefekkir ve âlim konuyu ciddiye almış, sözü edilen sorulara şöyle layık-ı veçhile cevap vererek İslam'ı savunmak için çaba sarf etmişlerdi.

Hazreti Ali Diyor ki..

Makalemizin başlığına ancak şimdi dönebiliyorum.

Hazreti Ali Diyor ki., Başkanlığın 1954'te yayınladığı bir kitapçığın adıdır (Diyanet İşleri Reisliği Yayınları, Yayın No: 31/27, Ankara 1954, 35 sayfa; 3. baskı, Ankara 1959, 36 sayfa).

Başkanlık 1952-1954 yılları arasında bir dizi yayın faaliyeti gerçekleştirmiş ve bu çerçevede cep boyu, sayfa sayısı az, kolay okunabilen 29 eser yayımlamıştı. İşte 35 sayfalık Hazreti Ali Diyor ki.. adlı kitap da bu dizi yayının 27'ncisini teşkil etmişti.

Hz. Ali Diyor ki.. adlı kitapçık, işte yukarıda sözünü ettiğimiz Anglikan Kilisesinin sorularını cevapla-

mak üzere hazırlanan eserlerden Abdülaziz Çâviş tarafından yazılıp merhum Mehmed Âkif tarafından tercüme edilerek Tetkikat ve Te'lifât-ı İslâmiye Heyeti yayınları arasında neşredilen Anglikan Kilisesine Cevap adlı eserin 167-187. sayfaları arasında yer alan kısımdır.

Hiz. Ali Efendimizin, Mısır'a vali tayin ettiği Mâlik bin el-Haris el-Eşter'e (v. 37/657) yazdığı emir ve talimatı muhtevi bu mektup, İslam'ın devlet yöneticilerine yöne-

Başkanlık 1952-1954 yılları arasında bir dizi yayın faaliyeti gerçekleştirmiş ve bu çerçevede cep boyu, sayfa sayısı az, kolay okunabilen 29 eser yayımlamıştı. İşte 35 sayfalık Hazreti Ali Diyor ki.. adlı kitap da bu dizi yayının 27'ncisini teşkil etmişti.

lik prensiplerin bir kısmını ortaya koyması, müellif Çâviş'in ifadesiyle, "Müslümanlığın bütün şubat-ı idare ve siyasetindeki ruhu"nu kemâli vuzuh ile göstermesi sebebiyle söz konusu esere alınmıştır.

Çâviş'in eserine aldığı bu emir ve tavsiyelerin, Rasulüallah'ın rahle-i tedrisinden geçmiş Hz. Ali Efendimize ait olması bizim için başlı başına bir önem arz ediyor. Ayrıca

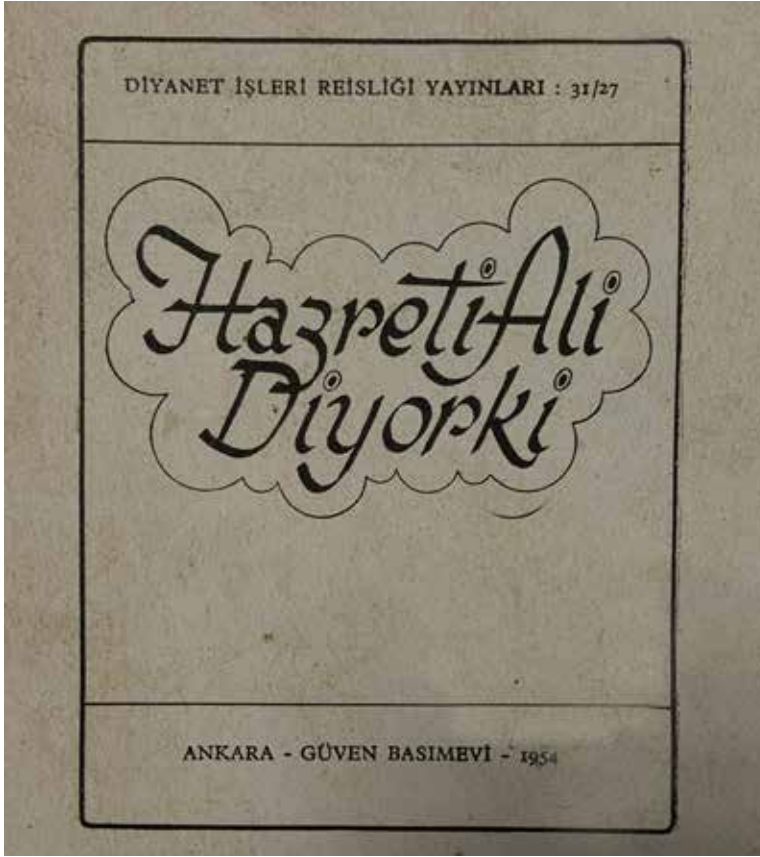
tercümenin bir "edîb-şehîr"imizin, merhum Mehmed Âkif'in kaleminden çıkmış olması, esere daha da bir önem kazandırıyor. Başkanlığımızın bunu, 1954 yılında gayet yerinde bir teşebbüsle müstakil bir kitapçık hâlinde yayımlaması da takdire şayandır.

Tadımlık kabilinden, bu kitapçıktan bazı paragraf ve cümleleri aşağıya alıyorum. Buraya aldığım kısımlarda olabildiğince Âkif'in tercümesine bağlı kalmaya itina gösterdim. Bakalım Hz. Ali Efendimiz, tayin ettiği valinin şahsında, asırlar ötesinden bizlere ne emir ve tavsiyelerde bulunuyor? Değil mi ki, hepimiz, Sevgili Peygamberimizin buyurdıkları gibi, kendi konumumuz çerçevesinde birer idareci sayılırız. Buyurun...

Mektubuna besmeleden sonra Allah'tan korkup O'na itaat etmeyi, Peygamberin sünnetine uymayı, insanı alabildiğine fenalığa yönelten nefsin dizginlenmesini emrederek başlayan Hazreti Ali, şöyle devam ediyor:

"...Ey Mâlik, ben seni öyle memleketlere gönderiyorum ki, birçok hükümetler senden evvel adalet sürdü, zulmetti. Sen vaktiyle nasıl senden evvelki valilerin icraatını gözden geçiriyordun, halk da şimdi öylece senin icraatını gözetecek. O zaman senin onlar hakkında söylediklerini halk da şimdi senin hakkında söyleyecek. Kimlerin sâlih olduğu ancak Allah'ın kendi ibâdı lisanından söylediği sözlerle anlaşılır. Onun için biriktireceğin en sevimli azık, salâha makrûn a'mâl olsun...

"Halk için kalbinde muhabbet, merhamet duyguları, lütuf meyilleri besle. Sakın biçarelerin başına,

"Anglikan Kilisesine Cevap" adlı eserin 167-187. sayfalarının Başkanlık tarafından bir kitapçık hâlinde yayımlandığı "Hz. Ali Diyor ki.." baskısının iç kapağı.

kendilerini yutmayı ganimet bilen yırtıcı bir canavar kesilme! Çünkü bunlar iki sınıftır; ya dinde kardeşin, ya hilkatte bir eşin."

"Umûrun içinden öylesini ihtiyar etmelisin ki, hak hususunda en mutavassıtı, adalet itibarıyla en şamilî olsun; sonra halkın rızasını en ziyade cami bulunsun. Zira ammenin hoşnutsuzluğu eşhasın rızasını hükümsüz bırakır; eşhasın gazabı ise ammenin rızası içinde kaynar gider."

"İnsanlar hakkındaki bütün kin ukdelerini çöz; seni intikama doğru sürükleyecek iplerin hepsini kes!.."

"Hele alt tabakadaki her türlü ça-

reden mahrum fukara ve bıçaregân ile felaketzedeler, kötürümler hakkında Allah'tan korkmalı, hem çok korkmalısın. Bu tabakada hâlini söyleyen de var, söylemeyen de var. Allah'ın bunlara ait olmak üzere hıfzını sana tevdi ettiği hakkı sıyanet et!.. Sakın azamet seni onlarla uğraşmaktan alıkoymasın... Yine bunlardan olup da nazarların tahkiri, ricalin istiskali yüzünden işleri sana kadar gelemeyenleri araştır... Hâsılı öyle çalış ki, huzur-i Bâri'ye çıktığın zaman 'vüs'umu sarf ettim' diyebileşin."

"Erbab-ı ihtiyaç için, sırf kendileriyle meşgul olacağın bir zaman ve mekân ayır. Ve hepsiyle beraber

otur da seni yaratan Allah'ın rızasını celbedecek bir tevazu göster. Sonra askerini, yardımcılarını, muhafızlarını, zabita memurlarını yanlarında bulundurma ki, söylemek isteyen çekinmeden derdini dönebilsin. Ben aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimizden birkaç yerde işittim: 'İçindeki zayıfın hakkı serbestçe kavisinden alınamayan bir ümmet hiçbir zaman kuvvetlenemez' buyurmuştu."

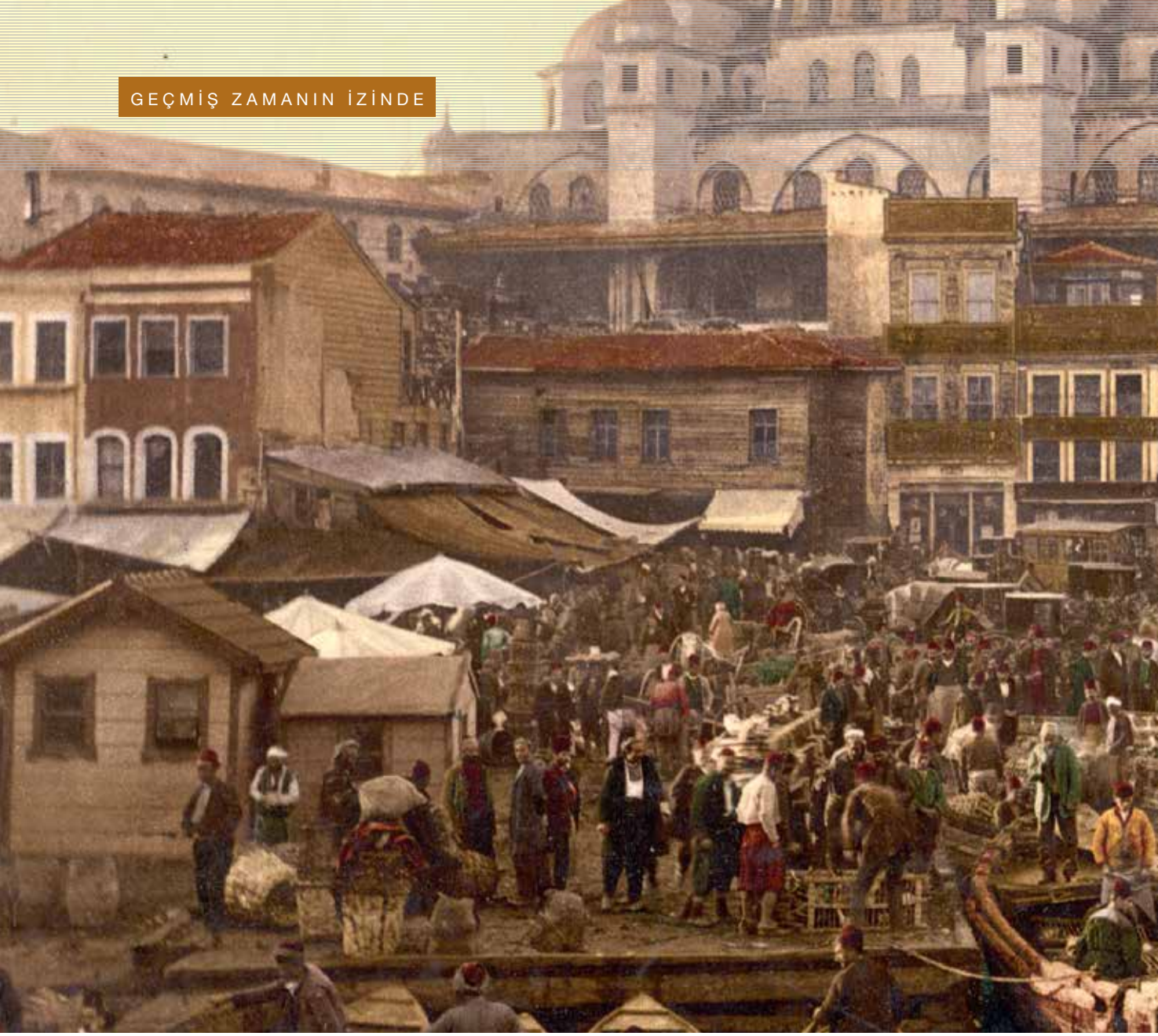
"...Halisen li-vechillâh eda edeceğin taatin en başlıcası da Zât-ı İlâhiye has olan feraizi yerine getirmekten ibaret olsun... Şayet namazında halka imam olmuşsan, sakın ne bıktıracak ne de bir hayra yaramayacak gibi kıldırma... Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz beni Yemen'e gönderirken, 'onlara namazı nasıl kıldırırım' demiştim. 'En zayıflarının namazları gibi' buyurmuşlardı."

"Bir de sakın kendini beğenme, sakın nefsinin sana hoş gelen cihetlerine güvenme, sakın yüzüne karşı medholunmayı isteme! Zira iyilerin ne kadar iyiliği varsa hepsini mahv için şeytanın elindeki fırsatların en sağlamı budur..."

"Hiddetine, gazabına, eline, diline hâkim ol ve bunların hepsinden masun kalabilmek için badirelerden geri durup şiddetini tehir et ki, öfken geçsin de iradene mâlik olasın..."

"...Bizim niyazımız Allah'adır. Ve's-selâmu alâ Rasûlillâh..."

Sonuç olarak bir şey söylememi isterseniz -belki ilgisiz kalacak ama- şunu derim: Hep kendi yaptıklarımıza takılıp kalmayalım; eslafımızın yapıp ettiklerine, vücud getirdiklerine de bakalım. Böyle yapmakla ufkumuz daha da genişleyebilecektir. ■

BİR ZAMANLAR OSMANLI

Nermin TAYLAN

Bir zamanların asil şehri İstanbul, genç neslin eğitimi, nezaketi ve güzel ahlakıyla tüm dünyaya ün salmıştı. Erkeğe kadına, gence yaşlıya, anneye babaya, dedeye ataya edilen hitaplar âdeti name gibi söylenir, bu nameler hitap edilen kişilerin gönlüne sevgiyle dokunurdu.

Hem dönem kaynaklarında hem de yaşayan hazinelerimizden bizlere nakledilmektedir. Kadına hanımefendi, erkeğe beyefendi denilirmiş, yaşlıya efendi veya efendibaba diye hitap edilirmiş. Dosta arkadaşına candan hürmet gösterilir, incinmesin diye naif kelimelerle söz söylenirmiş.

Osmanlı döneminde Türkçe kaleme alınmış eserlerin yanında Batılı

seyyahların ve yazarların kalemlerinden de Osmanlı dönemine dair vesikalar vardır. Yazar Guer, Türk gençleri hakkında şunları söylemektedir: “Türk toplumunda, baştan çıkmış, yüz kızartıcı işler yapan çocuk nadirdir. Ana ve baba saygısı çok büyüktür. Aile büyüklerinin sözleri dinlenir. Türklerin pek mükemmel görgü kuralları vardır.

Hepsine canı gönülden riayet ederler.” Türk dostu olarak bilinen ve “Dünyaya son bir kez bakacaksın deseler, bu bakışı İstanbul’un Çamlıca’sından isterdim.” diyecek kadar büyük bir İstanbul aşığı olan ünlü Fransız yazar, şair ve politikacı La Martine, Türk çocuklarının dürüstlüğünü şu sözlerle ifade eder: “Çocuklar çok dürüsttür. Sokakta bir şey bulan çocuk derhâl sahibini aramaya başlar.”

Gençlerin ve çocukların terbiyesinden başka Osmanlı toplumu,

insanları ve sosyal hayatı konusunda da Avrupalı gezginlerin sayısız tespitleri olmuştur. Tanınmış yazar Edmondo de Amicis, Osmanlı’yı şu ifadelerde ülkesine anlatır: “Tetkik ve tespitlerime göre, İstanbul’un Türk halkı, Avrupa’nın en nazik ve en kibar topluluğudur. Koca şehrin en ıssız sokaklarında dahi bir yabancı için hiçbir hakaret ve zarara uğrama tehlikesi yoktur...” Ünlü yazar Du Loir ise yıllarca incelediği toplumsal yapımız üzerine 1650’li yıllarda hazırladığı seyahatnamesinde Türkler hakkında şu tes-

pitlerde bulunmuştur: “Hristiyan memleketlerinde, pek yaygın olan küfürbazlık, öfke ve intikam hissi, Türklerde yoktur. Türkler ve Osmanlı toplumu bazı kötülükleri değil işlemek o kötülüklerden haberdar bile değillerdir. Hiç şüphesiz ki, ahlâk bakımından Türk siyasetiyle medeni hayatı, bütün cihana örnek olabilecek vaziyettir.”

1700’lü yıllarda İstanbul’da yaşamış olan Fransız müellif Motray, anılarında Osmanlı’dan bahsederken Türk dükkânlarında hiçbir zaman

tek meteliğinin kaybolmadığını, ne zaman bir şey unutsa, hiç tanımadığı dükkâncıların arkasından adam koşturduklarını, hatta birkaç kere Beyoğlu'ndaki ikametgâhına geldiklerini söyler. Hak, hukuk ve adalet, toplumun bütün katmanlarında bir hassasiyet kendini gösterir. Fransız generallerden Comte de Bonneval, Türkler hakkında, "Haksızlık, mürabahacılık, inhisarçılık ve hırsızlık gibi suçlar, Türkler arasında meçhuldür. Öyle bir dürüstlük gösterirler ki, insan çok defa Türklerin doğruluklarına hayran kalır." İfadelerini kullanır. 1740 yılında İstanbul'da bulunan İngiliz sefiri Sir James Porter, 1740'ların İstanbul'unu şöyle anlatır: "Gerek İstanbul'da gerekse İmparatorluğun diğer şehirlerinde hüküm süren emniyet ve asayiş, hiçbir tereddüde imkân bırakmayacak şekilde ispat etmektedir ki, Türkler çok medeni insanlardır."

F.H.A. Ubucini'nin iki ciltlik "La Türkiye Actuelle" (Türkiye Günlüğü) isimli eserinde ise Osmanlı halkının evlat sevgisini ve evladın da aileye olan saygısını şöyle anlatıyor: "Çocuklarını daha fazla şefkat ve alâka içinde yaşatan bir memleket de bilmiyorum. Sokaklarda çocuğunu omzuna, kucağına alarak yürüyen, onu fazla yürütmekten, yormaktan sakınan çok baba görülür. Ama büyüyen çocuk, babasına büyük saygı gösterir. Emretmedikçe oturmaz. Yalnız "Baba" şeklinde değil, babasının unvanı neyse 'Efendi Baba', 'Ağa Baba', 'Bey Baba', 'Paşa Baba' diye hitap eder. Küçük kardeş, büyüğüne saygı gösterir. Büyük kardeş asla ismiyle çağırılmaz, 'Abla' veya 'Ağabey' denir ki bizim dilimizde bu kelimeler meçhuldür."

Batılı gezginlerin ve yazarların eserlerinde dönemin sosyal haya-

tı, aile bağları ve davranış kalıpları bütün ayrıntılarıyla ortaya konulur. Fransız gezgin Dr. A. Brayer'in "Neuf annees à Constantinople" adlı kitabının 1836 Paris baskısının 1. cildinin 225. ve 226. sayfasında da Brayer, Türk ve Frenk çocuklarını arasındaki farka dikkat çeker: "Osmanlı'da analarla babaların ve ninelerle büyük ninelerin çocuklarına en tatlı sözlerle hitap edip encandan ihtimamlarla baktıklarını yukarıda görmüştük. İşte bundan

Osmanlı halkının vatansever, vakur, büyüğüne hürmetli, küçüğüne şefkatli, vefalı, sadakatli, hayirsever, cömert, merhametli ve hoşgörü sahibi olduğu, bu hususiyetleriyle Batılıları kendine hayran bıraktığı pek çok tarihî vesikada kayıtlıdır.

dolayı Osmanlı'da çocuklar yetişip adam oldukları zaman analarıyla babalarını yanlarında bulundurmakla iftihar ettikleri ve küçükken onlardan gördükleri şefkate mukabele etmekle bahtiyar oldukları hâlde, başka memleketlerde çok defa çocuklar olgunluk çağına girer girmez, analarıyla babalarından ayrılmakta, mali menfaatleri hususunda onlarla çekişe çekişe münakaşa etmekte ve hatta bazen kendileri refah içinde yaşadıkları hâlde onları sefaletle yakın bir hayat içinde bir-

rakmakta ve zavallılara karşı âdeta yabancılaşmaktadırlar."

Kanuni Sultan Süleyman zamanında Cenova'dan Napoli'ye giderken esir düşerek Türkiye'ye gelmek zorunda kalan ve doktor olması münasebetiyle dönemin Kaptan-ı Deryası Sinan Paşa'nın hekimliğine kadar yükselen İspanyol Pedro, 1552-1556 yıllarında Türkiye'de geçirdiği dört yılı, ülkesine döndüğünde kaleme alır. Pedro kaleme aldığı seyahatnamesinde Türklerle alakalı pek çok konuyu dile getirir. Seyahatnameyi incelerken dikkatimizi celp eden birkaç konu şöyledir: "İstanbul öyle işlek bir şehir ki, buraya günde İspanya'nın Valladolid şehrinin nüfusu kadar yabancı girip çıkar. (...) Türklerin bıraktığı hayır eserleri, bizde bırakılardan çoktur. Türk zenginleri, bizimkilerden daha cömert davranırlar. (...) Türkler sadece insanlara değil, hayvanlara bile iyilik yapmayı sevap sayarlar. Bir-iki düzine ciğer satın alıp, kedi ve köpekleri doyuranlara çok rastlanır. (...) Türkler adaleti Hristiyan, Yahudi, Müslüman herkese eşit olarak tatbik ederler. (...) Herkes kapısının önünü temiz tutmaya mecburdur. (...) Biz bu kimselere barbar diyoruz. Onlara barbar demekle, asıl biz barbarlığımızı ortaya çıkarmış oluyoruz." (Pedro'nun Zorunlu İstanbul Seyahati, Çeviren: Fuad Çarım, Güncel Yayıncılık, 2002.)

Osmanlı halkının vatansever, vakur, büyüğüne hürmetli, küçüğüne şefkatli, vefalı, sadakatli, hayirsever, cömert, merhametli ve hoşgörü sahibi olduğu, bu hususiyetleriyle Batılıları kendine hayran bıraktığı pek çok tarihî vesikada kayıtlıdır. Sultan II. Abdülhamid Han zamanında İstanbul'da bulunan Edmondo da Amicis, ülkesine döndüğünde "Constantinopoli" adlı bir eser

1700'lü yıllarda İstanbul'da yaşamış olan Fransız müellif Motray, anılarında Osmanlı'dan bahsederken Türk dükkânlarında hiçbir zaman tek meteliğinin kaybolmadığını, ne zaman bir şey unutsa, hiç tanımadığı dükkâncıların arkasından adam koşturduklarını, hatta birkaç kere Beyoğlu'ndaki ikamet-gâhına geldiklerini söyler.

yazar. Eserinde Osmanlı ülkesi ve Osmanlı insanının ahlâkı hakkında şunları yazar: "Paşasından sokak satıcısına kadar istisnasız her Türk'te vakar, ağırbaşlılık ve asillik ihtişamı vardır. Hepsi, derece farkları olmasına rağmen, aynı terbiyeyle yetişmişlerdir. Kıyafetleri farklı olmasa, İstanbul'da bir başka tabakanın olduğu belli değildir. (...) En ıssız sokaklarda bile, bir yabancı için küçük bir hakarete uğrama tehlikesi yoktur. Namaz kılınırken bile bir

Hristiyan camiye girip Müslüman ibadetini seyredebilir. Size bakmazlar bile, küstahça bir bakış değil, sizinle ilgilenen mütecessis bir nazar dahi göremezsiniz. (...) Sokaklarda bir yerde birilmek, yolu tıkamak, yüksek sesle konuşmak, çarşıda bir dükkânı lüzumundan fazla işgal etmek, ayıp sayılır..."

Evet, bir zamanların Osmanlı'sı, böyleymiş. Biz söylemiyoruz. Kâh görevi için gelip gördükleri kar-

şısında hayran kalan sefirler kâh Türk milletini tanımak için araştırma yapanlar. Bazen bir seyyahın kaleminden süzülüyor hayranlıkları, bazen bir diplomatın ülkesine yazdığı mektuplarda yer alıyor. Bugün "bizden adam olmaz" diyerek toplumsal özgüvenini kaybeden insanımızı, mensubu olduğu medeniyetten, o medeniyetin tarih boyunca inşa ettiği ihtişamlı şehirlerden, ahlaklı toplumdan ve erdem abidesi insanlardan haberdar etmeli, kendi tarihimize hemhâl olmalıyız. Gençler oradan alacakları ilhamla yeniden bütün dünyanın gıpta ile seyrettiği bir insan tipini, bir sosyal hayatı bu coğrafyada ege-men kılacaklardır.■

MEVLANA'YA GÖRE BİRLİKTE YAŞAMANIN İLKELERİ

Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ | Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi Dekanı

islam kelimesi sözlükte “barış, sulh, selamet” anlamlarına gelmektedir.

Rahmet dini olan İslam; insanları bütünleştirici, uzlaştırıcı, barışı ve kardeşliği telkin edici yönleriyle ortaya çıkmıştır. Bu sebeple İslam

hem bireyin ve hem de toplumun iç huzurunun, barış ve dayanışmasının teminatıdır. Toplumda birlikte yaşama bilincinin oluşa-

bilmesi için, öncelikle fertlerin birbirlerine karşı iyi niyet ve samimi-yet taşıması, insan olarak birbirine saygı duyması, bencillik ve bireysel çıkarıcılığın insanı yiyip bitiren gir-dabından kurtulmaları gerekir. Bir-likte yaşamamanın önünde en büyük engel, farklı olanların birbirlerini iyi tanımama, dinleme eksikliği ve önyargılı hareket etme tavrıdır. Onun için Hz. Mevlana Mesnevi'nin ilk beytine "bişnev/dinle" diye başlar. Bir arada barış içinde yaşamamanın ilk adımı, birbirimizi dinlemek ve anlamaktır. Tasavvuf terbiyesinde temel ilke söylemek değil, dinlemektir. Eğitim-öğretim işi aceleye gelmez. Belli bir süreç dâhilinde olgunluk dönemi geçirmesi gerekir. Nitekim bir şiirde şöyle denmiştir:

Gör zâhidi kim sahib-i irşâd olayım der,

Dün mektebe vardı, bugün üstâd olayım der.

Bu şiirin muhtevasından anladığımız kadarıyla, henüz "olmak"lık olgunluğuna erişmemiş kimseler, "dinlemedikleri" için gerçek anlamda "öğrenme"ve birbirini anlama aşamasına varamazlar. Mecazi anlamda sağırılar diyalogundan da bir şey çıkmaz. Dinlemek, Kur'an'ın öğretme yöntemidir. Nitekim Kur'an'da 'dinleme'nin bir öğrenme tarzı olduğuna dair birçok ayet vardır:

"Onlar, sözü (önce) dinlerler (sonra da) en güzeline uyarlar." (Zümer, 39/18.)

"Cinlerden bir grup, Kur'an'ı dinlerler.." (Ahkâf, 46/29.)

"Vahyolunanları dinle." (Taha, 20/13.)
"Dinle! O münadinin bağıracağı günü yakın bir yerden." (Kaf, 50/41.)

"Kur'an okunduğu zaman onu dinleyiniz..." (Araf, 7/204.)

"Ey insanlar! Bir misal verilmektedir, onu dinleyin: Sizlerin Allah'ı bırakıp taptıklarınız bir araya gelseler, bir sinek bile yaratamayacaklardır. Sinek onlardan bir şey kapsa, onu kurtaramazlar; isteyen de istenen de âciz." (Hac, 22/73.)

Eğer bir toplumda din ve bu dinin kavramlar dünyası coşkulu bir şekilde yaşanırsa, hem kültürel kimliği ve hem de toplumsal benliği yabancılaşmaktan korur. Bunun en güzel örneği de Yunus'un "gönüller yapmaya" dönük dili ile Mevlana'nın "yaklaştırıcı" dilinde görülebilir.

Konuşmak ise; dinleme ve öğrenmenin bir sonucudur. Kuş yavruları bile belirli bir müddet analarını-babalarını dinlerler, öğrendikten sonra da ötmeye başlarlar. İşte Mevlana yaşadığı çağda entelektüellerin durumunu, birbirlerinin ne dediğini anlamayan dört kişinin üzüm için kavgaya tutuşmalarına benzer. Söylenceye göre adamın birisi dört kişiye bir dirhem verir. Dirhemi alanlardan İranlı ben bu parayı 'engûr'a vereceğim, Arap olan 'inep' alacağım, Türk ise, ben 'üzüm' isterim, Rum da ben de 'istafil' iste-

rim, der. Aralarında anlaşılamayan bu insanların her biri aslında aynı şeyi istemektedirler. İşte bu insanlar, mana dilini bilmedikleri için kavgaya tutuşmuşlardır. (Mevlânâ, Mesnevî, (çev. Veled İzbudak), İstanbul 2004, II, 263.) Bu sebeple aynı dili konuşan insanlar değil, aynı manayı paylaşan insanlar anlaşılabilir. Maalesef içinde yaşadığımız çağın en can yakıcı sorunları arasında; toplumların birbirlerini gereği gibi tanımama, tanıma çabası içine girmeme ve önyargılı hareket etme düşüncesi yer almaktadır. Bu olumsuz bakış açılarının derinleşmesi, özellikle çağımızda toplumlar arası güven bunalımını artırmaya ve çatışma ortamlarını genişletmeye hizmet etmektedir. Birleştirici bir dil kullanmayı temel ilke edinmiş olan Hz. Mevlana, birbirinin değerini bilmeyen insanlara: "Gel de birbirimizin kadri kıymetini bilelim; çünkü ansızın ayrılacağız birbirimizden." demek suretiyle bir arada yaşamamanın formülünü işaret etmiştir. (Mevlâna, Divan-ı Kebir, Haz. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul: MEB Yayınları, 1970, s. 97.)

Mevlana'ya göre bir arada barış içinde yaşamayı zorlaştıran nedenler arasında "senlik-benlik" kavgaları gelmektedir. Nitekim o, uzun bir şiirinde kardeşlik hukukumuzu zedeleyecek ayrımcı dile şiddetle karşı çıkmak suretiyle uyarılarda bulunmuştur:

"Beri gel, beri, daha da beri, niceye bir şu yol vurulacak? Değil mi ki sen, bensin, ben de senim, niceye şu senlik-benlik?

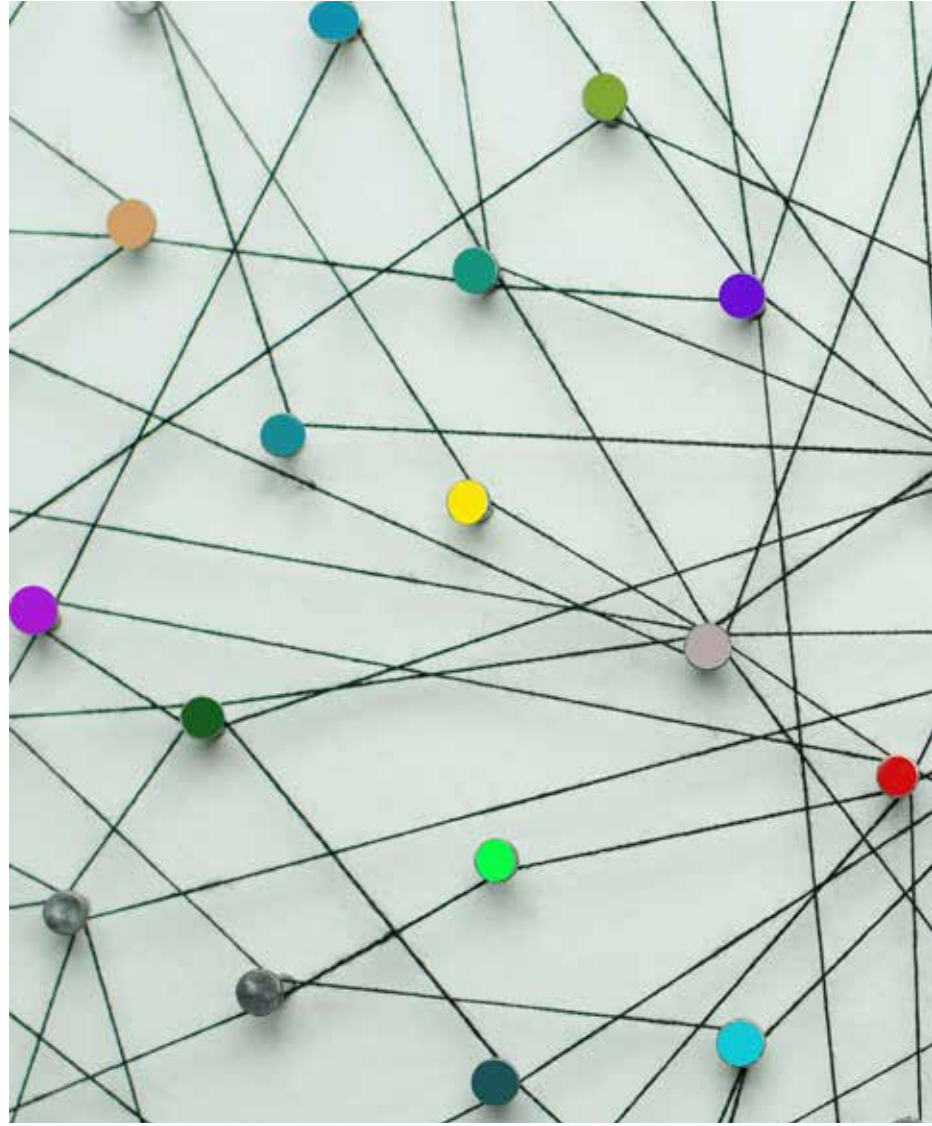
Hepimiz de bir tek olgun kişiyiz; fakat neden böyle şaşırsın ki? Neden böyle zengin, yoksulları hor görür ki?

Biz hepimiz aynı mayadanız; aklımız da bir, başımız da; fakat şu beli bükülmüş göğün altında iki görür olup kalmışız.

Bu beş duygudan, altı yönden pırlım-pırtım çek birlik bucağına; nicece dek usul boylu birlik ağacının yalnız sözünü edip duracaksın?

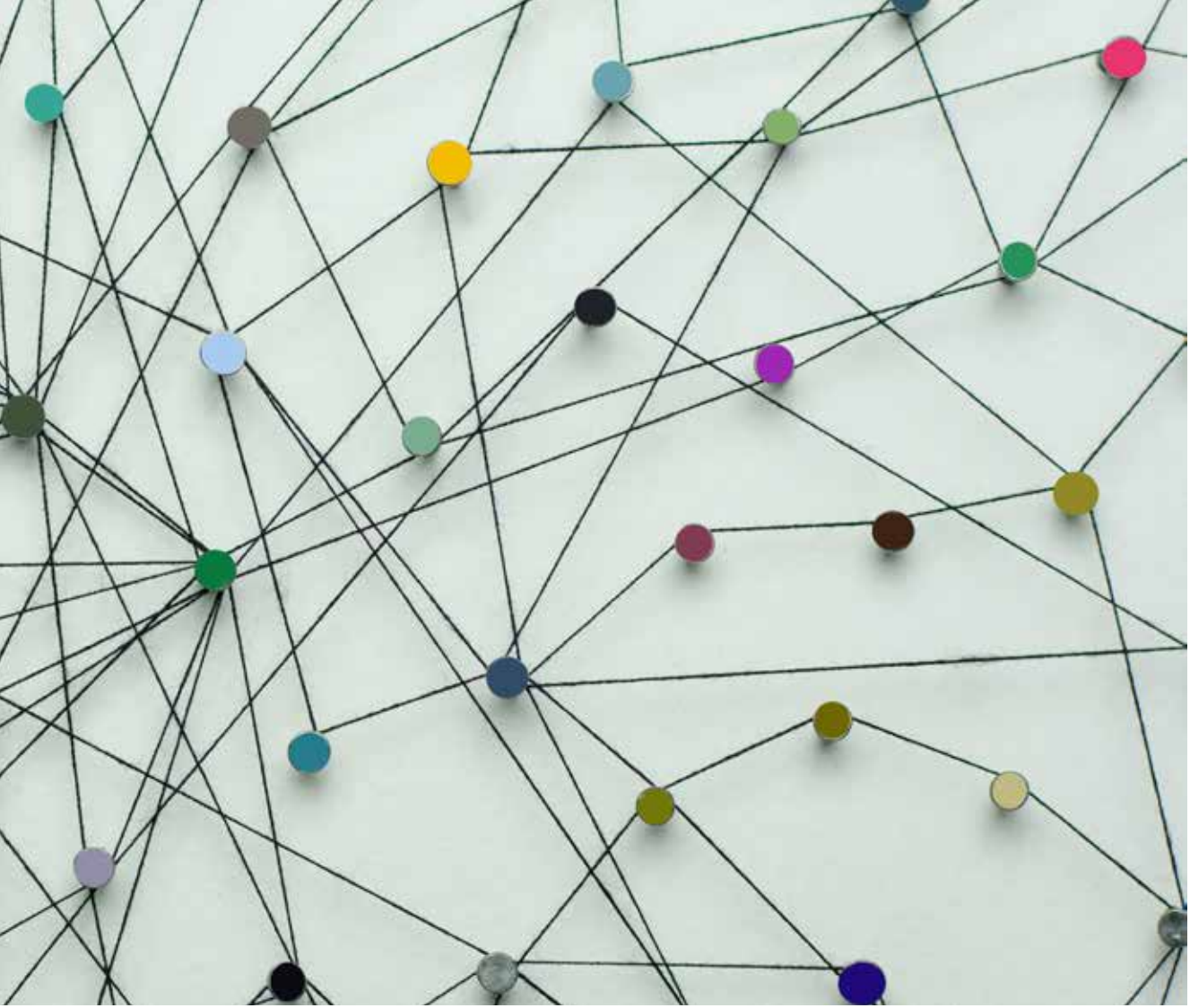
Haydi şu benlikten geç, herkese karış kaynaş. Kendinde kaldıkça bir habbesin, bir zerresin, ancak; herkesle birleştin kaynaştın mı ummansın, madensin. (Mevlana, age. s. 144-145.)

İrfan dünyamızın ünlü yıldızı Mevlana bir başka şiirinde, “biz ayırmaya değil, birleştirmeye geldik” demek suretiyle çoklukta birlik fikrine vurgu yapmıştır. Eğer insanlar aynı gönlü paylaşmıyorlarsa, aynı dili konuşsalar da onlar, asla birleştirme yanlısı olamazlar. Önce içte, gönülde birlik olmalıdır. Bu birliktelik, dolaylı olarak zaten dıştaki kalıpların, bedenlerin birlikteliğini beraberinde getirecektir. Manada birlik olmazsa, surette birlik olmaz. Mana ve surette birliğin ilacı; maneviyat, ahlak ve metafizik gerçekliktir. Eğer yaşadığımız dünyada yüzyıllar ötesinden seslenen Mevlana, Yunus Emre gibi hikmetli kavrayışların farklılıkları varlık âlemindeki renkli vitraylar gibi görme dili, modern insanın gönül dünyasında ısıtıcı bir rol oynuyorsa, bunun köklerini, onların beslendiği manevi kaynaklarda aramalıyız. Çünkü onların mesajının özünde ayırma değil, birleştirme; nefret değil, insanı sevme; dışlamacılık değil hoşgörü; düşmanlık değil, merhamet; farklılıkları bir çatışma unsuru değil, birlikte yaşama zenginliği olarak görme ahlakı vardır. Dolayısıyla kullandığımız dil, öteleyici ve ötekileştirici değil, birleştirici; dışlayıcı

cı değil, yaklaşımcı; daraltıcı değil, kapsayıcı; suçlayıcı değil, affedici; alaycı değil, değer verici; intikamcı değil, bağışlayıcı olmalıdır. Aynı şekilde din dili de böyle olmalıdır. Zira dinin kutsalları, dinî içerik kazanmış terim ve kavramlar her türlü hesabın üstünde tutulması gereken ortak insanlık değerleridir. Kaldı ki din, insanlığı koruyan bir kale ve onun var olma garantisidir. Eğer bir toplumda din ve bu dinin kavramlar dünyası coşkulu bir şekilde yaşanır-

sa, hem kültürel kimliği ve hem de toplumsal benliği yabancılaşmaktan korur. Bunun en güzel örneği de Yunus’un “gönüller yapmaya” dönük dili ile Mevlana’nın “yaklaşımcı” dilinde görülebilir. Mevlana birlik çağrısını şöyle tekrarlar: “Sen, buluşturmak, birleştirmek için mi geldin, ayırmak için mi? / Gücün yettikçe ayrılık yoluna ayak basma.” (Mevlana, Mesnevî-i Manevî Şerhi, (Şerh: Hüseyin Top), Konya, Rumi Yayınları, 2013. IV, 196. Beyitler: 1718-1750.)

Mevlana'nın yaşadığı yüzyılla bugünün İslam dünyasının içinde bulunduğu durum birbirine çok benzemektedir. Onun bütün çabası, Müslümanlar arasında "birlik binasının yeniden kurulmasına kerpiç" taşımayı sağlayıcı rol üslenmek olmuştur.

Netice olarak, Mevlana'nın yaşadığı yüzyılla bugünün İslam dünyasının içinde bulunduğu durum birbirine çok benzemektedir. Onun bütün çabası, Müslümanlar arasında "birlik binasının yeniden kurulmasına kerpiç" taşımayı sağlayıcı rol üslenmek olmuştur. Nitekim bu konuda

o tünelin ucundaki ışığa şöyle işaret etmiştir: "İki elinle "Ben", "Biz"e sınıksız yapışmışsın; bütün bu yıkıntılar ikilikten meydana gelmektedir. Dirilik, zıtların birbiriyle uzlaşmasıdır. Aralarında savaş belirdi mi, bu da ölümdür. Aynı ayrı bedenlerde bir canız; ister küçük olalım,

ister ihtiyar, ister genç... Mademki hem yaratılıştan biriz, hem dirilişte; canların bu ayrılığı ne vakte dek sürecek... Gülle dikene tahammül etmek adamlıktır ama insanın asıl, insanlarla uzlaşması gerek." (Mevlânâ, Divan-ı Kebir, V, 121.) O hâlde birlikte var olmanın öncülü, zıtlıklarımızı kendi aramızda tolere etmektir. Unutmayalım ki Mevlana böyle bir dile hizmet ettiği için hâlâ gönüllerde yaşamaktadır. ■

ONUN ADIMLARININ İZİNDE

Dr. Ravza CİHAN | Kocaeli Müftü Yardımcısı

H uzurundayım. Gurbetim sona erdi.

'Lâ terfe'û esvâteküm' (Hucurat, 49/2.) ayetini virt edinerek düştüm yoluma. Lakin adım atamıyorum. Ayaklarım mermerlerin sıcaklığını hissetmesine rağmen, yeşil kubbene yaklaşmak için ilerleyemiyorum. Düşlüyorum; tam şu anda durduğum yerde durduğumu. Edep ediyorum, hemen bir adım geriye çekiliyorum. Mescidin şemsiyeleri kapanıyor o esnada, gökyüzüne bakıyorum. Bir bulut görünce 'gamame'yi hayal ediyorum. Senin (s.a.s.) peşin sıra gelen 'gamame'yi. Gamame Mescidi tarafına dönüyorum; ne kadar mesafeleri var diye hesap ediyorum. Masmavi gökyüzünde yalnız bir bulutun nasıl olup da fark edilmediğini düşünüp şaşıyorum. Bulutu gören gözlerin perdesi hatırıma geliyor. Üzülüyorum.

Mermer de görmedin, halı da. Ben

mermerlere de halılara da kademinin sırlandığı kumlanmış gibi bakıyorum. İz bırakmam mümkün değil şimdi burada. Ama izlerini teccüssle takip etmek en kıymetli iz bizler için.

Kubbene nazar ederek yürüyorum; istikâmet neresi olursa olsun kubbene mücavir yürüyorum. Sana (s.a.s.) yürümenin, seninle (s.a.s.) yürümenin talim ettiği yürüyüş şekliyle yürüyorum. Sıcaklığı, gölgesizliği, susuzluğu ve acizliği fısıldıyor her adımım.

“Esselâmü aleyküm ya ehle'l-kubûr.” diyerek musahafa ediyorum cennetin duvarlarıyla. Senin (s.a.s.) peşinde varıyorum bu sessiz bahçeye. Kimlere selâm verdiğini tahayyül etmeye çalışıyorum. “Göz yaşarır, gönül hüznlenir...” sözünü gönlüme nakşediyorum. Göz yaşarır ve gönül mahzun olur. Benim gözüm yaşlı ve kalbim mahzun, bil istiyorum.

Hallara takılıyor gözlerim, yeşili nerededir, diye. Yeşil kubbenin altında 'yeşil' halı... Beklerken tüm kırmızı halılar mahşerin medarı oluyor gönlümde. Mahşeri yaşıyorum. Senin (s.a.s.) himayende, Senin (s.a.s.) gölgende, seninle... Gözyaşı ile nedamet ile tövbe ile ama iştîyak ile duruyorum namaza. Hasret nasıl yakarsa bir gönlü, o yangınla tutuşuyor ellerim...

Hutbe okunuyor. Minberini düşlüyorum. Minberlerini. Sana (s.a.s.) duyduğu hasretinden gözyaşı döken minberini. Senin yanındayken, sesini duyabiliyorken seni özleyen minberini. Özlemeyi ondan öğrenmeyi diliyorum. Onun gibi hüznleneyim istiyorum. Ki yalnızca seninle (s.a.s.) teselli bulayım.

“Hâlim nice olacak, onların hâliyle hâllendiğimde?” sorunun titrettiği kalbimi takdim etmek istiyorum Uhut'a. Sevmeyi, sevdiğini söylemeyi sen öğrettin bize. Bir dağın

da sevebileceğini. “Uhut bizi sever, biz Uhut'u severiz!” Sahi nasıl sever Uhut, nasıl sevdi? Bağrına basarak mı; Hamza'yı, Mus'ab'ı? Münevver kıldığın şehir de seni (s.a.s.) öyle sevdi. Öyle sevdi de bağrına bastı. Çok sevdi. Beni de sever mi öyle? Bağrında bana da yer açar mı?

“İlk günden takva üzerine kurulan mescit.” (Tevbe, 9/108.); Kuba. Zira sen (s.a.s.) taşıdın tuğlalarını. Sen yükselttin hem duvarını hem makamını. İlk oldu, özel oldu, güzel oldu. Senin ellerini aradım, ellerimi gezdirdiğim her taşta.

Ellerime bakıyorum, seni bulmak için. Nafile... Masum bir başı okşamayınca ellerim, bir mahzun kalbin elini tutmayınca seninle olamıyor. Münker karşısında kalkmayınca senin yanına varamıyor. Kalbin ahdini tutmayınca senin biatına el veremiyor...

Dünyaya doğdun. Nurlandırdığın

şehre doğdun. Ahirete doğdun. Sen hep doğdun. Güneş gibi doğdun; ziya oldun. Ay gibi doğdun; nur oldun. Sen hem gündüze hem geceye doğdun. Sen doğdun. Zıyanın damlası, nurunun katresi olmak için tüm uykularım. Uykularımdan sonraki doğumlarım. Senin ziyana, senin nuruna gark olmak için hep...

Göklere bakıyorum. Senin (s.a.s.) baktığın, bakarken özlediğin, bakarken beklediğin gibi. 'Yüzümü göğe doğru çevirip durduğum.' (Bakara, 2/144.) görülsün diye. Aynı gökyüzünün altında ayaklarım bir mukaddes beldede olsun, gönlüm bir diğerine kanatlınsın diye. Miracım olsun, bakışlarım. Burak'ım yok. Basamak basamak yükseltsin beni; sana yönelttiğim her nazar...

Bir çocuk arıyorum. Sesini duyup yanına gideyim. Saçlarını okşayayım, o da sesiyle mukabele etsin. Sesini ezanın ile süslesin istiyorum.

Bir dost arıyorum. 'Belki sana bir yoldaş verilir.' dediğimde teskin olsun, yola çıkma hayali kuran gönlü. Beklesin seni (s.a.s.), bineğini, azığımı en mühimi refakatini hazırlasın. Ben onun (r.a.) koluna girip düşeyim yollara istiyorum.

Bir evlat arıyorum. 'Babasının annesi' olsun. Alnından öpeyim. Abamın üzerine buyur edeyim geldiğinde. Elleri buğday öğütmekten nasır tutmuş olsun. Sana (s.a.s.) ebedî huzurda ilk kavuşan olsun.

Bu bir deveran... Huzurundayım. Gurbetim sona erdi.

Şimdi gözlerimi kapatıyorum ve dinliyorum; her müezzini Bilâl'in miş gibi...

Her an ama her an Kubbe-i Hadra'ya hasret dolu gözlerle bakıyorum ve diliyorum: “Ya Rabbi, beni Rasül'üne, beni Habib'ine, beni Mescit'ine hâdim eyle! ■

ÇOCUKTA DİNÎ DUYGU VE GELİŞİMİ

Fatıma GÜNER

Y

eryüzünde insanın bulunduğu her zamanda ve mekânda din var olmuştur. İnsan, bağlanma ihtiyacı olan, aynı zamanda belirli durumlar karşısında gücü yetmeyen, aciz bir varlıktır. İnsanda bulunan bu ihtiyaç ve hâl, onu çeşitli üstün güç

arayışlarına yöneltmiştir. Bu da bize gösteriyor ki inanç bir ihtiyaç olarak hep vardır ve var olmaya devam edecektir.

Peki, insanlık tarihi boyunca var olan, insan hayatının vazgeçilmez bir yanı olarak kabul ettiğimiz din ve dinî hayat nedir? Din kelime-

sinin sözlüklerde geçen anlamı “yol, mezhep, millet, kanun, itaat” şeklinde karşımıza çıkar. Terim olarak ise dinin tanımını yapmak çok kolay değildir. Her alan ve kişi kendi bakış açısı ve öncelikleriyle dini açıklamaya çalışmışlardır. İslam dini ve kültüründe din “Akıl sahiplerini peygamberin bildirdi-

ği şeyleri kabule çağıran ilahi bir kanundur.” (Seyyid Şerif Cürcani) şeklinde tanımlanmıştır. Yani dini-miz bizim yaşam tarzımızdır, takip ettiğimiz yolumuzdur ve bu yolda kuralları koyan Allah’tır. Buna inanır, buna iman ederiz.

Allah’ın koymuş olduğu İslam yolunu seçtikten sonra, bu yolda yürürken hayat tarzımızın da uygun hâle gelmesi gerekir. Allah izin verirse de doğru yoldan sapmayız. Biz bu yolda yürürken isteriz ki ailemiz, evlatlarımız da izimizden gelsin. Hz. İbrahim’in her anne-babanın yürekten amin diyeceği bir duası vardır: “Rabbim, beni namazı hakkıyla eda eden bir kimse eyle! Züriyetimden de böyle kimseler var et! Rabbimiz, duamı kabul buyur.” (İbrâhim, 14/40.) Bu çok güzel bir dua, hayırlı bir istektir ancak çocuğumuzu bu yolda yürürken desteklememiz gerekir. Anne-babaların, öğretmenlerin, bir çocuğa dinî eğitim verirken çocuğun gelişimine zarar vermeden onun hangi dönemde nasıl özelliklere sahip olduğunu bilerek yaklaşım geliştirmeleri gerekir.

Öncelikle belirtmeliyiz ki Müslüman düşünürlere göre din duygusu çocukta doğuştan var olan bir duygudur. Dinî inancın tohumları insanın benliğinde bulunur. İslam kültüründe bu durum “fitrat” kavramıyla anılır. Bu görüşü destekleyen unsurlardan bir tanesi Hz. Muhammed’in (s.a.s.) “Her çocuğu annesi fitrat üzere dünyaya getirir. Onun bu hâli konuşma çağına kadar devam eder. Sonra ebeveyni onu Yahudi, Mecusi ya da müşrik yapar.” hadis-i şerifidir. Gazali, insan ruhunun yaratılış itibarıyla Allah’ı bulacak güce sahip olduğunu kabul eder. İbn Haldun da çocuğun doğuştan kabiliyetle geldiğini

ve bunun geliştirilmesi gerektiğini söyler.

Dinî duygunun gelişimi açısından büyük bir öneme sahip olan yaş grubu 0-6 yaş aralığıdır. Bu yaşlar erken çocukluk dönemi olarak da adlandırılır. Bu dönem, çocuğun hayatında büyük bir öneme sahiptir. Normal şartlar altında dünyanın her yerinde bu yaş grubundaki çocuklar, benzer yaşlarda benzer

Din duygusu yanındaki sevginin önemli bir yeri vardır. Çünkü sevgi, diğer olumlu duyguları da besler. Sevilen varlığa bağlanılır ve güvenilir. Bu din ve Allah’a bağlanma konusunda da böyledir. Dinî eğitimin sevgi temelli bir şekilde verilmesi Allah’ı sevmeyi, O’na bağlanmayı beraberinde getirir.

gelişim özellikleri gösterirler. Din duygusunun gelişimi; fiziksel gelişim, bilişsel gelişim, dil gelişimi, psikomotor gelişim, ahlaki gelişim, sosyal gelişim ve duygu gelişiminden bağımsız değil, karşılıklı etkileşim içerisinde. Dolayısıyla bir çocuğun dinî duygularının anlaşılması için onun diğer gelişim özelliklerini de bilmemiz gerekir.

Bu gelişim özelliklerine kısaca baktığımızda:

Fiziksel gelişim bedeni oluşturan tüm organların gelişmesi, boyun uzaması, kilonun artışı, kemiklerin gelişmesi, kas, beyin ve sindirim, sinir, boşaltım, solunum sistemlerinin, duyu organlarının gelişimidir.

Psikomotor gelişim hareket gelişimi demektir. Fiziksel gelişimle beraber sinir sisteminin gelişimine paralel olarak hareketlerin isteğe bağlı olarak kazanılmasıdır. Çocuğun yürümeye başlamasından sonraki dönem yoğun bir motor gelişim evresidir. 6 yaşına kadar hızlı bir şekilde ilerler, 6 yaşından sonra ise yavaşlamaya başlar.

Bilişsel gelişim bireyin çevresindeki dünyayı anlama ve öğrenmesini sağlayan, aktif zihinsel faaliyetlerdeki gelişimidir. İnsanın bilişsel gücü onu diğer canlılardan ayırmaktadır. Biliş; dünyamızı öğrenmeyi ve anlamayı içeren zihinsel faaliyetler anlamına gelir ve algılama, bellek, muhakeme, düşünme ve kavrama süreçlerini kapsar. Bilişsel gelişim ile ilgili en önemli ve en bilinen çalışma Piaget’e aittir. Piaget’in bilişsel gelişimi inceleyen bir kuramı vardır. Dört dönemden oluşan bu kuramda 0-6 yaş grubu çocuğu içine alan kısım ilk iki dönemdir. Birinci evre olan duyuşal hareket dönemi 0-2 yaş arası dönem kapsar. Bu dönemde çocuk çevresini emme ve tutma, dokunma refleksleriyle tanımaya çalışır. İkinci evrede ise işlem öncesi dönemle karşılaşırız. 2-4 yaş arasındaki çocuklar bu dönemde simgesel düşünürler. Konular arasında mantıklı ilişki kuramazlar ve neden-sonuç ilişkisini anlayamazlar. Çocuk kendini olayların merkezinde görür, işlemleri tersine çeviremez, ayrıntıları dikkate almadan ilişkisiz objeler arasında bağlantı kurabilirler, güneşin hareket etmesi nedeniyle

canlı olduğunu düşünebilirler. Allah'ı insan şeklinde hayal edebilirler. Soruları bu yönde olabilir, bunlar çok doğal ve normal süreçlerdir. Bilişsel gelişim dinî duygu gelişimi için önemlidir, bilinmelidir ki din akıl sahiplerini muhatap alır.

Dil gelişimi insanı diğer canlılardan ayıran bir diğer özelliği onun dil yetisinin olmasıdır. Dilin yapısı ve gelişimi son derece karmaşıktır. Dil gelişimi çocuğun motor gelişimi ve bilişsel gelişimine paralel olarak ilerler. Bununla beraber çocuğun ilk dönemde dil gelişiminde çevresi ön plandadır. Çocuklar dili kazanırken ilk örnekleri olarak anne-baba ve yakın çevresindeki insanlar, kullandıkları dil ve kavramlar büyük önem kazanmaktadır. Yakın çevrenin çocuğun yanında dinî bir dil kullanması, çocuğun dili öğrenirken bu kavramlara yabancılık çekmemesini sağlar.

Duygu gelişimi yapılan araştırmalar, çocuklardaki duygusal gelişimin hem olgunlaşma hem de öğrenme yoluyla oluştuğunu ortaya koymaktadır. Buna göre iç salgı bezlerindeki gelişim, duygusal davranışın oluşmasında temel oluşturur. Bu duygunun oluşumunun biyolojik aşamasıdır. Duygu oluşuktan sonra kişide meydana gelen tepkinin, yani dışa yansımalarının nasıl olacağı ise öğrenme yoluyla gerçekleşir. Duyguların öğrenilmesi deneme-yanılma, taklit ya da koşullanma yoluyla olur. Olgunlaşma ve öğrenmenin duygular üzerindeki etkisinden yola çıkarak farklı yaşlardaki kişilerin aynı duygusal davranışlara sahip olmadığını söyleyebiliriz. Yine aynı şekilde belirli bir yaştaki tüm çocuklardan da aynı heyecan biçimlerini beklemek olanaksızdır. Duyguların oluşmasında çevre şartları ve o anki durumlar önemli rol oynar. Duygu-

lar, davranışlarımıza da yön verir. Sevdiğimizde nasıl davranacağımız, korktuğumuzda verdiğimiz tepkiler bizim sonradan öğrendiğimiz davranışlarımızdır. Kur'an'a karşı duyduğumuz saygı ve sevgi sonucu onu öperek alnımıza koymamız, ardından yüksek bir yere kaldırmamız, kültürümüzde öğrenmiş olduğumuz duygusal bir davranıştır.

Dinin de duygusal bir yanı vardır. Din duygusu da insanın yaşantısını etkileme gücüne sahiptir. Bu duygu, duygular içinde yüce ve aşkın bir duygu olarak kabul edilmiştir. Dinî duygu; dinsel objeler veya durumlar karşısında beliren pek çok duygunun ortak adıdır. Tanımlanması son derece zordur çünkü kişiler din karşısında hangi duygu kendisinde ağır basıyorsa o duyguyu temel almışlardır. İnsanın yaşadığı duruma göre duyguları; sevgi, korku, güven, bağlanma şekillerinde ortaya çıkabilir. Dinin bizde uyandırdığı duygu, dine karşı davranışımızı etkiler. Bir çocuk din duygusunu sevgiyle tatırsa sevgi dolu yaklaşımlar sergilerken korku merkezli bir duygu yaşayan çocuk korkuyla hareket eder.

Din duygusu yanında sevginin önemli bir yeri vardır. Çünkü sevgi, diğer olumlu duyguları da besler. Sevilen varlığa bağlanılır ve güvenilir. Bu din ve Allah'a bağlanma konusunda da böyledir. Dinî eğitimin sevgi temelli bir şekilde verilmesi Allah'ı sevmeye, O'na bağlanma ve güvenmeyi beraberinde getirir.

Dinî duygunun gelişimindeki en önemli faktörlerden biri güvendir. Güven kelimesi "korku, çekinme duymadan bağlanma duygusu" anlamına gelir. 0-1 yaş arasındaki dönem güven duygusunun kazanılmasında önemlidir. Bu yaşta çocuğun temel bakım gereksinimleri karşılanırsa çocukta güven, uyum

ve umut duyguları gelişir. Ayrıca dinî duyguların edinilmesi de bu dönemde başlar.

Bebeklik döneminde oluşan güven duygusu bağlanmaya dönüşür. Anne çocuk arasındaki güven temelli bağlanma, ilerleyen yaşlarda yerini Allah'a güvene ve bağlanmaya bırakır.

Korku her dinî heyecanda yer alan, zaman içerisinde yönlendirilmesine bağlı olarak yerini hayranlık, minnettarlık ve huşuya bırakabilen bir duygudur. Çocuğun din duygusu üzerindeki etkisi ise gördüğü eğitim ile ilgilidir. Genelde çocukta korkular 2-3 yaşlarında ortaya çıkar. Bu yaşlarda verilen eğitim sürecinde kullanılan kavramlar sevgi veya korku temelli bir din anlayışı oluşturabilir. Din veya kutsal nesne korkusuna "hagiophobia" denir. Bu korkunun oluşmasında geçmişte yaşanan travmatik olaylar, aile ve çevre etkisi vardır. Sürekli cehennemle ilgili kavramlarla büyütülen bir çocuğun dine yaklaşımı olumlu olmayacaktır. Kur'ani metot incelendiğinde bunun son derece yanlış olduğu, Allah'ın azap ayetlerinden hemen sonra rahmet ayetlerini indirdiği görülecektir. Eğitimin temeli korku olmamalıdır.

Buraya kadar baktığımızda ortaya çıkan şey şudur: Çocukta dinî duygu gelişimi sadece duygusal gelişime bağlı değildir. Çocuğun fiziksel, bilişsel, psikomotor ve dil gelişimi çocukta dinî duygu gelişimini etkilemektedir. Dinî gelişimin ilk belirtileri, çocukluğun ilk yıllarında ortaya çıkmaktadır. Bunun dinî hayatta nasıl ifade edileceği ise çocuğun fiziksel, bilişsel, motor ve dil gelişimi ile paralellik gösterir. Burada sözünü ettiğimiz kimi gelişimler olgunlaşmaya yani biyolojik süreçlere bağlıyken kimi gelişim sü-

Çevrenin dinî hayatı, tavırları çocuğun duygu dünyasında önemli rol oynar. Bu dönemde çocuğa karşı dürüst olmak, sorduğu sorulara samimiyetle cevap vermek çocuğun gelişimi üzerinde olumlu etkiler bırakır.

reçleri ise öğrenmeye bağlıdır. Yani anne-babadan, çevreden görülenleri ve duyulanları çocuğun taklit etmesine bağlıdır.

0-2 yaş arasındaki dönemde dinle ilgili pek bir şeye rastlayamayız ancak burada en önemli duygu güven duygusudur. Çünkü dinî duygunun bu dönemdeki kaynağı güvendir. Temel ihtiyaçları anne veya yakın çevresi tarafından karşılanan kişide güven duygusu gelişir ve bu ilerleyen süreçlerde Allah'a inanma konusunda olumlu rol oynar.

3-6 yaş arasında çocuklar artık meraklı olmaya, her konuda olduğu gibi Allah hakkında da sorular sormaya yavaş yavaş başlarlar. Bu sebeple diyebiliriz ki bu yaşlar çocuğun dine olan ilgisinin en yüksek olduğu zamandır. Çocuk, çevresindeki inançla ilgili hikâye ve eylemlere yönelir.

Çevresinde namaz kılan, dua eden birini gördüğünde bunu taklit eder. Benmerkezci olduğu bir yaştadır, bu nedenle Allah'ın her şeyi kendisi için var ettiğini düşünebilir. Allah'ı bazen insan bazen bulut bazen hilal vb. şekillerde hayal edebilir. Bunlar son derece normaldir, bu gibi durumlarda anne-babaların veya yakın çevredeki kimselerin çocuğa olumsuz tepkiler vermemeleri gerekir. Büyüklerin yanında kullandığı kavramları bilinçsiz de olsa kullanmaya başlar. Bu nedenle çocuğun yanında kullanılan kavramlar büyük önem taşır. Hayal dünyası onun için son derece gerçektir, böylece büyüklerin kendisine anlattıklarına kolayca inanır. Bu yüzden kendisine sunulan din algısı önemlidir. Cennet, cehennem, melek, şeytan gibi soyut konuları kendisine anlatıldığı gibi kabul eder.

Sürekli sorular soran çocuk dine ait soruları da çevreye yöneltir. Bu sorulara alınan cevaplar ve çevrenin dinî hayatı, tavırları çocuğun duygu dünyasında önemli rol oynar. Bu dönemde çocuğa karşı dürüst olmak, sorduğu sorulara samimiyetle cevap vermek çocuğun gelişimi üzerinde olumlu etkiler bırakır. Dinî uygulamaların ve söylemlerin sık yaşandığı ve yansıtıldığı çevrede bulunan çocukların yaşamı genellikle bu doğrultuda şekillenirken aksi yönde yaşam süren çevrelerde bulunan çocuk için dinî isteklerden soğuma meydana gelebilir. İnanma ihtiyacı karşılanmayan çocuğun inancı başka yollara yönelebilir. Burada asıl önemli olan, çocuğun her konuda olduğu gibi dine yönelik ilgisinin çocuğun gelişimsel düzeyine uygun olarak yönlendirilmesidir. 3-6 yaş arasındaki çocuk her şeyi kamera gibi kaydeder ve kaydettiklerine göre oynar. Burada kameraya nasıl görüntüler verildiğine dikkat edilmelidir.

İslam dininin kaynağı olan Kur'an'da insanın duygularına özel bir önem verilmiştir. Aynı şekilde İslam dini, çocuklara da büyük önem vermiştir. Kur'an'a baktığımızda baba-çocuk ilişkilerinde kullanılan ifadeler "yavrucuğum, oğulcuğum" şeklinde karşımıza çıkar. Böyle bir iletişim şekli çocuğun dünyasında olumlu izler bırakır. Anne-babalar çocuğuna her konuda eğitim verirken bu üsluba dikkat etmelidir. Sevgiye dayalı bir öğretim metodu, kesinlikle daha olumlu sonuçlar doğurur. İnsan psikolojik olarak her zaman yumuşak davranış, güzel ve tatlı sözlerden hoşlanır. Kur'an-ı Kerim'de yer alan "Eğer sen kaba saba, katı yürekli ol saydın şüphesiz etrafından dağılıp gitmişlerdi." (Âl-i İmrân, 3/159.) ayeti bu gerçeğe dikkat çeker. ■

İSTİRCA

Hilal CEYHAN KÖKSAL | Ankara Çankaya Kur'an Kursu Öğreticisi

Bir musibet anında Allah'ın takdirine rıza gösterip, O'na sığınarak teselli bulmaya istirca denir. Bir başka ifadeyle istirca, ayette geçen, “Şüphesiz biz Allah'a aidiz ve muhakkak ki O'na döneceğiz.” ifadesinin, musibete uğrayan müminin şahsında hayat bulmasıdır.

Bakara suresinin 155-156. ayetlerinde şöyle buyrulur: “Andolsun

ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele. Onlar; başlarına bir musibet gelince, ‘Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz.’ derler. İşte Rableri katından rahmet ve merhamet onlarıdır. Doğru yola ulaştırılmış olanlar da işte bunlardır.” Kulluğumuz ıca-bı, hayatın neşeli ve sevimli yönleri kadar, acı ve hüznü yönleriyle

de karşılaşır; hiç aklımıza gelmeyen musibetlerle imtihan oluruz. Bu imtihanların vesilesiyle kulun, Rabb'ine nasıl bir tepki vereceği ölçülür. Nimetlerle donatıldığında sevinen, yaşama sevinciyle dolan mümin, keder, elem ve dert anında ne yapacaktır? Kötü günde imanı ona nasıl bir tavır takındıracaktır? Tevekkül etmek, takdire rıza göstermek gibi kavramlar sözde mi kalacaktır, yoksa onun karakteri-

nin bir parçası hâline mi gelmiştir, bütün bunlar sıkıntı anında ortaya çıkar.

Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur: “Cehennem, nefsin hoşuna giden şehvetlerle; cennet ise nefsin hoşlanmadığı zorluklarla kuşatılmıştır.” (Hadislerle İslam, I/138.) Demek ki hoşumuza giden şeyler, her zaman hayrımıza olmayacağı gibi; hoşlanmadığımız -belki zorla yaptığımız- şeyler de kurtuluşumuza vesile olabilir.

Peygamber Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem, hayatında oldukça zorlu imtihanlardan geçmiştir. Fakat O, “Allah kime hayır vermeyi dilerse, onu musibetleriyle imtihan eder.” diyerek, yaşadığı zorlukları, lehine çevirmiştir. Hz. Fatma müstesna tüm çocuklarını, torunlarını ve pek çok dostunu kaybeden Efendimiz, bu gibi durumlarda ağır hüznüne rağmen metanetini koruyarak, asla şikâyet etmemiş, bizlere de isyana götürecek tavırlardan uzak durmayı tavsiye etmiştir. Çok daraldığı durumlarda ettiği şu dua ne kadar anlamlıdır; “Allah’ım! Başıma gelen her musibetin/acının mükâfatını senden bekliyorum, bundan dolayı bana ecir ihsan et, benim için de onu daha hayırlısıyla değiştir...” (Hadislerle İslam, III/165.)

Bir seferinde Peygamberimizin kızı Zeynep, babasına evladının can çekişmekte olduğu haberini gönderir. Efendimiz, kızına şu nasihatle bulunur: “Allah’ın aldığı da verdiği de O’nundur. O’nun nezdinde her şeyin süresi belirlenmiştir. Kızıma söyleyin sabretsin ve bu sabrının Allah katında bir karşılığı olduğunu bilsin.” (Hadislerle İslam, III/165.)

Ölüm, tahammülü zor, büyük bir imtihandır. Bu gibi zor durum-

larda isyana sürüklenmemek çok önemlidir. Yakınlarını kaybedenlerin sabırlarının karşılığında cennet vaat edilmektedir. Bir kutsi hadiste evladının vefatıyla imtihan olan kulun hâli şöyle temsil edilir; çocuğu ölen bir kimse Allah’a hamdederek ki hamd her durumda edilir ve İnnâ lillahi ve innâ ileyhi râciûn derse Allah, kuluma cennette bir köşk inşa edin ve ona hamd köşkü

Bize düşen kalbimizi, asıl sahibine bağlayarak, her durumda yaratıcımızı anmak ve tüm gücümüzü O’ndan almaktır. Sözlerimizi dualarla noktalayalım: “Allah’ım! Bize kaldıramayacağımız yükler yükleme! Ömrümüzü hayırla doldur, yaşamımızı güzelliklerle bereketlendir. Sen razı olmadan bizi bu dünyadan çıkar-ma...”

adını verin buyurur. (Hadislerle İslam, I/189.)

Hastalık, fakirlik, korku, savaş, açlık ve yokluk gibi her türlü zor durumda istirca, yani bu durumun Allah’tan geldiğini hatırlamak, dayanma gücümüzü artırır. Acziyetimizi fark ederek, Rabbimize yönelmemizi sağlar. Her şeye muktedir olan Yaratıcımızdan geldiğimizi ve yine ona döneceğimizi hatırlaya-

rak, dünyanın geçiciliğine dolayısıyla bu imtihanın da geçeceğine inanırız. “İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn” ayeti bize atılmış bir can simidi gibidir. Bu cümlelerin hikmetlerine sığınarak dert denizinde boğulmaktan kurtulabiliriz.

Dilimize pelesenk olmuş “yalan dünya” ibaresi, ötelerde “gerçek” bir yaşam olduğunu hatırlatır bize. Asıl hayatın o hayat olduğunu bilir ve burada yaşadığımız acıları hazmederiz. Hem bu sıkıntıların bir de karşılığı olduğunu düşünür, kendimizi teselli ederiz. Rasul-i Ekrem’in elindeki kandil sönünce istirca ayetini okuduktan sonra bu küçük olayın bile bir musibet olduğunu, büyük küçük her musibetin hata ve günahlar için kefaretiler olarak değerlendirileceğini ifade ettiği bildirilmektedir. Demek ki hayatımızdaki zorluklar da Allah’ı hatırlamaya vesiledir. Bir hadis-i şerifte şöyle denilmektedir: Mümin’in hâli ne hoştur! Her hâli kendisi için hayırlıdır ve bu durum yalnız mümine mahsustur. Başına güzel bir iş geldiğinde şükreder; bu, onun için hayır olur. Başına bir sıkıntı geldiğinde sabreder; bu da onun için hayır olur. (Hadislerle İslam I/617.)

O zaman, bize düşen kalbimizi, asıl sahibine bağlayarak, her durumda yaratıcımızı anmak ve tüm gücümüzü O’ndan almaktır. Sözlerimizi dualarla noktalayalım: “Allah’ım! Bize kaldıramayacağımız yükler yükleme! Ömrümüzü hayırla doldur, yaşamımızı güzelliklerle bereketlendir. Sen razı olmadan bizi bu dünyadan çıkarma...” ■

Tirina

EV LAD-I FATİHANA YADİGÂR TOPRAKLAR: BALKANLAR (II)

F. Hilâî FERŞATOĞLU | İstanbul Kadıköy Vaizi

Yaşadığımız yüzyıl-
da kültür ve tarih
dezenformasyo-
nuna uğrayan in-
sanımızın ekserisinin zihninde,
“Balkanlar” denince “Balkanlardan
gelen soğuk hava dalgası”ndan baş-
ka bir şey tedai etmiyor. Hakikat,
bu coğrafya bizim tam altı asır me-
deniyetimiz ile şekillendirdiğimiz,
yedi göbek neslimizin yetiştiği yurt
topraklarımızdır. Osmanlı Devleti,
İstanbul’un fethinden önce top-
raklarının çoğu bu coğrafyada olan
tam 150 senelik bir Balkan devle-
tiydi. Daha I. Murad döneminde
Üsküp, Tetova, Kosova Osmanlı
toprağıydı. Bugün Batılı devletler,
bilinçli bir politikayla yüzyıllardır

bölgeye isim olmuş Türkçe kökenli
“Balkan” kelimesini kullanmaya-
rak “Güney Doğu Avrupa” demeyi
tercih ediyorlar. Türk-İslam kültür
mirasına sahip çıkmak, altı yüz-
yıllık geçmişimizin izini sürmek,
kök şuurunu gelecek kuşaklara
aktarabilmek hissiyatıyla çıktığı-
mız Balkan seyahatinin bize düşen
yansımalarını aktarmaya devam
ediyoruz.

Kartallar ülkesi: Arnavutluk

Arnavut kaldırımı, Arnavut ciğeri,
Arnavut biberi, Arnavut dama-
rı, Arnavutköy... Türk diline özel
adıyla kelimeler kazandıran bir
milletin ana vatanındayız, 435
yıl Osmanlı yönetiminde kalan

Arnavutluk’ta. Yönetimi altında
bulunan her millettten kabiliyetli
insanın yetişmesine imkân ve-
ren Osmanlı’da, pek çok Arnavut
asker, ulema ve üst düzey devlet
adaminin aktif rol alıp hizmet-
te bulunduğunu biliyoruz. Hatta
Mehmet Akif, Namık Kemal, Şem-
seddin Sami gibi meşhur Arnavut
edebiyatçılarımız da var.

Arnavutluk’un hatta Avrupa’nın en
eski şehirlerinden biri (MÖ IV. yy.)
İşkodra’dayız. Bu şehrin ismindeki
fonetik kulağıma hep hoş gelmiş-
tir. İşkodra’nın benim için farklı
bir anlamı da var. Anne tarafından
büyük dedemiz 1878’de İşkodra’da
doğmuş ve Balkan Savaşları sıra-

sında ailesiyle birlikte Anadolu'ya hicret etmiş. Çoluk çocuk merkep sırtında çok zor şartlarda göç ettiklerine dair hikâyeler dinlemiştim aile büyüklerimden.

Tam fethi, Fatih zamanında gerçekleşen ve Balkan Savaşlarına kadar Osmanlı toprağı olarak kalan şehre üç bin yıllık tarihî İşkodra (Rozafa) Kalesi'nden bakıyoruz. Kaleye doğal bir hendek vazifesi gören Buna ve Drin nehirleri birleşerek yemyeşil ovayı masmavi bir ışıltıyla süslüyor. Bir tarafta Karadağ ve Arnavutluk arasında sınır olan Shkodra Gölü bir tarafta yüksek dağlar şehrin ufkunu çiziyor ve muhteşem manzarayı tamamlıyor. İşkodra'yı yedi ay boyunca Sırp ve Karadağ birliklerine karşı "Bu topraklar bizim kaderimiz ve yenilgimiz olabilir ama asla utancımız olmayacak!" diyerek savunan (1913) İşkodra müdafii Kastamonulu Hasan Rıza Paşa'yı yâd ediyoruz. Kelenin eteklerinde, Osmanlı'dan kalan tek cami olan Kurşunlu Camii'nde (1773) cumayı kılıyoruz. Merkeze 6-7 kilometre mesafedeki Osmanlı Köprüsü'nü görmezsek olmaz. Eki bin gençleri, Konyic ve Mostar'dan sonra İşkodra'da da tarihî köprü altı sularında yüzerek serinleme fırsatını kaçırmıyorlar.

İşkodra'ya bir buçuk saat mesafedeki başkent Tiran'a geçiyoruz. Kentin girişinde bulunan çift başlı kartal heykeli Osmanlı sonrası dönemden itibaren Arnavutluk bayrağında yer alan ulusal bir sembol. Dağlık coğrafyayı ve Arnavutların cesaretini temsil ediyor. Arnavut halkı da ülkelerini kendi dillerinde "Shqipëria: kartallar ülkesi" olarak isimlendiriyor.

Zarif minaresi ve son cemaat mahallindeki revaklarıyla dikkat çeken

Ethem Bey Camii (1819) ve yanı başındaki saat kulesi, birer Osmanlı nişanesi olarak kent meydanını süslüyor. Caminin tavanı, duvarları, ahşap kadınlar mahfeli boydan boya Balkanlara has rengârenk kalem işleri ve manzara resimleriyle bezeli. Bu bakımdan Travnik'teki Alaca Cami'nin bir benzeri. Komünist rejim zamanında din tamamen yasaklanıp devlet kendisini ateist olarak tanımladığında (1967) çok sayıda ibadethane yıkılmış. Ethem Bey'in yaptırdığı külliye ve hazire bu yıkımdan nasibini almış fakat cami her nasılsa bırakılmış. 1990'a kadar müze olarak kullanılan güzel cami, rejim yıkıldıktan sonra ise yeniden ibadete açılmış.

Yol planımızı aksatmamak için daha güneyde kalan, 2400 yıllık geçmişi ve tarihî evleri sebebiyle UNESCO'nun korumaya aldığı Berat şehrine uğrayamadan, Elbasan üzerinden Makedonya'ya geçiyoruz.

Makedonya yahut Kuzey Makedonya

Arnavutluk ile Makedonya'nın sınırını oluşturan ve Balkanların en büyük göllerinden birinin kıyısında kurulan Ohri(d)'ye gece yarısından sonra ulaştık. Pırıl pırıl masmavi bir sabaha uyandık. Yöre halkının "mavi inci" dedikleri Ohri Gölü dünyanın en berrak dört gölünden biri. Etrafını dağların çevirdiği göl ve şehir 1979'da UNESCO tarafından dünya kültür mirası listesine girdikten sonra Ohri turizmle öne çıkmaya başlamış. Gölü besleyen nehrin ağzından hareket ederek turistlere küçük bir tabiat gezintisi ve bir de sürpriz vadeden üstü tentalı kayıklardan birine bindik. Önce sazlıkların, sonra dalları suya eğilmiş yemyeşil ağaçların arasından

akıntının tersine nehrin yukarisına doğru seyrettik. Ve berrak sularla ilerlerken nehrin sığlaşan bir yerinde dipteki kumların içinden kaynayan yüzlerce su gözesini gördüğümüzde gözlerimize inanamadık.

1395 senesinde Osmanlı toprağı olan Ohri, Osmanlı zamanında ahalinin yüzde 90'ı Türk olan bir kasabaymış. Balkan Savaşlarından sonra Osmanlı hâkimiyetinden çıkan şehirde Arnavut ve Makedonlar ekseriyeti oluştursa da hâlâ yaşayan bir Türk nüfus mevcut. Taş döşemeli, dar sokaklara dizilen beyaz boyalı ahşap pencerele Osmanlı stili tarihî evler aynen duruyor. Hacı Hamza Camii, Ali Paşa Camii, Kuloğlu Camii gibi on kadar Osmanlı mirası cami ve bir de hamam bugün hizmete açık. Ohri'ye has incilerin satıldığı çarşı da çok canlı. Zeynelabidin Paşa Camii'nde namazlarımızı kılıp Halvetî Hayatî tekkesini ve türbesini ziyaret ettikten sonra Ohri'den ayrılıyor.

Akşama doğru Şar Dağı'nın eteklerinde, Makedonya'nın ikinci büyük şehri Kalkandelen (Tetova)'deydik. Paşa (Alaca) Camii, Balkanlarda gördüğümüz, "Alaca" ismiyle anılan üçüncü cami (15. yüzyıl). Kare planlı, kubbesiz cami dış süslemeleriyle göz alıcı güzellikte. İç mekândaki Osmanlı-barok stili kalem işleri, hatlar ve resimler şahane. Süslenmedik hiçbir duvar bırakılmayan camide bitki motiflerinin dışında yalılar ve köşkleriyle Boğaziçi de resmedilmiş.

Kalkandelen deyince akla ilk gelen yerlerden birisi de Harâbâti Baba Tekkesi. Rumeli'de Bektaşiliğin yayılmasında önemli rol oynamış bu dinî merkez, mescit, semahane, dervişhane, mihman evi, şadırvan-çardak, aşevi, ahır gibi bö-

lümleleriyle 27 bin metre karelik bir alana sahip. Balkan Harbi'ne kadar hizmet veren, sonrasında harabe-ye dönen, 1967 yılında ise restore edilen bu güzel dergâha, ahşabın ve taşın bulunduğu ahenge hayran olmamak elde değil. Tekkeyi bekleyen Mücahit Cumali ise bu seyahatinde aklıda kalan, şahsiyetlerinden oldu. Tavanı muhteşem ahşap işçiliği ile süslü olan çardağın sedirine dizildik Arnavut aksanıyla konuştuğu Türkçesiyle tekke hakkında tefferruatıyla bilgi edindik. Mahidevran'ın Arnavut olması sebebiyle ağzını doldura doldura "Kanuni bizim enişte!" diyen Cumali, bizi epey güldürdü. Hakikat, bu mücahit Arnavut, Makedonya'daki iç karışıklıkta (2001), tekkeyi komünist işgalcilere karşı koruyan 6-7 kişiden biriymiş.

Birkaç saat sonra Makedonya'nın başkenti Üsküp'te, Yahya Kemal'in şehrindeydik. Camileri, çeşmele-ri, hanları, hamamlarıyla, bilhas- sa bugün hâlâ Türkçe konuşulan Türk Çarşısı'yla eski Üsküp sanki Anadolu'dan bir köşe. Üsküp'ün en büyük camilerinden biri olan Sul- tan Murad Camii (1436), bu cami- nin yanında Yahya Kemal'in babası Belediye Reisi İbrahim Naci Bey'in yaptırdığı saat kulesi (1889), Var- dar Nehri üzerine Fatih zamanın- da yapılan 13 kemerli, kiblegâhlı Taş Köprü (Fatih Köprüsü), Vezir Mustafa Paşa Camii (1492) görül- meye değer Osmanlı eserlerinden birkaçı. Minarelerde ise artık bü- tün Müslüman Balkan şehirlerinde görmeye alıştığımız İslam bayrağı.

Üsküp bizi mahzun etti. Bir taraf- ta 500 yıllık Osmanlı şehri, hemen yanı başında devasa heykellerle do- natılmış ısmarlama bir yeni şehir... 1991 yılında bağımsızlığına kavu- şan Makedonya devleti -bu gezinin

yapıldığı tarihte henüz ismi de-ğiş- memiştii-, Üsküp Meydanı'na Antik Çağ'da Makedon kralı olan Büyük İskender'in heykellerini dikmiş. Heykeller o kadar abartılı boyut- larda ki Büyük İskender mirasının Yunanistan ve Makedonya ara- sında ciddi bir tartışma ve rekabet konusu olduğunu bildiğimiz hâlde yadırgadık. Oluşturulmaya çalışı- lan bu yeni şehir hüviyeti, estetik ruhtan yoksun olduğu gibi, tarihe ve İslam kültürüne bilinçli bir mey- dan okuma gibi. Şair'in "Kaybolan Şehir" şiirinde memleket hasretiyle sarf ettiği sözler, gayriihtiyarî bi- zim de dudaklarımızdan döküldü: "Üsküp ki Yıldırım Bayezit Han di- yarıdır/ Evlâd-ı fâtihâna onun yâdi- gâdır... Çok sürse ayrılık, aradan geçse çok sene/ Biz sende olmasak bile, sen bizdesin gene."

Ovası Hüdavendigâr'ı sırlayan ülke: Kosova

Bosna Hersek'ten başlayan Balkan seyahatimizin son durağı olan Ko- sova'da, Şar Dağları'nın eteklerine kurulan Prizren şehrindeyiz. Fethi 1455'te Fatih Sultan Mehmet ta- rafından gerçekleştirilen Prizren, Balkanlarda âşina olduğumuz içi- den nehir geçen enfes manzaralı şehirlerden biri. 16. yy. başlarında Akdere Nehri üzerine inşa edilen üç gözlü Taş Köprü, kadrja giren Sinan Paşa Camii, Şadırvan Mey- danı ve arkada Prizren Kalesi ile akıllardan çıkmayacak harika bir fotoğraf veriyor.

Prizren, Kosova'da Türk nüfusun en yoğun olduğu şehir, öyle ki çar- şıda herkes Türkçe konuşuyor. Ar- navutların da çoğu Türkçe biliyor. Şehrin kalbinin attığı yer Şadırvan Meydanı. Meydanın üst tarafında Bosna valisi Sinan Paşa tarafından yaptırılan Sinan Paşa Camii (1615),

barok usulü rengârenk süslemelere sahip. Meydandaki çeşmeden su içen kişinin Prizren'e tekrar gele- ceği rivayet ediliyor. Çeşme ile ilgili bir başka rivayetse Arnavutların geleneksel aile yapısından izler ta- şıyor: Bekâr erkekler bu çeşmeden içerse Prizren'den evlenir ve evlen- diği kız da -makbul bir gelin olarak- erkek ailesiyle birlikte yaşarmış.

Fatih'in fetihten sonra namaz kıl- dığı, mihrap duvarı ve minberiyle görülmeye değer Namazgâh (Kırk Camii), Gazi Mehmet Paşa Camii (1573) ve Hamamı (1574), Emin Paşa Camii (1831), Halveti Tekkesi külliyesi (17. yy), şehrin önemli Os- manlı eserleri arasında.

Prizren'de bir başka dergâha, Melâmî tekkesine de yolumuz düştü. Rumeli aksanıyla "Rüyada gürüşdür bizi, murada erişdir bizi, Mevla'm sen kavuşdur bizi, Mu- hammed'e Muhammed'e" diye içli içli ilahi okuyan Derviş Amca'yla ve İlyas Amca'yla tanıştık, manevi sof- ralarından ikramlandık.

"Küçük Sarayova" dedikleri Priz- ren'e, Sinan Paşa Camii'nin göl- gesinde "Skender Beg" ve Trileçe yedikten ve meydandaki akar çeş- meden bir daha gelme dilekleriyle su içtikten sonra güneşin son ışı- klarıyla veda ettik.

Kosova'daki nihai durağımız Pri- ştina'daki Sultan Murad-ı Evvel'in türbesi oldu. Türklere Balkanların kapısını açan savaşın yapıldığı Ko- sova'da (1389) şehit olmak için dua eden Hüdavendigâr Hân, Osmanlı Devleti'nin savaş meydanında ölen tek padişahı. Bir Sırp tarafından hançerlenen Balkan fatihinin cese- dinden çıkarılan iç organları bura- ya defnediliyor, naaşı Bursa'ya gö- türülüyor. Kosova'daki en eski yapı kabul edilen Meşhed-i Hüdavendi-

gâr'ı ziyaret ve dört yüz senedir türbeyi bekleyen Buharalı Türbedarî ailesinin son nesli ile tanışmak hıtamühû misk oldu.

Uzun süren bir gece yolculuğunun ardından yeniden Bosna Hersek sınırına ulaştık. Sarayova'ya varmadan, Sırp Cumhuriyeti'ne ait bölgede bulunan Vişegrad'da mola verdik. Drina Nehri üzerinde muhkem, iki kemerli meşhur Vişegrad Köprüsü'nü (1577) görmek istiyorduk. Yine Osmanlı ihtişamı, yine bir Mimar Sinan eseri ve yine kible taşlı, namazgâhlı bir köprü. UNESCO tarafından dünya kültür mirası listesine dâhil edilen 6 tarihî köprüden biri olan ve restorasyonu yakın zamanda TİKA tarafından

gerçekleştirilen köprü, banisi Sokollu Mehmet Paşa'nın ismiyle de anılıyor. İvo Andriç'e Nobel ödülü kazandıran Drina Köprüsü isimli roman sayesinde dünyaca tanınan muhteşem köprü, iç savaşın başında üç bin sivil Boşnak'ın katliamına şahit olmasıyla da hafızamızda yer tutuyor (1992).

Nihayet Saraybosna'da, başladığımız noktadayız. Beş asırlık Gazi Hüseyin Begova Camii'nin avlusunda, kestane ağaçlarının serinliğinde, buz gibi sularla abdest alıp namazlarımızı kıldık. Son bir vazife olarak: Bosna Bağımsızlık Savaşı'nın efsane lideri Aliya İzzetbegović'in (v. 2003) kabrini minnet ve şükran duyguları ile ziyaret ettik.

Başçarşı'da Boşnak böreği ile karnımızı doyurup birer Boşnak kahvesi içtikten sonra biraz buruk biraz mesrur, bütün Balkan Müslümanlarının yüzlerini döndüğü yere, İstanbul'a vasil olmak üzere havaalanına doğru yola koyulduk.

Seyahatimiz boyunca Sarayova, Mostar, Üsküp ve Prizren'deki minarelerde İslam bayraklarını görüp "Minarelerin bayraklara gönder olması ne güzel!" diye iç geçirirken döndükten üç gün sonra memleketimizde 15 Temmuz kıyametinin kopacağını ve o gecedan itibaren İstanbul camilerinin minarelerinden de al bayrakların dalgalanacağını nereden bilebilirdik? ■

İnsanlara yol gösterici bir rehber olarak indirilen Kur'an-ı Kerim'den ve bizlere en güzel örnek olarak gönderilen Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed'den örnekler ve derslerle bezeli "Hz. Peygamber ve Gençlik" her biri alanında uzman pek çok yazarın gençlerin gerek ferdi ve içtimai gelişimlerinde gerekse de hayatlarının imar ve inşasında onlara yol gösterecek birbirinden kıymetli yazıları ihtiva ediyor.

HZ. PEYGAMBER VE GENÇLİK

Muhammed Kâmil YAYKAN

Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) dünyayı teşrif ettikleri Rebiülevvel ayının 2. ve 12. günlerini ihtiva eden hafta, Diyanet İşleri Başkanlığımızca "Mevlid-i Nebi Haftası" olarak kutlanıyor. Her yıl belli bir tema çerçevesinde kutlanan bu haftanın bu yılki teması "Peygamberimiz ve Gençlik". Bu tema çerçevesinde pek çok etkinlik düzenleyen Başkanlığımız, "Hz. Peygamber ve Gençlik" isimli bir kitaba da imza attı. İlk makalesi Diyanet İşleri Başkanımız Prof. Dr. Ali Erbaş tarafından kaleme alınan eser, 18 makaleden oluşuyor. "Hz. Peygamber ve Gençlik" başlıklı bu makalede Prof. Dr. Ali Erbaş gençliğin tanımından ve Rasul-i Ekrem'in (s.a.s.) gençlerle olan ilişkilerinden hareketle günümüz gençliğini harekete geçirecek noktaları belirlemiş, onları hem dünyada hem de ahirette saadete ulaştıracak değerlerin ve gençlerin kuşanması gereken Nebi ahlakın önemine değiniyor.

"Her Dem Genç Kur'an'dan, Her Dem Genç Kalmak İsteyenlere..." başlıklı makalesinde Prof. Dr. Asiye Şenat; değeri ancak elden çıkınca anlaşılan gençlik nimetinin kıymetini Kur'an-ı Kerim'deki gençlik örnekleri üzerinden anlatıyor. Ma-

kale cennetin ölümsüz gençleriyle dost olabilmek için pek çok anahtar sunuyor bizlere.

Doç. Dr. Salih Kesgin, "Asr-ı Saadetten Bir Genç Portresi: Mus'ab b. Umeyr" yazısında nebevi tedrisattan geçip İslam dininin öncülerinden biri olan

Mus'ab b. Umeyr'i (r.a.) anlatıyor. Onun ibretlerle dolu hayat hikâyesinden çıkarmamız gereken pek çok dersi vurguluyor.

"Sosyal Medyada Genç Olmak", "Gençliğin Hakkını Vermek", "Her Çağın Genci: Fatih Sultan Mehmet", "Atalar Öğüt Söyler: Ey Oğul" ve birbirinden kıymetli pek çok makale hem gençlere hem de gençlerle muhatap kitleye rehberlik ediyor.

İnsanlara yol gösterici bir rehber olarak indirilen Kur'an-ı Kerim'den ve bizlere en güzel örnek olarak gönderilen Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed'den örnekler ve derslerle bezeli "Hz. Peygamber ve Gençlik" her biri

alanında uzman pek çok yazarın gençlerin gerek ferdi ve içtimai gelişimlerinde gerekse hayatlarının imar ve inşasında onlara yol gösterecek birbirinden kıymetli yazıları ihtiva ediyor. ■

YENİ
YAYINLARIMIZ

{ Hasan Basri } Çantay

İsmail ÇALIŞKAN

HASAN BASRİ
ÇANTAY

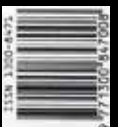
İSMAIL ÇALIŞKAN

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden, yurt dışında Müşavirlik ve Ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

Ancak tövbe edip de
inanan ve salih amel
işleyenler başka. Allah
işte onların kötülüklerini
iyiliklere çevirir. Allah,
çok bağışlayandır, çok
merhamet edendir.

(Furkan, 25/70.)

FIYATI: 7TL